

Xelîfe Yûsif di navbera salên 1885 û 1965an de jiyaye. Ji yana wî li gelek bajaran derbas bûye. Li Bazîdê ji dayîk bûye û çûye rehma Xwedê. Wekî gelek wêjevanên klasîk ên kurd, Xelîfe jî ehlê medreseyan bûye û ji bo xwendevanên medreseyan gelek berhemên taybet nivîsandine.

Li gor eqîda Îslamê bi zimanê kurdî û bi tîpên erebî gelek berhemên wî hene. Yek ji wan jî berhema Feraîz e ku em li ser xebitîne. Armanca nivîsandina Feraîzê li gor şert û mercên Îslamê parvekirina malên miriyan e. Ev berhem bi tîpên erebî hatiye nivîsandin, ji ber ku hin ji xwînerên kurd nikarin berhemên kurdî yên ku bi tîpên erebî hatine nivîsandin bi rehetî bixwînin, me xwest em vê berhema hêja biguhezînin tîpên latînî.

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

ISBN



9 786057 424716

TRANSKRİPSİYONA BERHEMA
XELÎFE YÛSIF A BI NAVÊ FERAÎZ

RABİA ORAK ELÇİÇEK

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

TRANSKRİPSİYONA BERHEMA XELÎFE YÛSIF A BI NAVÊ FERAÎZ

RABİA ORAK ELÇİÇEK



Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

TRANSKRÎPSİYONA
BERHEMA XELÎFE YÛSIF A
BI NAVÊ FERAÎZ

RABİA ORAK ELÇİÇEK

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakkı Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları'na aittir. Yayınevi ve yayıncısının izni olmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz ya da yayınlanamaz.

**TRANSKRİPSİYONA BERHEMA XELÎFE YÛSIF A BI
NAVÊ FERAÎZ**

Yazar: Rabia Orak Elçiçek

ISBN: 978-605-74247-1-6

© Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

E-Yayın/Eylül 2021, Diyarbakır

Tüm Hakkı Saklıdır

Editör: Nesim Sönmez

Kapak ve Mizanpaj: Fuat İstemi

Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

Sertifika No: 35891

Mimar Sinan Cad. Aslan Apt. A Blok, Kat: 1, No: 2,

Yenişehir/DİYARBAKIR

<https://www.sarkiyat.org/>

sarkiyatvakfi@gmail.com

Rabia Orak Elçiçek; Di sala 1980yde, li Tetwana navçeya Bidlîsê hatiye dinyayê. Di sala 2000an de li Tetwanê Liseya Anatoliyê qedandiye. Di sala 2012an de Zaniñgeha Yakın Doğuyê ku li Cumhûrîyeta Tirk a Bakûrê Qibrisê ye beşa Bilgisayar Enformatikê (bi bûrsa tam) bi zimanê îngilîzî qedandîye. Di sala 2014an de li Zanîngeha Yuzuncu Yilê di Enstîtuya Zimanên Zindî, Makezagona Ziman û Çanda Kurdî de lîsansa bilind a bêtez û di sala 2019an de jî li heman enstîtû û beşe de lîsansa bilind a bitez qedandiye. Di sala 2020an de ji Zanîngeha Mardîn Artukluyê jî formasyon girtiye. A niha li Zanîngeha Stenbolê (auzef), di beşa Perwerdehiya Zarokan de xwendina xwe berdewam dike. Orak Elçiçek, zewicîye û xwediyê du keçan e. Nivîskar, zimanê tirkî û îngilîzî dizane.

PÊŞGOTIN

Xelîfe Yûsif berhemeke giranbuha ya bi navê Kîtabu'l-Feraîzê daye wêjeya Kurdî û ev berhem diyarî medreseyanê Kurdan kiriye. Gelek feqe û mela bi vê pirtûkê xwendine û ders dane. Naveroka pirtûkê li ser parkirina mîrate yanê malê miriyan e ku bi awayekî berfireh hatiye vegotin. Ev berhem di herêma Bazîdê de di medreseyan de wek çavkaniyek hatiye bikaranîn.

Sedema hîlbijartina me ya vê mijarê hêsantirkirina xwendina vê berhemê bi tîpên latînî ye. Xwendevanên ku nikarin bi tîpên erebî bixwînin, dê bi awayekî hêsantir bikarin ji vê xebatê fêhm bikin.

Girîngiya vê xebatê ev e ku heta niha kêmkirina bala xwe daye ser û lêkolînên akademîk û xebateke berfirehî li ser nehatiye kirin. Her wiha xebatên derbarê Xelîfe Yûsif û berhemên wî de ku hatine latînîzekirin pir kêmkirî in.

Xelîfe Yûsif mela yek Kurd bû ku xwedî hişmendiya zimanê kurdî bû. Her çiqas jiyana wî li ser xwendin û nivîsandina pexşan û nezmê dabûr jî be, ji aliyê raya giştî ya Kurdan ve zêde nehatiye naskirin. Armanca vê xebatê ev e ku em hem Xelîfe Yûsif hem jî berhema wî ya qedirbilind bi xwîneran bidin nasîn.

Ji bo alîkarî, pêşniyarî û rênişandaniyê, di serî de ji şêwirmendê xwe mamosteyê hêja Doç. Dr. Nesim Sönmez re gelek spasîyan dikim. Gelek spasîyên xwe li birayê xwe Dr. Suat Orak re dikim ji bo piştevaniya wî. Bi taybetî spasîyên herî mezin li xwişka xwe Sevda Orak Reşitoğlu dikim ku di nav ew qas karên xwe de hem xebata min sererast kir, hem

rê û rêbaziya xebatê nîşanî min da û hem jî piştevaniya min kir. Her wiha spasîyên xwe û minnetariyên xwe li Mela Emerê Avetaxî dikim ku dema xwe ya hêja ji bo me veqetand û alîkariya transkrîpsiyonê kir. Ez gelek spasîyên xwe ji bo Mela Zahîr Koldaş dikim ku dema wî jî tunebû ji bo min dem peyda kir. Dîsa ji bo alîkariya Mela Nesrullah gelek spas dikim. Her wiha spasî ji bo alîkariya hevserê xwe Şaban dikim. Dawiyê spasîyên xwe ji hevala xwe Nazenîn Saadet Güler re pêşkêş dikim ji bo hebûn û alîkariya wê ya manewî.

Wan-2021

NAVEROK

PÊŞGOTIN	4
KURTEBÊJE.....	8
DESTPÊK	9
1. JIYANA XELÎFE YÛSIF Û REWŞA POLÎTÎK A SERDEMA WÎ	11
1.1. REWŞA BAZÎDE YA SIYASÎ Û CÎVAKÎ YA WÊ SERDEMÊ	11
1.2. REWŞA PERWERDEHÎYÊ DÎ WÊ SERDEMÊ DE	14
1.3. JIYANA XELÎFE YÛSIF	18
1.3.1. <i>Serdema Bazîde</i>	19
1.3.2. <i>Serdema Sêrtê û Cizîrê</i>	20
1.3.3. <i>Malbata Xelîfe Yûsif</i>	23
1.3.4. <i>Nav û Mexlesên wî</i>	24
1.3.5. <i>Xwendina Wî</i>	26
1.4. BERHEMÊN XELÎFE YÛSIF	26
1.4.1. <i>Îrşadu'l-Îbad (Îlmîhala Şafîî)</i>	27
1.4.2. <i>Teqrîz (Nezmên Dînî û Tesewufî)</i>	28
1.4.3. <i>Usûla Meratîba Hisabê (Rîsaletu'l-Hîsab/Matematik)</i>	28
1.4.4. <i>Mecmeu'l-Mesailî's-Şer'îye Bi'l-Lîsan'î'l-Kurdiyye</i>	29
1.4.5. <i>Tuhfetu's-Sibyan</i>	29
1.4.6. <i>Tuhfetu-z-Zakîrîn</i>	29
1.4.7. <i>Kîtabû'l-Feraîz</i>	31
1.4.8. <i>Tecwîd'l-Qur'an</i>	34
1.4.9. <i>Eqîdeya Îmanê (Eqîdetu'l-Îman)</i>	34
1.4.10. <i>Xutbe</i>	35
1.4.11. <i>Tuhfetu'l-Amilîn (Ilma Fiqhê Ya Mezheba Şafîîyê)</i>	36
1.4.12. <i>Tuhfetu'l-Îxwan</i>	36
2. KESAYETÎ Û ZÎMANÊ XELÎFE YÛSIF Ê EDEBÎ.....	38

2.1.	KESAYETIYA XELÎFE YÛSÎF	38
2.2.	ALÎYÊ WÎ YÊ HELBESTVANIYÊ	39
2.3.	EDÎBÊN KU LÎ SER XELÎFE YÛSÎF TESÎR KIRÎNE.....	43
2.3.1.	<i>Ehmedê Xanî</i>	43
2.3.2.	<i>Melayê Bateyî</i>	45
2.3.3.	<i>Mele Xelîlê Sêrtî</i>	46
2.4.	ZÎMANÊ XELÎFE YÛSÎF	46
2.4.1.	<i>Taybetiyên Devoka Serhedê</i>	47
2.4.2.	<i>Taybetiyên Devoka Botan</i>	48
2.5.	HÊMANÊN EREBÎ, FARISÎ Û TIRKÎ	49
2.5.1.	<i>Unsûrên Erebî</i>	50
2.5.2.	<i>Unsûrên Farisî</i>	50
2.5.3.	<i>Unsûrên Tirkî</i>	50
3.	METNÊN TRANSKRÎPSÎYONÊ	52
	ENCAM	111
	ÇAVKANÎ.....	113
	PÊVEK	117

KURTEBÊJE

c.	: cild
hb.	: Heman berhem
hwd.	: her wekî din
j.	: jîmar
K.T.	: Komara Tîrkiyeyê
M.T.	: Mes'ele Tu Bizan
r.	: rûpel
weş.	: Weşanxane

DESTPÊK

Xelîfe Yûsif di navbera salên 1885 û 1965an de jiyaye. Li Bazîdê hatiye dinyayê, jiyana xwe li bajarên curbicur domandiye û di dawîyê de dîsa li Bazîdê çûye ser dîlovaniya xwe. Xelîfe Yûsif mirovek xwedî hiş û raman bûye. Van fikr û ramanên xwe yên ku bi dîn re jî eleqedar in, pêşkêşî xwendevanên xwe kiriye.

Xelîfe Yûsif alimekî kurd e ku di medreseyan de ilim dîtiye her weha gelek berhem ji bo feqe û melayan amade kiriye. Gelek berhemên wî di medreseyan de wek pirtûkên dersê hatine bikaranîn lê bedbextiyeke mezin e ku navê wî pir kêr hatiye naskirin. Alimek pir zana û zîrek bûye ji ber ku jî wan kêr kesan e ku îcazeta du terîqetan bi hev re hildaye.

Xelîfe Yûsif ji Bazîdê bigre heta Sêrt û Cizîrê li gelek deran jîyan û perwerdehiya xwe domandiye. Ji ber vê ye ku maye bin bandora devok, çand û alimên ku li wan deran jiyane. Em dikarin vê bandorê di berhemên wî de jî bibînin. Her wiha tesîra mîrê wêjeya Kurdî Ehmedê Xanî li ser wî pir çebûye û rêya wî şopandiye.

Wêjeya Kurdî ya Klasîk dema xwe ya zêrîn di serdema medreseyan de dîtiye. Di wan demên zêrîn de gelek berhemên têr û tijî bi zimanê Kurdî û bi tîpên Erebi hatine nivîsandin. Xelîfe Yûsif jî yek ji wan wêjevanan e ku berhemên xwe bi zimanê Kurdî û bi tîpên Erebi nivîsandiye. Ew dem her çiqas jî bo wêjeyê zêrîn be jî, ji bo standartbûyîna jîyanê pir xerab bûye. Serdema ku berhemên

xwe daye, serdemek gelek zor bûye. Gelê Kurd ji ber aborî, civakî û ramyarî gelek zext û zordarî kişandiye. Yek ji wan jî Xelîfe Yûsif bûye ku jiyaneke zehmet derbas kiriye.

Di jiyana Xelîfe Yûsif de qonaxa herî girîng yekemîn şerê cîhanê bû. Ji ber ku di wê serdemê de hem kesîretî dîtîye û hem jî koçberîti. Em nikarin bêjin ji her awayê ve ev koçberî xerab bûye. Ji ber ku li cem aliman ilmê xwe hilkişandiye asteke bilind û qedandiye. Li cem Mela Hamîdê kurê Mela Xelîlê Sêrtî ilmê feraîzê hîn bûye. Tovê berhema wî ya *Feraîzê* ku em li ser xebitîne, li wir hatiye avêtin.

Me jî di vê xebatê de hewl da ku em *Feraîzê* bi tîpên latînî bidin naskirin, her wiha ji çanda medreseyan derxin û pêşkêşî xwendevanan bikin. Xebatên ku bi tîpên Erebi hatine kirin, ji aliyê kêman kesan ve tên fêmkirin û xwendin. Mebesta me ev e ku em bi tîpguhêziyê xwendina vê berhemê hêsantir bikin da ku herkes bikare jê îstîfade bike.

Ev xebat ji sê beşan pêk tê. Di beşa yekemîn de me lêkolîn û xebata xwe li ser jîyan û rewşa serdema ku Xelîfe Yûsif tê de jiyaye kiriye. Di beşa duyemîn de em li ser kesayeti û zimanê wî yê Erebi sekinîn. Di beşa sêyemîn û beşa dawiyê de me cih daye metnên transkrîpsiyonê.

1. JIYANA XELÎFE YÛSIF Û REWŞA POLÎTÎK A SERDEMA WÎ

Di vê beşê de em li ser jiyana Xelîfe Yûsif rawestiyên herweha em li ser serdema ku Xelîfe Yûsif tê de jiyaye bi aliyê siyasî, cîvakî ve ku astengiya li ser rewş û perwerdehiyê çêbûye sekinîn e.

1.1. Rewşa Bazîdê Ya Siyasî û Cîvakî Ya Wê Serdemê

Agirî wekî pirek e di navbera Anatolî û Îranê de. Her wiha Asyaya Navîn jî çûyîn û hatinên xwe, têkiliyên xwe yên siyasî li ser rêyên Agirî derbas dikirin. Agirî şahidê gelek bûyerên siyasî, dîrokî û çandî bûye. Bazîd jî wek navçeyek Agirîyê cîranê Îranê û cihê gumrikê ye herweha ji bo leşkerî û ewlehî jî xwediyê rolek grîng e.¹

Bazîd ji aliyê bazirganiyê ve xwediyê roleke girîng bûye û Qesra Îshaq Paşayê jî gelek girîng bûye di dema xwe de. Dema ku derek dibe xwediyê roleke girîng, li wir pîrsgirêkên cîvakî û siyasî her tim çêdibe. Tehrîbatên mezin derdikevin holê. Wekî her devereke Kurdistanê, em dikarin bêjin li hêrema Serhedê jî rewşa xirab a ji aliyê aborî, cîvakî û siyasî û her wiha ji aliyê jiyana mirovahiye ve jî derketiye holê. Gelek sedem hene, yek ji van sedeman têkiliya osmaniyan a bi cîranên xwe re ye, bi taybetî bi rûs, ermenî û îraniyan re bûye pîrsgirêkeke mezin li ser jiyana kurdan. Beriya yekemîn şerê cîhanê, di dema wî de û piştî wî jî, gelek asîmîlasyon, serhildan, qirkirin û şer çêbûne. Ev tevahî

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/dogubayazit>

jî li ser jiyana kurdan bûne rewşeke xirab û astengiyêke mezin.²

Di salên 1877-78an de, di şerê osmanî û rûsan de gelê kurd rastî xirabiyêke gelek mezin hat. Di vî şerî de leşkerên rûsî heta nivê Kurdistanê şer kirin. Di vê pêvajoyê de, leşkêrên rûsî dîtin ku kurd gelek jîrek û bi xîret in. Ji ber vê xwestinê rewşê ji bo berjewendiya xwe biemilînin.³

Rûsan ji kurdan hengek (alay) ava kir û bi wêrektî ew koçî Rûsyayê kirin. Ev jî bû sedema koçberiya çend eşîrên Kurdistan ku çûne Qafqasyayê. Osmanî jî wekî Rûsan, ji eşîrên kurdan komên leşkeran çêkirin. Piştî şerê di navbera Rûs û Osmaniyan de, ew rewş zêdetir bû. Li Kurdistanê piştî qelsbûna hikumetê ewlehî jî qels bû û li gorî peymana Berlînê ya xala 61ê, heke êrîşên kurd û çerkezan li ser ermeniyan çêbe, divê reformek ji bo ewlehiyê bihata avakirin. Mixabin Osmaniyan jî di vê deverê de hinek sist tevgeriyan. Lê ew jî bû sedema serhildana Ermeniyan. Kurd û Ermeniyên ku heta wê demê bi hev re di nav aşitî û xweşîtiyê de dijiyan mixabin piştî vê bûyerê ketine pêsîra hev. Ev jî bû sedem ku Siltan Ebdilhemedî IIyan di navbera eşîrên Kurdistan de Alayên Hemîdiyeyê damezirîne.⁴ Ew Alayên Hemîdiyê ku hejmara wan ji şêstan berjor bûn heta Yekemîn Şerê Cîhanê jiyana xwe domandin. Ewan bi Ermeniyan re gelek şerên qirêj çêkirin, kuştin û talankirinên pir dijwar di navbera Kurd û Ermeniyan de çêbû.⁵

² Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, çap 2., cilt 1., Nûbihar, İstanbul, 2011, r. 245.

³ Muhammed Emin Zeki Beg, *h.b.*, r. 234.

⁴ Muhammed Emin Zeki Beg, *h.b.*, r. 235-236.

⁵ Abdulhalim Durma, *Evliyalar Şehri Ağrı*, Samsun, 2014, r. 4.

Di sala 1890î de, serdarê Alayên Hemîdiyeyê Eyûp Paşa û zîlamên xwe ve li gundên Agiriyê êrîş dikirin li ser malên Ermenyan û wan direvandin. Li şûna wan zîlamên xwe cih dikirin, ew jî dibû sedema koçberiyên Ermenyan di rêya Rûsyayê de. Gelek bûyerên qirêj çêbû di navbera Kurd û Ermenan de. Piştî sala 1915an bi dagirkeriya Rûsan re zordestiya Ermenyan a li ser Kurdan zêde bû, ev şerê qirêj heta 1920an domand.⁶

Ev bûyer têra xwe zerar da gelê Kurd. Ne tenê ev bûyer, her wiha serhildana Şêx Seîd, komkujiya Geliyê Zîlan, serhildana Agiriyê û gelek bûyerên din bû sedema hilweşaneke mezin di jiyana Kurdan de.

Ev serdema ku Xelîfe tê de jiyaye, ji aliyê civakî, perwerdehî, derûnî, siyasî û aboriyê ve gelek serdemek qirêj bûye. Lê hilweşandina herî mezin jixwe Yekemîn Şerê Cîhanê bixwe bû. Kurdên ku Osmanî û Rûsan li herêma wan şer kir, ji xeynî mal û canê xwe, penaberîti jî dîtîn. Seferberiyeyeke mezin destpê kir. Ji nexweşî, birçîbûn û sefaletê wêdetir, koçî derên din kirin. Ev bûyera ku hate serê Kurdan, hem li Îranê, hem jî li Osmaniyê xetereyeyeke wekhev bû.⁷ Xelîfe Yûsif jî di wê serdemê de koçî Sêrtê kiribû.⁸

Di vê serdemê de, hefsed hezar Kurd mecbûrî koçberiyê bûne. Ev bûyer ne ji ber şer bû, ji ber Padîşah Mehmetê Van bû ku wî fermanek îmze kiribû. Armanca vî tiştî ev bû ku Kurd li Anatoliya Navîn, di nav tirkên de ziman û çanda xwe ji bîr bikin û bîrên asîmîlekirin. Mixabin piraniya wan di rê de ji ber nexweşî, serma û birçîbûnê mirine. Armanca

⁶ Abdulhalim Durma, *h.b.*, r.5-6

⁷ Yusuf Ziya Döğer, *Şeyh Said Harekâtı Sonrası Pêcar Tenkil Harekatı 1927, Nûbihar*, İstanbul, 2016, r. 37.

⁸ İbrahim S. Işık, *A'dan Z'ye Kürtler*, ç. 2, Nûbihar, İstanbul, 2013, r. 468.

tunekirina Kurdan tenê di mejiyê komara Tirkan de nebû. Her wiha di mînaka Kurdên Anatoliya Navîn de em dibînin ku Osmanî jî di vê fikrê de bûn. Di vê koçberiyê de sêsed hezar can mir.⁹

1.2. Rewşa Perwerdehiyê di Wê Serdemê de

Di dîroka Kurdan de rola dînê Îslamê gelek girîng e. Di vî warî de rola medreseyan jî gelek girîng e. Ji ber ku ji bo dînê xwe xizmeta herî mezin a perwerdehiyê li medreseyan kirine. Gelek alim, şêx û mela ji van medreseyan derketine. Destpêka edebiyata kurdî ya klasîk jî ji medreseyan derketiye. Alimên Kurdan yên ku ji medreseyan derketine, ji aliyê ilm û zimanê erebî û farisî ve rêzdariyeke mezin hilgirtine.

Medreseyên herî kevn di dîroka Selçûkiyan de, bi rêya wezîrê Alparslan Nîzamlulmulk ve hatiye damezirandin. Bi navê “Medreseyên Nîzamiye” hatine nasîn. Lê belê li gorî hinek îdîayan medreseyên Beyhakiye ku li Nîşabûrê hatine damezirandin, beriya yên Nîzamiyeyê hatine avakirin.¹⁰

Dîroka medreseyên kurdan jî, ji sedsala dehan bi Selahaddîn Eyûbî destpê kiriye li gorî Îbrahim Halil Er ku Kadri Yıldırım vediguhezîne. Perwerdehiya zimanê Kurdî di nav medreseyan de bi destûra Selahaddînê Eyûbî bûye. Her wiha zimanê Eyûbî bixwe jî bi soranî bûye.¹¹

Li gorî xebatên Kadri Yıldırım ên ku li ser medrese û alimên Kurdan kiriye, medreseyên Kurdan dikare bi sê

⁹ Yusuf Ziya Döğer, *Şeyh Said Harekâtı Sonrası Pêcar Tenkil Harekâtı 1927, Nûbihar*, İstanbul, 2016, r. 38-39.

¹⁰ Kadri Yıldırım, *Kürt Medreseleri ve Âlimleri*, Cilt 1, Avesta, İstanbul, 2018, r. 32.

¹¹ Kadri Yıldırım, *h.b.*, r. 37-38.

beşan bê lêkolînkirin: Medreseyên Mîrektiyan, Medreseyên Dergehan û Medreseyên Camî û Hucreyan.¹²

Gelek alimên kurdan li medreseyan perwerdehî dîtine. Piraniya şêxên Neqşîbendî yên kurdan ji Neqşî-Xalidî ne. Mewlana Xalidî Bexdadî xwediyê şêst xelîfeyan bûye û sih kes ji wan Kurd bûne.¹³

Di dawiya sedsala nozdemîn de, mirov dikare bêje ku polîtîkayên Osmanî yên li ser perwerdehiya kurdan bi rêya Padişah Abdulhemîdê IIyan bi pêş ket. Di dibistanan de her çiqas fikrên Osmanîti hebe jî, bingeha wê li ser tirkperestiyê bûye. Siltan hewl daye ku zimanê tirkî li dibistanan bibe zimanê hevpar.¹⁴

Fikra Siltan Abdulhemîd ew nebû ku qedexeyê li ser zimanên din bike, dixwest Tirkî bêtir belav bibe li cem gel. Li Kurdistanê gelek dibistan hatin damezirandin, lê mixabin ji xeynî çend hebên wan gelek ji wan hatin girtin an jî mane bê erk.¹⁵

Bi tesfîyekirina mirnîşan re, xwendin û perwerdehî gelek paş ve çû. Dema Abdulhemîd derket ser text, gelê Kurd bi derfetên xwe li medreseyan perwerdehî didan zarokên xwe û aboriya wan jî mîrektiyan dihat. Li medreseyan her cure perwerdehî dihat kirin; ilmî, dînî, fenî û hwd. Mixabin piştî modernîzma Osmanî, ev tenê bû cihê perwerdehiya zimanê erebî.¹⁶

Lê belê em dikarin bêjin rola terîqetan jî pir girîng bû li ser medreseyan. Ji ber ku heta dawiya Osmaniyan tesîra

¹² Kadri Yıldırım, *h.b.*, r. 46.

¹³ Faruk Aslan, *Kürt Diyarının Bilinmeyen Saklı Tarihi, Biladî Ekradî Kurdistan, Ötekiadam*, İstanbul, 2015, r. 154.

¹⁴ Nihat Karademir, *Sultan Abdulhamit ve Kürtler*, Nübihar, İstanbul, 2014, r. 299.

¹⁵ *h.b.*, r. 303.

¹⁶ *h.b.*, r. 304.

terîqeta Neqşîbendiyê li ser medreseyan hebû. Perwerdehî zêdetir li ser dîn bû. Seyda û melayên van medreseyan xwediyê statuyeke mezin bûn û ders ji aliyê wan ve dihat dayîn bo feqeyan. Di medreseyan de ders bi zimanê kurdî bû.¹⁷

Di vê serdemê de dibistan bê fealiyet bûn. Ji ber ku mamoste tunebûn ku ders bidin. Lê belê di heman dem û welatî de Ermenî gelek bi pêş ve diçûn. Paşdemayîna Kurdan her çiqas girêdayî dibistanên modern jî be, dîsa bûye sedema ku hinek Kurd di medrese û dergehan de bibin xwedî hişmendiyê.¹⁸

Bi vê hişmendiyê gelek serhildan çêbûn, wek serhildana Seyîd Ubeydullahê Nehrî, Şêx Ebdulselam Barzanî, Şêx Şahabeddîn Hîzanî û Şêx Mehmûd Berzencî. Piştî rakirina xelîfetiye jî wek Şêx Seîde kal, serhildanê çêkirin. Ev tevek mela û şêxên terîqetan bûn.¹⁹

Piştî Komara Tirkîyê, bi zagona Tevhîd-î Tedrîsade medrese hatin girtin. Lê belê perwerdehî bi xef jî be berdewam kir. Perwerdehî heta îro hat bi saya feqe û meleyên medreseyan. Mesrefên perwerdehiyê ji aliyê gel ve dihat pey dakirin. Di medreseyan de çend odeyên biçûk ên bi navê "hucre" dihatin çêkirin ji bo feqeyan. Ew der wek medrese dihatin bikaranîn.²⁰

Di dewra Abdulhemîd de yek ji projeyên herî girîng jî dibistana eşîran bû. Armanca damezirandina wî her çiqas

¹⁷ *h.b.*, r. 304.

¹⁸ *h.b.*, r. 309.

¹⁹ Mele Mihemed Kêrsî, *Medresa Kurd û Bandora wê Li Ser Cîvakê*, Nûbihar, h. 18, sal. 2014, r. 34.

²⁰ Arafat Yaz, *Cumhuriyet Dönemi Müderrislerinden Silvanlı Molla Ali Zila Hayatı, Eserleri Ve Kişiliği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi, 2012, r. 10.

perwerdekirina zarokên eşîra Ereban a bi terbiyeya Osmanî be jî hizra fêrkirina tirkîtiyê, xwedîkirina wan wek subay, mamoste û qaymaqam be jî zarokên Kurdan jî li wan dibistanan hatine perwerdekirin. Li gorî çend lêkolîneran, mebesta Siltan bi tenê îttîhadî îslamî nebû, fikra wî ew bû ku asîmîlasyonek li ser zarokan çêkin. Zarokên Ereban bikin Tirk an jî sîstema “devşîrmeyê” bidomîne. Zarokên Kurd û Ereban wek leşkerên parastina Osmaniyan perwerdehî bike.²¹ Li gorî Musa Anter jî ew dibistan di Komara Tirkîyê de wek “Yatılı Okulları” hat damezirandin.²²

Hinek tişt wek fikra Siltan nebûn. Di van dibistanan de hinek kes heta Komara Tirkîyeyê sêdaqata xwe bi rejîme re domandin û diji serhildanên Kurdan de cih girtin. Mînak Binbaşî Qasim û Elî Seîb. Lê belê gelek rewşenbîrên Kurdan jî ji van dibistanan derketin. Wekî Xelîlê Cibran, Yûsif Ziya Beg û Îhsan Nûrî Begê ku serokê serhildana Agiriyê bû.²³

Di van salan de weşangeriya Kurdan jî baştir dibû lê ya herî baş piştî şerê cîhanê bû ku neteweyên Kurd komeleyan ava kirin. Êdî bi awayekî xurttir hebûna xwe ya siyasî derxistin holê.²⁴

Piştî Yekemîn Şerê Cîhanê Kurdan gelek felaket dîtîn. Mirin, birçî man û ji cih û warê xwe man. Di sala 1917an de Kurdên li derdorê Amedê, koçî Heleb, Misil û Edenê dibûn. Di rê de mirin, birçîbûn û nexweşî gelek didîtîn. Di sala 1921ê de serhildana Dêrsimê, 1925an de serhildana Şêx Seîd,

²¹ Nihat Karademir, *Sultan Abdulhamit ve Kürtler*, Nûbihar, İstanbul 2014, r. 327.

²² Musa Anter, *Hatıralarım*, 2. Baskı, Aram Yayınları, İstanbul, 2011, r. 251.

²³ Ahmet Kahraman, “Kürt İsyanları”, *Kürt Tarihi Ve Kültürü Dizisi 4*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2003, r. 47.

²⁴ Mesut Arslan, *Di Dewra Osmaniyan de Weşangeriya Kîtêbên Kurdî (1844-1923)*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yê Li Tirkîyeyê, Mêrdîn, 2014, r. 154.

1930î de serhildana Îhsan Nûrî Paşa, Geliyê Zîlan û Yekemîn Şerê Cîhanê rewşa wan gelek xirab kir. Xelîfe Yûsif jî para xwe ji van rewşên ne xweş hildaye û koçî Sêrtê kiriye.²⁵

Pişti şerê cîhanê bi avakirina komara Tirkîyeyê ve pergalek yeknijadiyê hatiye avakirin herweha axaftina yekzimanî jî yek ji van bû. Ji xeynî van bi zagona “Mufetişiya Ûmûmî” re gelek axa, şêx, serok û hwd. koçberî bajarên Rojavayê dikan.²⁶

1.3. Ji yana Xelîfe Yûsif

Xelîfe Yûsif di sala 1885an de li gundê Zengezorê ku girêdayî bajarê Agirî yê Bazîdê ye hatiye dinyayê. Di sala 1965an de dîsa li Bazîdê çûye rehma Xwedê.²⁷ Li gorî Doç. Dr. Mehmet Salih Geçit, Xelîfe Yûsif di sala 09.02.1965an de çûye rehma Xwedê. Her wiha saet û roja koçkirina wî jî diyar kiriye, li gorî wî Xelîfe, roja sêşemê saet di 02.00yan de, di heştê saliya xwe de çûye rehma Xwedê.²⁸ Her çiqas Geçit dîrokeke diyar dabe jî, li gorî Zeynelabîdîn Zinar ku di pirtûka xwe ya *Gencîneya Çanda Qedexe* de diyar dike, dîroka jidayîkbûn û koçkirina Xelîfe Yûsif ne diyar e.²⁹

Li gorî lêkolînên Geçit, navê gundê wî Zengezor e ku bi tirkî ewil wek “Sarıgül Mahallesi” hatiye qeydkirin. Lê piştî wexta ku Komara Tirkîyeyê navê kuçeyên wîlayetan

²⁵ Muhammed Emin Zeki Beg, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, çap 2., c. 1., Nûbihar, İstanbul, 2011, r. 45.

²⁶ Adil Yıldırımçakar, *Umrek û Mirazek Bediuzzeman û Medresetuzzehra*, Nûbihar, İstanbul, 2018, r. 31.

²⁷ Bi Teshîha Ebdulselam Bêcirmanî û Huseyn Şemrexî, *Îrşad'ul Îbad*, Nûbihar, İstanbul, 2015, r. 8.

²⁸ Mehmet Salih Geçit, “Halife Yusûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, Sayı 1, 2018/133-164, r. 134.

²⁹ Zeynelabîdîn Zinar, *Nimune Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Çapa Pêşî, Yekîtiya Nivîskarên Kurd Stockholm, 1991, r. 200.

guherandiye, navê wir kiriye “Sarıdana”. Lê belê di 2009an de Şaredariya Bazîdê dîsa navê wî yê berê, ango “Sarigül Mahallesi” lê kiriye.³⁰ Ev tax pir nêzîkî Bazîdê ye, ji ber vê Şaredariya Bazîdê ew der ne wek gund, lê belê wek taxekî qeydkiriye.³¹ Di pirtûka *Evliyalar Şehri Ağrı* de navê gundê Xelîfe bi tirkî wek “Üç Murat” hatiye nîşandan.³² Her wiha di pirtûka *Ağrı Ziyaretgâhları* de jî navê “Üç Murat” derbas dibe û tirba wî jî li gundê Seslitaş (Çalganî Tacdî) e ku kîlometreyek ji rê dûr e.³³

1.3.1. Serdema Bazîdê

Xelîfe piştî xwendina xwe ya li cem melayê gundê xwe, derbasî Bazîdê dibe û diçe cem Şêx Mihemedê Celalî. Wekî ku tê zanîn, Celalî pir eşîreke bi nav û deng e. Li gorî agahiyên kurê Şêx Mihemed Nizameddîn Arvasî, Şêx Mihemedê Celalî bi keça Seyîd Evdilezîz Arvasî re zewicî bû³⁴, ew bixwe jî Arvasî bû. Pismamê Hecî Salih Begê reîsê eşîra Celaliyan bû.³⁵ Demeke dirêj di nav Celaliyan de derbas kiriye. Ji ber vê yekê jê re Celalî tê gotin. Di sala 1851î de hatiye dinyayê û di sala 1914an de li Sêrtê çûye rehma Xwedê. Ji ber aloziya şerê cîhanê koçî Sêrtê kiribû. Yazdeh kur û neh jî keçên wî hebûn.³⁶

Şêx Mihemed gelek feqe elimandine, yek ji van jî Bedîûzeman Seîd Nursî ye. Seîd Nursî di sala 1892yan de,

³⁰ Mehmet Salih Geçit, *h.b.*, r. 134.

³¹ *h.b.*, 134.

³² Abdulhalim Durma, *Evliyalar Şehri Ağrı*, Samsun, 2014, r. 58.

³³ Taylan Köken, *Ağrı Ziyaretgahları*, www.sosyodenemeler.blogspot.com, 2013, r. 8.

³⁴ M. Salih Geçit, *h.b.*, r. 88.

³⁵ Süleyman Çevik, *Bi Kurê Xelîfe Yûsif Şêx Mustefa re Hevpeyvîn*, c. 8, j. 89, Nûbihar, İstanbul, 2003, r. 9.

³⁶ Abdulhalim Durma, *Evliyalar Şehri Ağrı*, Samsun 2014, r. 52.

hêj çardehsalî ku bi eqil û hişê xwe bala gel dikşîne -ku alimek wek wî nedîtine, diçe cem Şêx Mihemed Celalî û sê meh li wir ders dibîne. Wê demê jê re Mele Seîd dihat gotin û piştî sê mehan îcâzeta xwe hildide, diçe Sêrtê.³⁷

Dema ku Mele Seîd li cem Şêx Mihemed perwerdehî dibîne, wê demê Xelîfe Yûsif jî li wir perwerdehî dibîne. Wê çaxê Xelîfe Yûsif her roj ji Zengezorê heta Bazîdê diçû û ji Şêx Mihemed ders digirt.³⁸

Mele Seîd her şevên pêncşeman diçû li ser gora Ehmedê Xanî. Şêx Mihemed ketiye şikê ka ew diçe ku. Xelîfe Yûsif û Mela Şerîf li pey wî şandiye. Ew jî wexta çûne, dîtine ku Mela Seîd bixwe xwe diaxive. Dibêje “belê Seyda, belê Seyda!”. Vê rewşê ji Şêx Mihemed re dibêjin û Şêx Mihemed jî ji wan re dibêje bila êdî tu kes tevî Seîd nebe.³⁹

Şêx Mihemed Celalî xwediyê roleke girîng bûye li cem dewletê jî. Ji ber vê xwendekarên wî wek tehsîldarên bilind dihatin hesibandin û ji leşkeriyê muaf dibûn. Xelîfe Yûsif jî yek ji wan bû ku ji leşkeriyê muaf bûbû.⁴⁰

1.3.2. Serdema Sêrtê û Cizîrê

Di dema şerê cîhanê de wekî gelek hemwelatîyên xwe, Xelîfe jî jiyana xwe ji axa xwe dûr domandiye. Koçî Sêrtê kiriye û çûye medreseya Mela Xelîlê Sêrtê. Xelîfe Yûsif li cem kurê Mela Xelîl, Mele Hemîd ilma xwe bi pêş xistiye. Bingeha pirtûka wî ya bi navê *Feraîz* ku em li ser dixebitin,

³⁷ <http://www.risaleinurenstitusu.org/bediuzzaman-said-nursinin-kronolojik-hayati/>

³⁸ Abdulhalim Durma, *Evlîyalar Şehri Ağrı*, Samsun 2014, r. 52.

³⁹ Durma, *h.b.*, r. 58.

⁴⁰ Mehmet Salih Geçit, *Halife Yusûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, Ağrı, 2018/133-164, r. 153.

di wê serdemê de li cem Mele Hemîd hatiye avêtin. Yanî bingeha xwe li wir xurt kiriye.⁴¹

Seydayê Mele Hemîd bi xwe dursa wî daye. Mele Hemîd ew ji bo meletiyê pêşniyaz kiriye da ku bikare aboriya xwe jî bidomîne. Êdî ji Xelîfe re “Seyda” dihat gotin. Mele Hemîd ji Mela Mehmûd re nameyek şandiye da ku Xelîfe li derekî bike mela.⁴² Mela Mehmûd jî jê re li gundekî Cizîrê yê bi navê Mûdîlê cih dibîne ku li wir melatî bike. Xelîfe Yûsif li wî gundî zêdetirî pênc salan jiyaye û melatî kiriye. Gundîyan gelek jê hez kirine, lewre pêywira xwe gelek baş pêk aniye.⁴³

Navbera Xelîfe û Seydayê Cizîrê Şêx Mihemed Seîd gelek baş bû. Li cem wî fikra tesewifê emel dikir. Di 38 saliya xwe de, di sala 1923yan de îcazeta xwe ya yekemîn a tesewifê ji Şêx Mihemed Seîd girtiye. Ew jî Şêxê terîqeta Neqşîbendiyê bû. Xelîfe Yûsif cara yekem xelîfetiya terîqeta Neqşîbendiyê wê çaxê hildaye.⁴⁴

Xelîfe bê rawestan emelê xwe yê tesewifê domandiye. Li ser perwerdekirina nefsa xwe mijûl bûye. Emelkirina xwe li cem ehlê tesewifê Şêx Îbrahîm Heqiyê Xalidîyê Neqşîbendî berdewam kiriye û cara duyemîn xelîfetiye, ango îcazeta terîqeta Neqşîbendiyê dîsa di sala 1931ê de girtiye.⁴⁵

⁴¹ Stüleyman Çevik, *Bi Kurê Xelîfe Yûsif Şêx Mustefa re Hevpeyvîn, Nubihar*, Hejmar 89, Havin 2003, r. 9.

⁴² Feqî Huseyn Sağniç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Enstîtuya Kurdî, Stenbol, 1992, r. 486.

⁴³ Mihemed Sidiq Candan, *Xelîfe Yûsif û îrşad’ul îbad a Wî*, Kovara Nûpelda, Hejmar 6, Wan, 2011, r. 51.

⁴⁴ *h.b.*, r. 51.

⁴⁵ Feqî Huseyn Sağniç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Enstîtuya Kurdî, Stenbol, 1992, r. 486.

Li gorî edeba dergah û xilwexaneyan, yên ku ji yekê zêdetir dibe xwediyê îcazetê, dibe “murşidê kamil”. Xelîfe jî li gorî vê fikrê bûye “murşidê kamil”.⁴⁶

Piştî van Xelîfe xebatên xwe domandiyê. Çûye Bexdayê li ser gora Şêx Ebdilqadirê Geylanî. Li wir Şêx Ehmed Şerafettîn el-Qadîrî xelîfetiya Qadiriye jî dayê.⁴⁷ Ji ber ku îcazeta du terîqetan hildaye jê re “Zu’l-Cenaheyn” hatiye gotin.⁴⁸

Piştî van astên bilind, Xelîfe êdî perwerdehiya xwe xilas kiriye û veqeriyaye cih û warên ku jê dayîk bûye. Li Bazîde gelek karên irfanî kiriye. Rê û rêbaz nîşanî gel kiriye û ji wan re melatî kiriye. Xelîfe jî di rêya Ehmedê Xanî de çûye û berhemên xwe bi zimanê Kurdî nivîsiye. Di çil û pêncî saliyên xwe de di bin zext û zorên li ser zimanê Kurdî de gelek pirtûk nivîsîne bi vî zimanî. Piştî avakirina medreseya xwe jî Kurdî fêrî gelek şagirtan kiriye.⁴⁹

Xelîfe Yûsif pir evîndarê dînê xwe bûye. Çil salan (Siyamud Dehr) bi rojan rojî girtiye û bi şevan jî bê rawestan nimêj kiriye. Xelîfe îbadetên xwe li gorî edetên terîqetan nekiriye, lê belê bi awayekî mutewazî ferz û sinetên xwe aniyê cih. Îbadetên xwe bi gelê xwe re kiriye. Ji ber vê jê re “kalko” an jî “bavo” hatiye gotin.⁵⁰ Xelîfe Yûsif bi emrekî têr û tijî, bi îbadet, zîkr û selawetên xwe di sala 1965an

⁴⁶ Kovara Nûpelda, *h.b.*, r. 51.

⁴⁷ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Yûsif*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>.

⁴⁸ Mehmet Salih Geçit, *Halife Yûsûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 4, Hejmar 1, Ağrı, 2018/133-164, r. 136.

⁴⁹ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Yûsif*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>.

⁵⁰ Mehmet Salih Geçit, *Halife Yûsûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Çerm 4, Hejmar 1, 2018/133-164, r. 136.

(09.02.1965) de roja sêşemê saet di 02.00yê şevê de û di 80 saliya xwe de çû rehma Xwedê.⁵¹

1.3.3. Malbata Xelîfe Yûsif

Navê bavê wî Şerîf Axa ye ku ew jî kurê Ebdullah e.⁵² Şerîf Axa di qesra Îshaq Paşayê de wekî topkar dixebitî. Di nav civatê de malbateke rêzdar bûn. Ji aliyê herêma xwe ve baş dihatin nasîn. Di dema hikumdariya Îshaq Paşa de di qesrê de wek serokê topkaran kar dikir û wek “Topçuzade” dihat naskirin.⁵³ Ji ber vê, navê Xelîfe Yûsif bi rastî Yûsuf Topçuoglu an jî Topçu ye.⁵⁴

Şerîf Axa di Yekemîn Şerê Cîhanê de çûye Îranê û li wir wefat kiriye. Li gundê Erebaşê de hatiye definkirin.⁵⁵

Navê dayîka wî jî Xanim bûye. Ew jî ji gundê Korîmayê girêdayî Bazîdê bûye.⁵⁶ Hevjîna Xelîfe, Fatma Xanim jî dîsa ji heman gundê (Zengezur) bûye û navê bavê wê Ebdulrezaq bûye. Xwedê Teala şeş zarok nesîbê Xelîfe kiriye. Ji wan zarokan sê keç û sê kur in.⁵⁷

Navên kurên wî Şêx Mistefa, Şêx Mihemed û Mihemed Nûrî ne. Mezinê wan Şêx Mistefa di sala 1923yan de li gundê Cizîrê, Hêdilê ku niha bi navê “Bereketli” tê nasîn, hatiye dinyayê. Ew jî wek bavê xwe di rêya Ehmedê Xanî de

⁵¹ Kadri Yıldırım, *Kürt Medreseleri ve Alimleri*, Cilt 1, Avesta, İstanbul, 2018, r. 290.

⁵² Bi Teshîha Ebdulselam Bêcirmanî û Huseyn Şemrexî, *Îrşad'ul Îbad*, Nûbihar, İstanbul, 2015, r. 8.

⁵³ Mihemed Sidiq Candan, *Xelîfe Yûsif û îrşad'ul îbad a Wi*, Kovara Nûpelda, Bihar Hejmar 6, Wan 2011, r. 51.

⁵⁴ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Yûsif*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>.

⁵⁵ Bi Teshîha Ebdulselam Bêcirmanî û Huseyn Şemrexî, *Îrşad'ul Îbad*, Nûbihar, İstanbul, 2015, r. 8.

⁵⁶ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Yûsif*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>.

⁵⁷ Ali Karadeniz, *Xelîfe Yûsif Kî Ye?*, c. 8, j. 89, Nûbihar, İstanbul, 2003, r. 8.

diçe û xwedî ilmeke bêhempa ye. Piştî sala 1946an de ku navê melatîyê hildide, vedigere welatê xwe û xêr û xiryatan dike. Dibe sedema avakirina camî û medreseyan. Ji Mihemed Seîd Seyda el-Cezîrî îcazeta neqşîbendîyê digire û xebatên xwe li Bazîdê wekî muftî didomîne. Îcazetê piştî mirina bavê xwe hildide. Li cem gelê xwe mirovekî zana û bi qedr bûye. Jê re “bavo” anjî “galxo” dihat gotin. Li cem bavê xwe erebî û farisî jî hîn bûbû. Li ser rêya heqê diçû. Deh zarokên wî hebûn. Di sala 20.10.2004an de çû rehma Xwedê. Piştî wî zarok û neviyên wî kullîye vekirin û berdewama xêr û xiryatan kirin.⁵⁸

Helbet Şêx Mistefa bi tenê xizmeta gel nekiriye, her wiha çend berhemên bavê xwe jî ji kurdî wergerandine tirkî, erebî û farisî. Li ser wan bi awayekî berfireh xebitiye. Navên berheman ev in: Îrşad-ul Îbad, Tuhvetu-z Zakîrîn, Tuhvetul Îhvan, Tuhvetul Amilîn, Feraîz, Tecvîd, Manzûm û Teqrîz.⁵⁹

Şêx M. Nûrî jî wekî birayê xwe Şêx Mistefa, îcazeta xwe ji Şêx Mihemed Seîd Seyda el-Cezîrî girtiye. Her du bira jî xelîfeyên Şêx Seyda ne.⁶⁰ Di sala 2013yan de li Stenbolê diçe rehma Xwedê. Gora wî niha li gundê Çalkê, li cem kulliyeya bavê wî, li goristana gund definkirî ye. Li medresa wî hê jî perwerdehî didome.⁶¹

1.3.4. Nav û Mexlesên wî

Navê wî yê rastî Xelîfe Yûsif Topçuoğlu ye. Ev paşnav jî ji Topçuzadeya bavê wî tê ku di qesra Îshaq Paşayê de wek topkar dixebitî. Mexlesên wî zêde tune ne. Ya herî navdar

⁵⁸ <http://ararat-welat.blogspot.com/2010/07/galxo-sex-mustafa-kimdir.html>.

⁵⁹ Abdulhalim Durma, *h.b.*, rr. 59-60.

⁶⁰ *h.b.*, r. 65.

⁶¹ Abdulhalim Durma, *Evlîyalar Şehri Ağrı*, Erol Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, Samsun, 2014, r. 65.

“Xelîfe” ye. Weku Hasan Akboğa jî di teza xwe ya masterê de diyar dike paşnavê wî wek “Tanrıverdi” hatiye nivîsîn, lê dema em lê dinêrin Xelîfe xwestiye ku ev paşnav “Allahverdi” (Xwedêda) be. Ev biryar ji ber sedemên pîrsgirêkên wê serdemê hatiye girtin ku “Tanrı” şûna “Allah” de dihat bikaranîn.⁶² Ji ber vê, paşnavê wî wek “Tanrıverdi” hatiye qeydkirin û weku Akboğa diyar dike, ev agahî ji neviyê wî Mela Evdile Tanrıverdi hatiye girtin. Li bajarê Xelîfe Yûsif de jî jê re “Seydayê Xelîfe Yûsif” dihat gotin û li cem sofî û mirîdan jî jê re “şêx” an jî “murşîd” dihat gotin.⁶³

Xelîfe di çend pirtûkên xwe de navê xwe wek Ebdullah ibn-u Neqşibendî el-Qadirî û Ebdullah ibn Mehmûd Beyazîdî en-Neqşibendî nivîsiye. Ji ber zext û zorên di serdema xwe de ku li ser pirtûkên kurdî hatine kirin, navê xwe bi awayekî veşartî ye. Lê weku Zeynelabîdîn Zinar jî diyar dike, bi heseba ebecedê “156” “y, w, s, f” beramberî navê Mehmûd e ku wî di pirtûkên xwe de nîşan daye. Her wiha Ebdullah jî navê bapîrê wî bûye.⁶⁴

Li cem gelê xwe jî xwediyê hurmet û evîndariyê bûye ku gel jê re “bavo” an jî “kalko”⁶⁵ (bapîr) digot.⁶⁶

Yûsîfê Bayezîdî jî li cem Bayezîdiyan dihat bikaranîn.⁶⁷

⁶² Hasan Akboğa, *Xelîfe Yûsif û Teqrîza Wî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bingölê, Enstîtûya Zîmanên Zîndî Yên Li Tîrkiyeyê, Çewlig, 2017, r. 14.

⁶³ Mihemed Sîdiq Candan, *Xelîfe Yûsif û Îrşad’ul Îbada Wî*, Kovara Nûpelda, Bihar Hejmar 6, Wan 2011, r. 51.

⁶⁴ Zeynelabîdîn Zinar, *Nimune Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Yekîtiya Nivîskarên Kurd, Çapa Pêşî, Stockholm 1991, r. 201.

⁶⁵ Ev peyv di hin çavkaniyan de wek “galko” di hin çavkaniyan de jî wek “kalko” derbas dibe.

⁶⁶ Mehmet Salih Geçit, “Halife Yusûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni”, *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı1, Ağrı, 2018/133-164, r. 136.

1.3.5. Xwendina Wî

Xelîfe Yûsif jî wekî gelek feqeyên medreseyan cara ewil ji medreseya li gundê xwe, li cem Mele Ehmed perwerdehî girtiye. Piştî astekê Xelîfe çûye cem Şêx Mihemedê Celalî ji bo perwerdehiyê.⁶⁸ Piştî yekemîn şerê cîhanê diçe Sêrtê û berdewama perwerdehiya xwe dike, emê di bin binbeşa serdema Sêrt û Cizîrê de qala wî bikin.

1.4. Berhemên Xelîfe Yûsif

Edebiyata klasîk ya Kurdan ji devkî û nivîskîyê peyda dibe. Her çiqas ya devkî zêde jî be ya nivîskî jî gelek hene. Li gor kevinbûyîna berhemên nivîskî yên gelan, kevinbûyîna edebiyata wan jî derdikeve holê. Destpêka dîroka wan jî li gor kevinbûyîna wan berheman e.⁶⁹

Tê zanîn ku li medreseyan di warê edebiyata Kurdî ya klasîk de gelek berhemên giranbuha derketine. Mela û seydayên xwediyê ilm û irfanan gelek berhem derxistine holê. Gelek jî wan jî ilma xwe bi xwe re veşartine. Yên berhemên wan hebin jî gelek jî wan nehatine nasîn an jî ji ber mirovên nezan qedrê wan nehatiye zanîn.

Xelîfe Yûsif jî gelek berhem dane. Em spasdarê zarokên wî ne ku xwediyê berhemên wî derketine. Mirov dikare berhemên wî wiha bi rêz bike.

⁶⁷ Süleyman Çevik, *Bi Kurê Xelîfe Yûsif Şêx Mustefa re Hevpeyvîn*, Nûbihar c. 8, j.89, 2003, r. 9.

⁶⁸ M.Salih Geçit, *Ahmedî Hanî Çığırını Devam Ettiren Bayezid'li İlim Ve Fikir Adamları*, 2. Uluslar Arası Ahmedî Hanî Sempozyumu 1. Oturum, Bildiriler Kitabı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 29 eylül 2018, r. 89.

⁶⁹ Abdurrahman Adak, *Destpêka Edebiyata Kurdî Ya Klasîk*, Nûbihar, 2013, İstanbul, r. 26.

1.4.1. Îrşadu'l-Îbad (Îlmîhala Şafîî)

Di nav pirtûkên Xelîfe Yûsif de ya herî zêde hatiye naskirin Îrşad'ul Îbad e. Ji ber ku ev berhem li medreseyan wekî pirtûka perwerdehiyê hatiye bikaranîn. Ev berhem pexşan e, bi tîpên erebî hatiye nivîsîn û ji sê sed û bîst û du rûpelan pêk tê. Mijarên wê yên gelemperî ji fiqha dînê îslamê ye şafîî ye. Ji îmanê heta hec û zekatê, ji feraîzê heta kehanetan gelek mijar li ser bingeha usûla ilmihalê hatiye beyankirin.

Ev çapa li ber destê me di sala 2015an de ji aliyê Weşanên Nubiharê ve hatiye çapkirin. Ji aliyê Evdilselam Bêcirmanî û Hiseyn Şemrexî ve hatiye teshîhkirin. Destpêk û dawîya berhemê bi nezmê hatiye nivîsîn. Ji jiyana Xelîfe Yûsif dest pê dike û bi eqîdeya îmanê didome. Naverok zêdetir li ser paqijî, tehare, selat, cenaîz, nezaket, kefare, îşqad, hec, wesiyyet û hwd. hatiye avakirin. Behsa du hezar meseleyên dînî dike. Li gorî Zeynelabidîn Zinar ev berhem cara ewil di sala 1960an de li Enqerê çap bûye.⁷⁰

Di nivîsandina vê berhemê de Xelîfe Yûsif ji van kesayetan sûd wergirtiye: Nevevî, İbn Hacer, Remlî ne. Her wiha pirtûkên ku jê sûd wergirtine ev in: El-Envar, Beycûrî, Mûxnîl-Muhtac, İlanetut Talibîn.⁷¹

Li gorî Mehmet Salih Geçit ev berhem li Sûriyeyê cara ewil bi metbaayê hatiye çapkirin, li Tirkîyê jî cara ewil di

⁷⁰ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Yûsif*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>.

⁷¹ M.Salih Geçit, *Ahmedî Hanî Çıdırını Devam Ettiren Bayezid'li İlim Ve Fikir Adamları*, 2. Uluslar Arası Ahmedî Hanî Sempozyumu 1. Oturum, *Bildiriler Kitabı*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı, 29 Eylül 2018, r. 138.

1960an de de li Enqerê di metbaayê “Nûr”ê de hatiye çapkirin.⁷²

1.4.2. Teqrîz (Nezmên Dînî û Tesewufî)

Ev berhem ji helbestan pêk hatiye, berhemên wek rexne, methiye, pesinname ji bo Xweda û ji bo evîna Pêxember. Kêşana helbestan serbest e, helbestên wê bêtir ji rexneyan pêk hatine. Di sala 1961ê de li Enqerê û li ser navê Yusuf Topçuoğlu hatiye çapkirin.⁷³

Li ser vê berhemê di sala 2017an de Hesên Akboğa teza lîsansa bilind amade kiriye û cihekî berfireh daye naveroka wî ku me jî jê îstîfade kiriye.

1.4.3. Usûla Meratîba Hisabê (Rîsaletu'l-Hîsab/Matematik)

Ev berhem li ser matematîkê hatiye amadekirin. Naveroka mijaran wisa tevlêhev û zor nîne, li gor şert û mercên rojane berhevkin, derxistin, nîvîkin û lihevexistin, ango çar kiryarên hêsan bi kar aniye. Mixabin ev berhem wek pirtûkek nehatiye çapkirin.⁷⁴ Lê di kovara Nubiharê hejmara 89an de Abdusselam Bêcirmanî bi awayekî berfireh wek çavkanî li ser sekiniye. Bêcirmanî diyar kiriye ku zimanê berhemê pir zor e ji ber ku peyvên Erebi pir tê de hene.⁷⁵

⁷² M.Salih Geçit, *h.b.*, r. 139

⁷³ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁷⁴ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁷⁵ Abdusselam Bêcirmanî, *Usûla Meratîbê Hisab*, Nubihar, Hejmar 89, Havin 2003, r. 27-35

1.4.4. Mecmeu'l-Mesaili'ş-Şer'îye Bi'l-Lîsanî'l-Kurdiyye

Ev berhem jî mîna berhema Îrşad'ul Îbad li ser fiqha dînê Îslamê sekiniye. Ji 795 rûpelan pêk hatiye. Di sala 2010an de li Stenbolê li cem weşanangeriya Nubiharê hatiye çapkirin.⁷⁶

1.4.5. Tuhfetu's-Sibyan

Ev pirtûk jî wek pexşan hatiye amadekirin û xîtabî zarokan dike. Di vê berhemê de agahiyên derbarê fiqha dînê Îslamê yê li gor mezheba şafiîyê hen ji bo zarokan. Ev berhem jî wek kurtahiya îrşad'ul Îbad e. Ji 140 rûpelan pêk hatiye. Di sala 2008an de li Stenbolê di weşanên Nubiharê de çap bûye û 44 babet in.⁷⁷ Di dawiyê de ev helbest he ye:

Ey xwendiya! li min nekin lewm û îtab

Ger çi pir sehwa û eyb e, ev kitab

Hûn dirist û teshîh bidêrin xweşcewab

Ji lutf û kerema xwe wellahu e'lemu bissewab.⁷⁸

1.4.6. Tuhfetu-z-Zakîrîn

Di sala 1963an li Enqerê di çapxaneyê Nurê de hatiye çap kirin. Di pirtûkê de mexlesa Ebdullah İbnû Mehmûd Neqşebendî hatiye bi kar anîn. Ji 44 babetan pêk hatiye. Pexşanek bi Kurdî û Erebî ye. Di berhemê de hinek destxet û

⁷⁶ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav, Stockholm, 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁷⁷ Mehmet Salih Geçit, *Halife Yusuîf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt4, Hejmar 1, 2018/133-164, r. 140

⁷⁸ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

hinek tîpên makînê hatiye bikaranin, ji rûpela 113an pê de tîpên destxetê hatiye bikaranîn û wisa ji hatiye çapkirin.⁷⁹

Weşanên Hîrayê di sala 2000î de li Stenbolê çapa duyemin weşandiyê. Di vê çapê de zimanê Tirkî zêdetir hatiye bikaranîn. Ji 416 rûpelan pêk hatiye. Tirkiya wî ji Mihemed Can amade kiriye.⁸⁰

Ev pirtûk wekî pirtûka hedîsên bijare ye ku di serî de bi metna Erebi, pê ve wergera Kurdî û şîrovevên wê hatine nivîsandin.⁸¹

Di pirtûkê de wekî gelemperiya pirtûkên Xelîfe, destpêk ji helbestek pêk tê ku ev helbest di berhema wî ya Tuhfet'ul İxwanê de ji hatiya bikaranîn. Helbest ev e:

Ger tewfîq neda qeyûmê Qadir
Yek zere taet ji kes nebûya sadir
Eger tewfîqa xeyrê nebûya ji Barî
Yek zere qebcî ji dest nedibû carî
Efû ke gunahê min rûsiyah
Bi lutf û bi rehma xwo ey Padîşah!
Şefaetçî ke ji bo minê bînewa
Hebîbê te kir xatemê enbiya
Ji bo cumle nexlûq her ew şefaetçî ye
Te ew rehmet ji bo alem şandiye
Ew hebîbê te eflak ji bo çêkirî
Bi cahê wî azad ke, me ji agirî

⁷⁹ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

⁸⁰ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

⁸¹ Mehmet Salih Geçit, *Halîfe Yusûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt4, Hejmar 1, 2018/133-164, r. 140

Bê hed ê hesab her selat û selam
Li ser wî û al û eshaba temam.⁸²

1.4.7. Kîtabû'l-Feraîz

Ev berhem ku em li ser xebitîne di sala 1961ê de li Enqerê çap bûye. Ev berhem pexşan e û ji 56 rûpelan pêk hatiye.

Mijara wî li ser dabeşkirina mîratê ye. Ji kî/kê re çiqas par dikeve li gor şertên dîne îslamê diyar kiriye.

Di vê berhemê de jî çawa ku em di pirtûka matematîkê de hesaban dibînin, hesabên bi reqeman gelek in bi taybetî jî hesaba nîvîkirinê hatiye bikaranîn.

Xelîfe Yûsif di vê berhemê de navê Yûsif bi hesaba Ebcedê li gor reqemên 156 nivîsandiye lê mexlesa xwe ya bi navê Ebdullah Îbn-u Mehmud Neqşebendî jî bikar aniye.

Ev berhem bi zaravayê Kurmancî hatiye nivîsandin, lê belê tê de peyvên Erebi pir zêde ne. Jixwe ev berhem bi taybetî ji bo feqeyan e ku wan dersên xwe bi Erebi û Kurdî dîtine di medreseyan de, wekî din kesekî/e ku bi Erebi nizane bi xwendina vê berhemê dibe ku serwest nebe.

Li ser pirtûkê çend malikên nezmê jî hene ku em li ser berhema Îrşad'ul Îbadê ya di çapa Nubiharê de jî dibînin ev in:

Ey ummîyê ku hûn erebî nizanin
Ji we ra mizgînî ye ger hûn bizanin
Kesê wê bixwûne ji pîr û cana
Wê bibe feqîhekî xebîr û zana
Bi tewfîwa Xelaqê erd û asîmana
Bi cahê şefîê cumle ins û cana

⁸² Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

Sed hizar selat û selam her zemana
 Li ser wî û al û eshaba her weqt û hîn û ana.
 Di rûpela 56an de jî ev hene:
 Ey kesê ku hûn ummî û nezan in
 Îhsanek ji Xudê ger hûn bizanin
 Ger çî ne muhtacê wê ne alim û zana
 Lakin zanîna wê ferz e ji bo cahil û nezana
 Bi ilmê fexr neke ey kesê alim û zana
 Fexr ew e tedbîr bikin ji bo cahil û nezana
 Wan hişyar bikin heta dînê xwe naskin
 Ji cehl û delaletê ewan xilas kin
 Eger xwendiyê ku nav mela ne
 Bi eceb tekebbur ew muhtela ne
 Bi te'n û istihza û bihana
 Men' dîkin ji te'elumê cahil û nezana
 Ewê digel ilm bimrin herin fenayê
 Wan ehl û etba'ê ummî dê bimînin li dunyayê
 Ger te divê rîya dînê xwe bizanî
 Bi sehl, bê mesref bi terzek erzanî
 Ewel bixwîne Qurana 'ezîm ji ezber
 Paşî wê Îrşad-ul Îbadê çendî jiber
 Terîqa Heq wê ji te ra xuya be
 Çi ta'etê bikî wê meqbûlê Xuda be
 Ne Îrşad-ul Îbadet, belkî ew dewa ye
 Ji bo mereza cehlê eceb şîfa ye
 Lewra ji Şer'ê heye tê da du hizar mesail
 Yê xwendî ji terîqa musteqîm nabitin mail
 Kurmancî ye, şêrîntir e ji şekir
 Xweziya bi wî kesî ku zanî hem jî jiber kir
 Çi kesê qenc bixwîne, lê nezer ke

Ewê helal û heram ji hevdu ferq ke
 Paşê huba zanîne li wî eser ke
 Erkanê wuddû û xeslê temam jiber ke
 Hem wê erkanê sinet, nimêja mubarek
 Wê bizane azan, îqamet, tesbîha bicarek
 Wê bizane nimêja cemaet, herdu îda
 Wê di xesl û nimêja meyita da bibe alim û seyda
 Hem wê bizane ferza zekat û sewmê
 Paşê laiq e bibe îmamê qewmê
 Hem wê bizane erkan û adabê nîkahê
 Xwedê bide wî necat û fewz û hem felahê
 Hem wê bizane halê ddehiye w' eqîqeta sebiyan
 Cenet meskenê wî be di nêv hûr û xilman
 Hem wê bizane yê helal û enwa'ê heywana
 Ji ekla heram men' bike cahil û nezana
 Eger mesailê wê temam qenc bizane
 Heq e ku ew alim e, ne cahil û nezan e
 Lewra ferman kiriye Hezretê Pêxember
 Şefî'ê assiya, roja Qiyam û Mehşer
 Ji weqta piçûkî der zemanê mehd
 Heta qebrê kesba emel bikin bi lez û cehd
 Ger bêjin Kurmancî ye, ne fesîh û letîf e
 Haşa! Xalis me'nayê Şer'a Şerîf e
 Ji şer'ê qet meqsed fesahet nine
 Belkî emel û silûka terîqa dîn e
 Ger hûn qebûl bikin ya Heq wiha ye
 Wene, cewher li sûka beqala bê biha ye
 Ji bo mu'anida faîde ew e, negotin

Li sûka mirîşka deve nayê firotin.⁸³

1.4.8. Tecwîd'î-Qur'an

Ev jî wekî pirtûkên din bi pexşanî hatiye amadekirin. Ev berhem ji 44 rûpel û 38 mijaran pêk tê. Ev berhem û berhema *Eqîda Îmanê* di yek nusxeyê de û bi hev re hatine çapkirin. Di sala 2008an de ev berhem dîsa ji aliyê weşanxaneya Nubiharê ve çap bûye.⁸⁴

Ev yekemîn berhem e ku tecwîda Qur'anê bi zimanê Kurdî hatiye nivîsîn. Ev berhêm bêtir xîtabî mele û xwendevanên medreseyan dike û li ser bingeha tecwîdkirina Qur'anê disekine.⁸⁵

Li ser rûpela jêrîn de Xelîfe Yûsif ev helbest nivîsandiye:

Wacib e li ser xas û amê

Zanîna erkanê îman û îslamê

Paşê wacib e li ser da û baba

Te'lîma ewlada ruhniya herdu çava

Kurmancî ye, şêrîntir e ji şekir

Xwezuya bi wî kesî zanî hem jiber kir.⁸⁶

1.4.9. Eqîdeya Îmanê (Eqîdetu'l-Îman)

Ev pirtûk ji 30 rûpel û ji 17 sernavan pêk hatiye. Weşanxaneya Nubiharê di sala 2008an de çap kiriye.⁸⁷

⁸³ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyanê Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

⁸⁴ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyanê Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

⁸⁵ Mehmet Salih Geçit, *Halîfe Yûsûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt4, Hejmar 1, 2018/133-164, r. 138

⁸⁶ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyanê Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

Doç. Dr. Mehmet Salih Geçit li ser vê mijarê gotarek amade kiriye. Ev gotar di sala 2018an de di kovara *Zanîsta Cîvakî* ya Zanîngeha îbrahîm Çeçenê, di hejmara yekem de hatiye weşandin. Ev gotar bi zimanê Tirkî hatiye amadekirin.

Ev berhem li ser bingeha baweriyê û eqîda îslamê ye. Ev berhem wek îlmîhalek di pirtûka *Îrşadû'l 'Îbadê* de, di beşa yekem de cih girtiye. Paşî bi rêya neviyê Xelîfe Yûsif Şêx Evdilah Tanriverdî ve wek pirtûkek bi serê xwe hatiye amadekirin. Ev berhem li gor mezheba eş'ariyê hatiye amadekirin, ji ber ku xîtabeta wî gel bû û gel jî li ser mezheba eş'arîtiyê bû.⁸⁸

1.4.10. Xutbe

Ev berhem ji bo danasîn û fêrkirina nimêja îne ye. Berhemeke kurt û piçûk e. Ji aliyê matbaaya Nûrê ve hatiye çapkirin.⁸⁹

Li gor Z. Zinar ev berhem di sala 1963an de çap bûye û cihê çapkirina wê ne diyar e. Li gor hesaba Ebcedê navê Xelîfe jî li ser berhemê nivîsandiye.⁹⁰

Xelîfe di berhemê de bala xwe daye li ser van pênc xalan ku dê çawa ji aliyê melayan ve bîn xwendin:

1-Hemdê Xweda

2-Selewat

3-Wesayeta bi teqwayê

⁸⁷ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁸⁸ Mehmet Salih Geçit, *Halîfe Yûsûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt4, Hejmar 1, 2018/133-164, r. 140

⁸⁹ M.salih Geçit, *h.b.*, r.140

⁹⁰ Zeynelabidin Zinar, *GotarLi Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

4-Ayet

5-Dua⁹¹

1.4.11. Tuhfetu'l-Amilîn (Ilma Fiqhê Ya Mezheba Şafîyê)

Ev berhem Erebi ye.⁹² Agahiyên fiqha îslamê dide. Di navbera 1913-14an de li çapxaneyê Teraqiyê, li Şamê hatiye çapkirin. Xelîfe 29 salî bû dema ev berhem hatiye çapkirin.⁹³

Ev berhem jî li ser şopa berhema Îrşad'ul Îbadê ye, agahiyên li gor mezheba şafîyê dide û berhemeke pîçûk e.⁹⁴

1.4.12. Tuhfetu'l-Îxwan

Ev berhem jî li ser fiqha îslamê ye û bi zimanê Erebi ye. Ji 140 rûpelan pêk hatiye. Di sala 1996an de ji aliyê weşanxaneyê Şûrayê ve hatiye çapkirin. Li Stenbolê çap bûye.⁹⁵

Zeynelabidin Zinar diyar dike ku di pirtûkê de çend helbest hene;

Efû ke gunahê min rûsiyah

Bi lutf û bi rehma xwe ey Padîşah

Şefaetçî ke ji bo minê bênewa

Hebîbê te kir xatemê enbiya

Ji bo cumle mexlûq her ew şefaetçî ye

Te ew rehmet ji bo alem şandiye

⁹¹ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁹² Hasan Akboğa, *Xelîfe YÛsîf Û Teqrîza Wî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bingölê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkîyeyê, Çewlig 2017, r.23

⁹³ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁹⁴ M.salih geçit, *h.b.*, r.140

⁹⁵ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

Ew hebîbê te eflakî ji bo çêkirî
Bi cahê wî azad ke me ji agirî
Bê hed û hesab her selat û selam
Li ser wî û al û eshaba temam.⁹⁶

⁹⁶ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

2. KESAYETÎ Û ZIMANÊ XELÎFE YÛSIF Ê EDEBÎ

Em di vê beşê de li ser kesayetiya Xelîfe Yûsif di warê edebî de sekinîn e. Di berhemên xwe de taybetiyên devokan ku bikar aniye û di bin tesîra kîjan edîban de maye me behsa wan kiriye.

2.1. Kesayetiya Xelîfe Yûsif

Melayên Kurdan yên ku ji medreseyan îlimdar bûne, di warê kêmasiyên nenivîsandinê de hatine rexnekirin. Gelek ji wan xwediyê ilmeke bêhempa bûne, metnên Erebî, Farisî, Osmanî pir baş dixwendin û dinivîsandin. Gelek ji wan jî, bi taybetî yên di medresyên Kurdan de ilmê dîtine bi zimanê Kurdî jî axaftin û nivîsandinê baş pêk dianîn. Lê mixabin ev zanîn û alimtiya gelek ji wan bi mirina wan ve binax bûne. Ji ber ku kêma ji wan aliman berhemnivîsandinê ji xwe re eded kirine yan jî bêtir girîngiyê dane li ser nivîsandina bi zimanê Erebî. Em nikarin tevahiya wan tawanbar bikin ji ber sedemên siyasî yên serdemê û zextên li ser zimanê Kurdî û her wiha nezanîna rê û rêbaziya nivîsandinê jî sedemeke din e.

Lê dema em li jiyana Xelîfe dinêrin, em dibînin ku gelek berhem di paş xwe de hiştine. Berhemên wî di nav mela û feqeyan de gelek navdar in. Di gelek waran de nivîsiye, hem bi cureya pexşanê û hem jî bi cureya helbestê nivîsiye.

Her çiqas Xelîfe Yûsîf di wêjeya Kurdî de zehf nehatibe naskirin jî, dîsa tesîra wî li ser medresyên Kurdî gelek mezin e. Ji ber ku berhemên wî bi taybetî jî *Îrşad'ul Îbad* û *Feraîza* wî

gelek bi nav û deng in di medreseyan de. Ev her du jî wek pirtûka dersê hatine bikaranîn.

Xelîfe Yûsif gelek feqe gihandine û gelek şagirtên xwe fêrî nivîsandina zimanê Kurdî kiriye. Li derdora xwe bi taybetî şivan û gavanan komê medresê kiriye û ji wan re zimanê Kurdî fêr kiriye.⁹⁷

Xelîfe Yûsif di helbestên xwe de peyam dide xwendevanan. Yek ji van peyaman ev e ku girîngiya zimanê Kurdî dide nîşan û divê qîmet bidin zimanê xwe. Her wiha dixwaze bêje, yê ku bixwaze bixwîne Kurdî têra wan heye;

Ger te hebûya û kiyased
Tê wê bixwenda her wext û saet
Kêmqîmet e semen erzan e
Kurmancî ye herkes dizane
Tu qedrê kitêba xwe qenc bizane
Nebê Kurmancî ye kes qedrê wî nizane⁹⁸

2.2. Aliyê Wî Yê Helbestvaniyê

Dema me li aliyê wî yê nivîsandina helbestan yanî helbestvaniyê nihêrî me dît ku wekî pexşanê pêênûsa wî zexm e.

Helbestên wî piranî di bin bandora ilmê Îslamî de jî be em dikarin bibînin ku fikra xwe ya li ser zimanê xwe aniye ziman. Wek mînak di pirtûka *Teqrîzê* de çend helbestên wî wiha ne;

⁹⁷ Zeynelabidin Zinar, *GotarLi Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012, <http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

⁹⁸ Dr.Naci Kutlay, *Xelîfe Yusif Di Rêya Ehmedê Xanî De*, Nûbihar c. 8, j.89, 2003, r. 25

Ji ewel kesî nediye heta evî zemanî
Bi vê tertîbê, xasma bi vî lîsanî
Lîsanê kurmançî çil bav û kalan
Hêj nizanî bi xwendina mah şû salan
Kelbê kûtxwur bi kêr şivanî nayê
Cahilek nezan î, Xwedê nedayê
Ey cahilê malxirab ê wêran!
Neke de'wa meydana piling û şêran
Tu ku ehmeq î, lîsanê abaê xwe nizanî
Şerm û heya bike, tu kêmtirê ji san î

.....

Guh nede wî cahilî, wî bêdebeî
Ku dibêje "ilm nîne ji xeyr erebî"
Lewra DÎN îbaretê ji me'nan e
Ne ku bi kelîmet û lefz û hirûfan e
Nebêje Yûsif xudan'eyb û natemîz e
Qewlê wî ne meqbûl û ezîz e
Nizanî tu, hingiv ji bo mereza dewa ye
Gerçi ji mêşek denî bê beha ye
Xarina wî lezîz e, gelek şêrîn e
Nebêje kevçik dar e, weya zêrîn e?

.....

Lîsanê kurmançî egerçî naşirîn e
Lakin di benda me'nayê de şekirîn e
Gerçi ew darek kêmbiha ye
Lakin semerê wê Şer'a Mustefa ye
Lazim e ji wî semerî nebî tu xafil
Gerçi tu yî xwedanê idrak û aqil
Kesê ku wiha fêm neke, ew nezan e
Ew ne insan e, kerekî xwedanpalan e

Kerê reş ji wî çêtir bizane
Kerê guhbiçûk e, ne wekî keran e
Ji serî veke pêç û emamet
Xwedê nedaye wî bext û seadet.⁹⁹

.....

Dîsa di pirtûka *Feraîzê* de bang dike ku bixwînin û
bizanin an jî ji ilmê xwe fexrê nekin û bizanin ka rêbaziya
zanîna dînê xwe hûn ê çawa bikin;

Ey kesê ku hûn ummî û nezan in
Îhsanek ji Xudê ger hûn bizanin
Gerçî ne mihtacê wê ne alim û zana
Lakin zanîna wê ferz e ji bo cahil û nezana
Bi ilmê fexr neke ey kesê alim û zana
Fexr ew e tedbîr bikin ji bo cahil û nezana
Wan hişyar bikin heta dîna xwe naskin
Ji cehl û delaletê ewan xilas kin
Eger xwendiyê ku nav mela ne
Bi eceb tekebbur ew muhtela ne
Bi te' n û istihza û bihana
Men' dîkin ji te' elumê cahil û nezana
Ewê digel ilm bimrin herin fenayê
Wan ehl û etba'ê ummî dê bimînin li dunyayê
Ger te divê riya dînê xwe bizanî
Bi sehl, bê mesref bi terzek erzanî
Ewel bixwîne Qurana 'ezîm ji ezber
Paş î wê Îrşad-ul Îbadê çendî jiber
Terîqa Heq wê ji te ra xuya be

⁹⁹ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012,
<http://www.diyarname.com/news.php?ldx=5973>

Çi ta'etê bikî wê meqbûlê Xuda be
Ne Îrşad-ul Îbadet, belkî ew dewa ye
Ji bo mereza cehlê eceb şîfa ye
Lewra ji Şer'ê heye tê da du hizar mesail
Yê xwendî ji terîqa musteqîm nabitin mail
Kurmancî ye, şêrîntir e ji şekir
Xweziya bi wî kesî ku zanî hem jî jiber kir
Çi kesê qenc bixwîne, lê nezer ke
Ewê helal û heram ji hevdu ferq ke
Paşê huba zanînê li wî eser ke
Erkanê wuddû û xeslê tamam jiber ke

Hem wê erkanê sinet, nimêja mubarek
Wê bizane azan, îqamet, tesbîha bicarek
Wê bizane nimêja cemaet, herdu îda
Wê di xesl û nimêja meyita da bibe alim û Seyda
Hem wê bizane ferza zekat û sewmê
Paşê laiq e bibe îmamê qewmê
Hem wê bizane erkan û adabê nîkahê
Xwedê bide wî necat û fewz û hem felahê
Hem wê bizane halê dehiye w'eqîqeta sebiyan
Cenet meskenê wî be di nêv hûr û xilman
Hem wê bizane yê helal û enwa'ê heywana
Ji ekla heram men' bike cahil û nezana
Eger mesailê wê tamam qenc bizane
Heq e ku ew alim e, ne cahil û nezan e
Lewra ferman kiriye Hezretê Pêxember
Şefî'ê asiya, roja Qiyam û Mehşer
Ji weqta piçûkî der zemanê mehd
Heta qebrê kesba emel bikin bi lez û cehd

Ger bêjin Kurmancî ye, ne fesîh û letîf e
 Haşa! Xalis me'nayê Şer'a Şerîf e
 Ji şer'ê qet meqsed fesahet nine
 Belkî emel û silûka terîqa dîn e
 Ger hûn qebûl bikin ya Heq wiha ye
 Wene, cewher li sûka beqala bê biha ye
 Ji bo mu'anida faîde ew e, negotin
 Li sûka mirîşka deve nayê firotin.¹⁰⁰

2.3. Edîbên Ku li ser Xelîfe Yûsif Tesîr Kirine

Wekî gelek wêjevanên Kurdan ku di bin bandora gelek kesan de mane Xelîfe Yûsif jî di bin bandor û kesayetîya gelek edîban de maye.

Bi taybetî navê van her sê wêjevanên qedirbilind ên Kurd di nav helbestên wî de derbas dibe ev in; Ehmedê Xanî, Mele Huseynê Bateyî û Mele Xelîlê Sêrtî. Dibe ku di bin dandora gelek yên din de jî mabe lê teqez em dizanin ku van tesîr lê kiriye.

2.3.1. Ehmedê Xanî

Dema em lê dinêrin, em dibînin ku tesîreke mezin ya Ehmedê Xanî li ser Xelîfe Yûsif heye. Hembajariya wan dibe sedema naskirin û di bin bandormayîna wî de. Ji aliyê din ve jî Xelîfe di medreseya Ehmedê Xanî de feqetîyê kiriye û ew jî dibe sedema naskirin û fêmkirina wî.

Xelîfe Yûsif jî wekî Ehmedê Xanî helbestên pirzimanî nivîsiye. Di pirtûka *Tuhfet'ûl Îxvan* rûpela 128an de mînameke vê helbestê heye;

¹⁰⁰ Pirtûka Feraîzê Ku em Li ser Dixebitin, r.56

Alimlere wacib îken, men' eylemek bid'etlerî
 La reybe fî şurbîd-duxanî semme qetîl
 Yese'ûne fî şurbîd-duxanî, we îstehsen husnurridaî
 Niçun buna raxib, pîr û sebî, mîr û geda?
 Def'î erzî bu dir deyup, için meridî el lewbi el lewr
 Îsme' kelamiya exî, la teleb minha eşşîfaî¹⁰¹
 Her wiha em dikarin mînakek ji helbesta Ehmedê Xanî jî
 bidin:

Şehîdê Kerbela

Leyse fî qelbî sîwake ya hebîbî kulle hal
 Her demem xem hem demem şud der firaqet mah û sal
 Ger benum kanım dilersen, çoktan olmuştur helal
 Mest û ser xwoşem ji îşqê, min nema 'eqî û kemal
 Ente fikrî fî fûadî, Ente rûhî fîl cesed
 Leşkerê xemhayê To, mulkê dilem wêranî kerd
 Dade geldim aşk elinden isterim senden meded
 Wan Tetaran kirne talan can û dîn û mulk û mal
 Tale xemmî, zade hemmî, şa'e sirrî fîl mela
 Teşneyê cama wîsalim çûn şehîdê Kerbela
 Yoksa sen dîvane oldun, nice halin? Ey dila!
 Yan ji nû ve îşveyek da min hebîna çav xeza
 Bîtû mehcûren hebîbî! Leste mînnî alîmen
 Murdem ez derdê fîraqet, xafilî Ez halê men
 Can û dilden arzi kıldım halımı canane ben
 Erzî hala min Tu xafil, qet ne pîrsî erzî hal
 Hellena mîn nr metîl weslî hebîbî mîn nesîb
 Ê fitadem ber deret bê çare, sergerde xerîb
 Derdê men çok olduğunden ona yoktur hiç tebîb

¹⁰¹ Zeynelabidin Zinar, *Gotar Li Ser Jiyana Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav 19 Gulan 2012,
<http://www.diyarname.com/news.php?Idx=5973>

Ey tebîbê min dewayê derdê 'Xanî' her wîsal¹⁰²

Xelîfe di helbesteke xwe ya ku di berhema wî ya bi navê
Feraîz de derbas dibe, behsa Xanî û çend berhemên wî dike:

Xweziya weqta tu wan dikî itirazê

Ez jî hazir bibûma wê weqt û lehzê

Ewan bidiya ji min ecaib icabet

Heta qiyamet bibûna şermî, xicalet

Meger kor î, bi kurmancî nizanî

Çend kitêb gotine Ehmedê Xanî

Yûsif û Zuleyxa, Mem û zîn

Nûbihara fesîh bi elfazê şekirîn¹⁰³

Lê mixabin Xelîfe di vê helbestê de Yûsif û Zuleyxa wekî
berhemeke Xanî dide nîşan lê ew berhem ne ya Ehmedê
Xanî ye, em dizanin ku ya Selîmê Hîzanî ye. Doç. Dr. Nesîm
Sönmez jî di gotara xwe ya bi navê Selîmê Hîzanî de diyar
dike ku ji berhemên Selîmê Hîzanî tenê yek heye di destê me
de: Yûsif û Zuleyxa.¹⁰⁴ Her wiha Dr. Nacî Kutluay jî di
kovara Nubiharê de li ser vê şaşitiyê rawestiyaye.¹⁰⁵

2.3.2. Melayê Bateyî

Mela Huseynê Bateyî wekî melayên din berhemeke
bêhempa diyarî wêjeya klasîk a Kurdî kiriye. *Mewluda* Mela
Huseyn di çanda Kurdan de xwedî cihekî girîng e, her wiha
di rojên taybet ên wek taziye, jidayîkbûn, xêrûxiryat û hwd.

¹⁰² Abdurrahman Durre, *Şerha Diwana Ehmedê Xanî Felsefe û Jiyana Wî*, Berdan
Matbaacılık, Stenbol, 2002, r. 252

¹⁰³ Pirtuka Feraizê Ku em Li ser Dixebitin, r. 57

¹⁰⁴ Nesîm Sönmez, Selîmê Hizanî, Pdf:

https://www.academia.edu/26532359/SEL%C3%8EM%C3%8A_H%C3%8EZA_N%C3%8E.pdf

¹⁰⁵ Dr.Nacî Kutlay, *Xelîfe Yûsif Di Rêya Ehmedê Xanî De*, Nûbihar c. 8, j.89, 2003,
r. 25

de tê xwendin. Xelîfe di helbesteke xwe de wiha behsa
Mewluda Melayê Bateyî dike;

...

Ne şeyxê Batê xwedan qelbê Munewer
Bi kurmancî gotiye “mewluda pêxember”.¹⁰⁶

2.3.3. Mele Xelîlê Sêrtî

Mele Xelîlê Sêrtî cihekî taybet girtiye li cem Xelîfe Yûsif. Heta ne tenê li cem Xelîfe, li cem mela û feqeyên din jî gelek bi qedr û qîmet e. Berhema wî ya bi navê *Nehc’ul Enam* li medreseyên Kurdistan hatiye xwendin. Girîngiya wî li cem Xelîfe ne tenê ji ber *Nehc’ul Enam* e. Tê zanîn ku Xelîfe Yûsif ji ber şerê cîhanê koçî Sêrtê dike û diçe cem Mele Hamîdê kurê Mele Xelîl. Ji ber vê yekê tesîra Mele Xelîl li ser Xelîfe gelek heye. Xelîfe Yûsif di helbesteke xwe de navê Mela Xelîl û berhema wî wiha tîne ziman:

....

Nizanî Nehc’ul- Enam’a celîl e
Bi kurmancî t’elîfa Mele Xelîl e¹⁰⁷

2.4. Zimanê Xelîfe Yûsif

Xelîfe Yûsif berhemên xwe bi zimanê kurmancî nivîsiye. Lê peyvên Erebi cihek mezin girtiye di wan berheman de. Ev taybetî li cem melayan gelek e, ji bo ku feqeyên wan Erebiya xwe bi pêş ve bibin. Ji bo fêmkirina van berheman, divê mirov xwedî Erebiyeke baş be. Berhema *Feraîz* jî yek ji wan e ku mirov bê zanîna Erebi tênagehîje wateya wê.

¹⁰⁶ Kadri Yıldırım, *Kürt Medreseleri ve Âlimleri*, Cilt 1, Avesta 2018 İstanbul r. 294

¹⁰⁷ K. Yıldırım, *h.b.*, r. 293

Xelîfe Yusif di berhemên xwe de taybetiyên devokên ku li wir jiyaye dide nîşan. Tesîra devokan li ser jiyana wî gelek e, ji ber ku demeke dirêj li devera Botî jiyaye û jiyana wî jî li serhedê domaye. Em ê di binbeşeke din de ji van herêman mînakên bidin.

Xelîfe di bin zext û zordariya serdema xwe ya li ser zimanê kurdî de berhemên xwe bi zimanê xwe nivîsandiye û gelek rûmet daye zimanê xwe. Li cem gelek kesan ev xebata ku Xelîfe derxistiye holê bi awayekî erênî û li cem hinek kesan jî neyinî hatiye şîrovekirin. Lê Xelîfe bersiva wan wiha daye:

Lazim e tu dînê xwe qenc bizanî
Ger çi bi kurmançî weya bi îbranî
Ji bo fezîlet ew e nîhayet
Lew ref'a wî bûye nîşanê qîyamet
Lîsanê kurmançî eger çi naşêrîn e
Lakin di binda me'anêd şekerîn e
Gerçi ew darek kêmbiha ye
Lakin semer wî şer'a Mistefa ye¹⁰⁸

2.4.1. Taybetiyên Devoka Serhedê

Taybetiyên devoka Serhedê ev e ku di gelek peyvan de daçek nayên bikaranîn an jî şûna daçekên wekî de-re de dara tîn bikaranîn. Her wiha em dikarin di axaftinên serhedîyan de jî bibînin ku tîpa “w” yê gelek caran nayên bikaranîn, wek mînak çanî? (çawanî?), inda(winda). Carna jî şûna tîpa “n” yê “d” tê bikaranîn. Wek mînak:

Ewid (ew in)¹⁰⁹, fenanî (wek),

¹⁰⁸ Kovara Nupelda, *h.b.*, r. 51

Carna cînavk tîn kurtkirin; mi (min), bavêm (bavê min),
destêx (destê xwe) bişo.¹¹⁰

Carna hinek peyv ji dawiyê tîn birîn; go (got), cî (cih), mi
(min), zar (zarok)¹¹¹

Kurtkirina lêkeran; kerem ke (bike), bise (bisekine) an jî
bisene (bisekine), huş e (huş be)¹¹²

Hinek caran peyv tîn dirêjkin; nehwêd (nod), anegorî
(gor), yanzde (yazde)¹¹³

2.4.2. Taybetiyên Devoka Botan

Botanî an jî Botî navê devokek e ku li herêma Cizîr, Şirnex, Sêrt, Amed, Zaxo û Dêrika Hemko¹¹⁴ tê axaftin. Em dikarin di wêjeya klasîk a Kurdî de berhemên gelek serkeftî bibînin bi vê devokê, em dikarin berhemên Melayê Cizîrî û Ehmedê Xanî ji bo vê bidin mînak ku herî zêde ew tîn nasîn. Her çiqas Ehmedê Xanî bi devoka Serhedê tê naskirin jî bandora devoka Botan li ser berhemên wî gelek e, ne tenê ew her wiha Mele Mehmudê Bazidî jî di bin bandora devoka Botan de maye, ji ber ku devoka Botan ji bo zimanê Kurdî wek zimanê edebî dihat hesibandin.¹¹⁵ Edîbên kurd yên ku demekî jiyana wan li herema Botan dervas bûne di bin bandora devoka Botan de mane, Xelîfe Yûsif jî yek ji wan e ku di bin bandora vê devokê de maye.

¹⁰⁹ Feraiz, *h.b.*, Rûpe 19, Hevok 10

¹¹⁰ Murad Celali, *Kurmanciya Serhedê û Devoka Gundê Taxilka*, Nubihar, cild 22, sal 2018, r. 41

¹¹¹ Murad Celali, *h.b.*, r. 42

¹¹² Murad Celali, *h.b.*, r. 42

¹¹³ Murad Celali, *h.b.*, r. 43

¹¹⁴ <http://www.saradistribution.com/ziman.htm>

¹¹⁵ http://www.nefel.com/articles/article_print.asp?ArticleNr=3595

Her wiha taybetiyeke devoka Botan ev e ku tîpa “t”yê di dawiya lêkeran de tê bikaranîn. Wekî mînak: muamelat¹¹⁶. Wekî din em dikarin peyva “nik” jî li gelek deran bibînin ku ev peyv ji herêma Botan e: Li nik.¹¹⁷

Taybetmendiyeke din jî şûna peyva Xwedê/Xweda de Xudê/Xuda tê bikaranîn.¹¹⁸

Mînak:

Ey kesê ku hûn ummî û nezan in

Îhsanek ji Xudê ger hûn bizanin¹¹⁹

2.5. Hêmanên Erebi, Farisî û Tirkî

Wêjeya Kurdî ya Klasîk di bin bandora zimanê cîranên xwe de gelek maye. Sedema herî mezin ew e ku alim di medreseyan de perwerdehiya xwe bi zimanê biyanî dîtine. Tesîra herî mezin zimanê Erebi ye, ji ber ku dîne Îslamê li herêma Ereban ango li Erebiştanê derketiye holê.

Em dikarin hêmanên Farisî jî pir bibînin ji sedema ku pirtûkên bi zimanê Farisî jî di medreseyan de hatine xwendin û fêrkirin. Hêmanên tirkî an jî Osmanî jî em dikarin bibînin ji ber sedema qedexekirina zimanê Kurdî an jî jiyana bi hev du re li ser welatek. Her wiha zimanê berhema ku em li ser dikebin jî pirzimanî ye, Erebi pir zêde bikar hatiye, farisî gelek kêr e û tirkî jî hinek heye.

¹¹⁶ Feraîz, *h.b.*, Rûpel 8, Rêz 14

¹¹⁷ Feraîz, *h.b.*, Rûpel 7, Rêz 13

¹¹⁸ Îbrahîm Gözetin, *Mele Xelîlê Sêrtî û Berhema Wî Ya Nehcû'l- Enam, Teza Mastirê, Zanîngeha Muşê ya Alparslanê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkîyeyê*, Muş 2015, r.58

¹¹⁹ Feraîz, *h.b.*, Rûpel 56.

2.5.1. Unsûrên Erebî

Di *Feraîzê* de piştî zimanê Kurdî, yê herî zêde hatiye bikaranîn Erebî ye. Weku di berhema navborî de tê dîtin, bi taybetî navên ferdên malbatê hema hema em bêjin tevahî bi zimanê Erebî hatine nivîsandin. Wek mînak: bintî, ebî, zewc, zewcet, ceddat, mu'tiq, ced, zewil-erham û hwd. Her wiha hejmarên parvekirinê jî bi Erebî ne. Wek mînak; sulus, sidus û hwd.

Xelîfe Yûsif di *Feraîzê* de, di rûpela serî de bi zimanê Erebî Sûreta Nîsa, Ayeta 7an dest pê kiriye û dîsa di rûpela pêncemin de jî hedîsa nebî ya li ser mijara feraîzê bi zimanê Erebî hatiye nivîsandin.

Hema hema di hemû hevokan de mirov dikare rastî du sê peyvên Erebî bê di vê berhemê de.

2.5.2. Unsûrên Farisî

Xelîfe Yûsif piranî xebatên xwe bi zimanê Kurdî kiriye lê zimanên din jî baş dizanîbû. Dema me li ser jiyana wî lêkolîn kir, me li gelek cihan dît ku li ser zimanê farisî jî vaqîf e. Hesên Akboğa jî vê taybetmendiya Xelîfe di teza xwe de diyar kiriye.¹²⁰ Di *Feraîzê* de em zêde rastî peyvên farisî nehatin. Lê belê peyvên hevpar ên Farisî û Kurdî dihewîne. Wekî mînak: cuda, jêr, nîv, jin, bi, eger, wê/wî, kes, çi...

2.5.3. Unsûrên Tirkî

Xelîfe Yûsif di berhemên xwe de peyvên Tirkî gelek caran bikar anîye. Ev taybetiyeke axaftina Serhedîyan e. Li

¹²⁰ Hasan Akboğa, *Xelîfe Yûsif û Teqrîza Wî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bingölê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkîyeyê, Çewlig 2017, r.27

vê herê mê peyvên Tirkî û Kurdî bi hev re tê bikaranîn. Em dikarin mînakên di pirtûkên nivîskarên din de jî bibînin. Önder Baytar ji bo vê mijarê Erebe Şemo wek mînak nîşan daye di teza xwe de, wekî mînak “orta gund” (r-134 Şivanê Kurmanca).¹²¹

Dibe ku qedexebûna li ser zimanê Kurdî jî bibe sedemek ji bo bikaranîna zimanê serdest, angî Tirkî. Belkî di zimanê nivîskî de nivîskar baldarî didin li ser vê mijarê, lê di axaftina rojane ya gel de, bi taybetî di nav gelê serhedê de Tirkî pir tê bikaranîn. Ev bikaranîn herî zêde di lêkeran de tê dîtin.

Di Feraîzê de jî gelek mînakên vê hene:

Weya (an/ango), rûpel 6, hevok 7.

Lakin (ango), rûpel 8, hevok 1.

Fezle (zêde), rûpela 16, hevok 14.

Şeyek (tişte), rûpel 6, hevok 14.

tu şey (tu tişt), rûpel 11, hevok 12.

emma (an), rûpel 20, hevok 4.

aîlet (malbat), rûpel 24, hevok 14.

daha (êdî), rûpel 8, hevok 10.

mutleqa (yeqîn), rûpel 20, hevok 13.

sahîb (xwedî), rûpel 6, hevok 20.

¹²¹ Önder Baytar, *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yê Li Tirkiyeyê, Mêrdîn 2013, r.43

3. METNÊN TRANSKRÎPSÎYONÊ

Heta niha me behsa jîyan, perwerdehî û cihên ku Xelîfe Yûsif lê jiyane kir. Her wiha me behsa rewşa siyasî ya serdema ku Xelîfe tê de jiyaye jî kir. Em ê di vê beşê de transkrîpsîyona berhema Xelîfe Yûsif a bi navê *Feraîzê pêşkêş bikin*.

KÎTABA FERAIZÊ

(Rûpel 0.) Kîtaba feraizê (ji mercanên feraizê) anga meselên parkirina malên miriyê.

Xudayê Teala gotiye:

Heye ji mêr û jinan re parek kifş e ji malê ku dê û bav û eqrebayan piştê mirina xwe hiştine. Ew mal çi hindik, çi jî pir be (Sûretê Nîsa, Ayet 7). Ji pêxember (s.x.l) hatiye riwayetkirin. Du kelîme hene ser zimanê sivik, di şihîne de giran, li bal Xuda jî pir tene hezkirin. Ew jî ev in:

Hatiye rîvayetkirin ji resûlê Xwedê a.s. Sibhanallah sed caran ku mirovên Sibhanallah dibêjin wekî sed koleyan ku ji weledê Hz. Îsmâil hatiye azadkirin, di xêrê de beranberê wî ye.

Sed car peyva Elhemdulillah ku mirov bêje beranberê xêra sed hespên zîm kirî û gem kirî di rêya xwedê de ku li ser tê barkirin, beranberê xêra wî ye. Wellahu ekber; dîsa mînanê sed deveyên ku hatiye nîşankirin û hatiye serjêkirin di Mekkehê de beranberê xêra wî ye. Kelîma Lailaheillahê mirov ku bêje xêra wî mînanê tijîbûyîna mabeyna erd û asîmana ye. (Hedîsê nesaî, El Hekîmû Tederanî rîvayet kiriye.

(Rûpel 1)¹²²

Sahîfe	Satir	Xeletî (xeta)	Rastî(Sewab)
4	12	hems	xems
4	15	menfese	suduse
4	15	2	3
4	15	hems	xems
6	6	mekret	megot
6	19	teku	nekû
7	13	beyt	bint
8	14	laften	lafzen
11	18	nal	bal
16	11	jinav	ji bav
18	17	nîne	tîne
30	12	heta	haleta
31	8	elma	elimal
22	14	selas	selaset
32	17	we lîlwereset	welîlweresetê tiz'etûn
35	3	meqewlûhû	feqewlûhû
35	8	(1/2)	(1/3)
35	15	zêdeyên	zêdebin
37	11	we ex uxt	we ex we uxt
42	02	xuhat	Xuhên
43	05	hem wedeke	Hem weledeke
43	13	îb	ev
43	15	eb	ev
47	07	diwada	diwîda
48	07	hem	hem
48	20	mûbanîna	mûbayîna
49	1	herdun	herdûwan

¹²² Ev Rûpel li ser sererastinên çend peyvên ku di berhemê de şaşîti hatiye nivîsandin e. Lê belê em nizanin ka ewî bixwe rast kiriye an jî li çapxanê hatiye rastkirin.

49	03	re çil	ji çil
49	19	tekzîma	tekzîba
49	19	zuwêcet	zewcet
50	8	kurte	kurne
50	9	hemzêde	hem zêdekirine
50	15	heft	hev in
51	11	raqisma	qisma
52	11	şêşayeb	şêşaye
53	19	lesîb	nesîb
55	2	şafiî mezhebê	mezhebê henîfî
55	06	mudlenim	mûde genim
56	16	tesebûhen	tesbîhan
56	28	ju	ji bo

(Rûpel 3)¹²³

Ey ummiyê ku hûn erebî nizanin

ji we re mizgînî ye ger hûn bizanin

Kesê wî bixwîne ji dil û can

wê bibe feqîhekî xebîr û zana

Bi tewfîqa xelaqê erd û esmana

Bi cahê şefîê cumle îns û cana

Sed hezar selat û selam her zemana

Li ser wî al û eshaba her weqt hîn û ana

Nivîskarê vê pirtûkê:

Ebdullah kurê Mehmûdê neqşîbendî yê ku muhtacê bal
rehmeta Rebbê xwe yê Qedîr ve ye.

Ya Xuda tu wî ûsûl û furuên wî û gişt bawermendan
bibexşînî, Amîn, Hîcrî 1379, mîladî 1960, Rumî 1375

(Rûpel 3)¹²⁴

¹²³ Di vê Rûpelê de hinek Erebi û hinek Kurdî hatiye nivîsandin ya Kurdî me bikar
anî.

¹²⁴ Di vê Rûpelê de bi zimanê Erebi ji bo Xwedê û nebi zikir hene.

Bîsmîllahîrahmanêrrahîm

(Rûpel 4.)¹²⁵ Eva kîtaba feraîzê ye. “(Mesele tu bizan)¹²⁶ ango mesele tu bizane (Tedaxul) ew e ku du ‘ededên yek biçûk yek mezin wekî 2 û 6 û 3 û 6, 4 û 8. Tu yê biçûk ji yê mezin du caran weya zêdetir bavêjî fena dikî wekî niha ev mîsalê me got:

(Tewafuq) Ew e ku du ‘ededên tedaxul tê de carî nabe wekî niha 6 û 8 ‘ededek salis ji xeyrê wahid ku isneyne herdu wan jê fena dike. Wekî niha 6 û 8, hem 8 û 12.

(Tebayûn) Ew e ku herdu tê de carî nabin, wahid herdu wan jî fena dike wekî niha 2 û 4 û 5 û 6 yanî kullê ededê kit (fer) û cût.

(Temasûl) 3, 3 û 6, 6 û 4, 4 (Enwar cild 2, sahîfe 8).

Ev tablo bi zimanê Erebi cetvela hesabkirina feraîzê ye.

¹²⁵ Di vê Rûpelê de cetvela feraîzê heye li ser hesaba matematîkê bi peyvên Erebi.

¹²⁶ Ji niha pê ve ev gotin dê wek (M.T.) bê nivîsîn.

[صورة وان عدد کو چند فرض تداھنه]

۸ ثمان ربع ۲ ۱ نصف ۴	۶ سدس ۱ ثلث ثلثان ۴ ۲ نصف ۳	۴ ربع ۱ نصف ۲	۳ ثلث ۱ ثلثان ۲	۲ نصف ۱
۱۵ خمس ثلث ۵ ۳ ثلثان ۱۰	۱۴ سبع ۲ نصف ۷	۱۲ سدس ربع ۳ ۲ ثلث ثلثان ۸ ۴ نصف ۶	۱۰ عشر خمس ۲ ۱ نصف ۵	۹ تسع ثلث ۲ ۱ ثلثان ۶
۲۴ ثمان سدس ۶ ۴ ثلث ثلثان ۱۶ ۸ نصف ۱۲	۲۱ سبع ثلث ۷ ۳ ثلثان ۱۴	۲۰ عشر خمس ۴ ۲ ربع نصف ۱۰ ۵	۱۸ تسع سدس ۲ ۲ ثلث ثلثان ۱۲ ۶ نصف ۹	۱۶ ثمان ربع ۴ ۲ نصف ۸

Bismillahirrahimannirrahim

(Rûpel 5.) (Tu bizan) Hatiye rîwayetkîrin ji pêxember (s.x.l) ku wî ferman kiriye gotiye: “Hûn feraizê bizanin û bi mirovan bidin zanîn bi tehqîqa ez mirovek meqbûd im yaxnê (ango) ez ê îrtehal (bar) bikim bal axretê va. Hem bê tehqîqa wê ilm bête qebidkîrin. Hem wê zahir bibe fitne bi terzek wisa ku duduwe muxtelîf bit di ilmî feraizê da ew ê rast neyên kesek ku hukum bike di mabeyna wan da, bi kifşkirina nesîbê wan ji mîrasê.” (M.T.) Eger hec li ser yekî wacîp bû, wî hec nekir heta ku mir wacibê heckîrin ji ber wî bi ûcretulmisil ne ku zê ji mîqatê şehre wî. Eger terîka(mîras) wî hebe. We illa fela çê wesiyet bi hecî kiribe çi ne. Eger wî wesiyet kir bi zêdeyî ji ûcretilmisilî. Wî jî sulusî bê îxrackîrin. Her wekî heca ku wesiyet kiribe. Li nik edema wucubê li ser wî. Ew ê jî sûlûsê be. (M.T.) Ne Durêste teserrufa warisa di şeyek ji terîket pêşiya hec kirina ji ber vê, her wekî daîna cemiî duyûnet ku bi terîkeyê ve girtiye. Ev meseleteke ku kesirê ji nasa jê xafilîn lazim e hişyarkîrin li ser (Buxyetul mustehşirin sahife 121). Hem ewî dîsa (pêxember) ferman kiriye û gotiye hûn feraîdî bizanin lewra ew jî dinêwe ye û hem ew nîvî ilmî ye, hem ew ewêlê ilmî ku bête hildan ji nav ûmmeta min. Hem dîsa pêxember (s.x.l) ferman kiriye gotiye çi kesî bizane meseletek ji ilmî feraîdê ew dê be disewaba de (di xêrê de) her wekî ew kes ku deh ebd di rêya Xudê da azad kiribe.

(Rûpel 6.) M.T. Wacibê evvele bê ixrackîrin ji terîketa meyîtê mesarifê techiza wî paşî bê edakîrin, duyûnê wî çi deynê mexluqa çi deynê Xudê ku zekat û nezr we kefarete we ucureta ji ber ve heckîrin. Eger hec li ser wacib bûye nekiriye we mînanî wan. Paşî wê bê pêkanîn wesiyeta wî ji sulusa

terîka mayî piştê ixraca evê me got yê baqî ji bo wan saneh(warisan e).

(Faidetûn) Ger du zarokên bihev ve bin du serê wan çar destê wan, çar lingê wan, hebên ibnu qettan rehma Xudê lê be gotiye ew weka du heban in dê temamê ehkamê Xweda jî hicbê û irsê û xeyrê wan, Xuda çêtir dizane (Şerha tertiv ewel sahîfe 23). (M. Tu bizan) Waris ji ricalan (mêr), pazdeh in. (Bav) (Bavê bavî ye) Eger çiqas here jor (Hem kur e) (hem kurê kurî ye). Eger çiqas berjêr ve herin Hem (Birayê ji dê û bavek) (Hem bira ji bavek), (Hem birayê ji dê) ne ku ewladê wan. Yanî birayêd ji dê lewra ew ji zewilerham¹²⁷ e. (Hem kurê birayê ji dê û bavê) (Hem kurê birayê ji bav) Eger çi qas ber jêr herin (Hem apê ji dê û bav) (Hem apê ji bav) (Hem kurê apê ji bav) çi apê meyyit(mirî) çi apê bavê wî, çi apê kalkê wî (Hem kurê apê ji dê û bav) Eger çiqas berjêr herin hem (zewc) Eger çi zewcet (jin) reciyye¹²⁸ be pêşiya temambûna iddetê bimre (Beycârî sahîfe 70). Hem sahibê welaê (kolê) yanî mu'tiqê ew ê ku 'ebd azad kiriye. Wela ji bo wî ye.

(Tu bizan): Waris ji jinan deh in. (Keç e), (hem keça kurê ye), (hem em e), (hem ceddê e) ji teref bavê. Eger çi diya bavê bavî be, (hem ceddê ji terefê dê) ne ku diya bavê dê, lewra ew jî zewilerham e.

(Hem xuha ji dê û bab) (hem xuha ji bab), (hem xuha ji dê) ne ku ewladê wî (hem jin, hem mu'tiq e) yanî jina ku 'ebd azad kiribe. Mesela paşî ku kullê van nebûn, terike jî beytulmalera ye eger muntezem be we illa wê bê redkirin li

¹²⁷ Zewilerham=eqreba

¹²⁸ Riciyet= telaqa berdana ku jê re zivirandin heye.

ser sahibê ferda, ji xeyrî zewc we zewcetê, bi nisbet parwan paşî ku kullê vana nebûn wê bi serfkirin bal zewilerhamê ve.

(Rûpel 7) (M.T) Zewil erham panzdeh in. (Ewladên keçan), (hem keçê keçê kuran), (îanet per 221). (Hem ewladê xuhan), eger çiqas ber jêr herin (hem keçê biran), (hem keçê apan), eger çiqas ber jêr herin, (hem apê dê), (hem xal), (hem xaltî), (hem met), (hem bavê dê), (hem diya bavê dê), (hem ewladê birayê ji dê) ne. Emma embiya, irsiyet ji wan nayên birin, belkî terîketa wan piştê mewta wan sedeqe da weku kes ji warisê wan xweziya mirina wan nekin, heta bi wî helak bin, hem da weku sewaba wan zêde be (Şerha Tertîp, per 17).

(M.T.) Zemanê ji meyyitek çi zikur çi uns, ma kullê recalan, ji wan irsiyet dibin (sisê) ku (bav), (kur) we (zewc) feqet eger ji meyyit ma kullê nîsa, ji wan irsiyet dibin (pênc) ku (bint), (we binta ibn) (hem em) (hem uxta ji ebeweyna) (hem zewcet). Eger ji meyyît çi zukur uns mane du sinif ji wana ji xeynî zewc weya zewcetê ji wan jî irsiyet dibin pênc ku (bav) (we dê) (we kur) (we keç), (hem zewc).

(M.T.) Eger ji meyyitek ma recalek, ew kullê mal debit dike, ji xeyrî zewcê mutleqa hem ji xeyrî exê ji emê eger beytûlmal muntezem we illa ew ji kullê mal debit dike eger ji meyyitek ma jinek ew ji kullê mal debit dike li nik reddî ne ku bi red wek niha ji zewcê ma zewcet, weya bi 'eks ji xeynî jina mu'tiqe lewra ew debit dike.

(MT) Esbabê irsiyet birinê (çar in) (qerabet) (hem nîkah), (hem wellaê) (hem îslam) bi wan cihê ku tê serfkirî bal beytûlmalê.

(M.T.) Eger yek mir tu warîsê bi hersê esbabê irsiyet birinê ji nemal weya zêde ma, ji ber xweyê ferda şeyek ji

terîketê ew ê bighîje beytûlmalê eger muntezîm be, we illa wê bê redkirin li ser xweyê ferda, li ser qewlê sehîh murecceh ku pê tê fetwa dayîn.

(M.T.) Hinga zewil ehram irsiyet dibin, li nik nebana xwe yê ferda.

(M.T.) Zemanê beytûlmal muntezem nebû hem hate hukumkirin bi edem redda li ser xweyê ferda, hem bi 'edem irsiyetbirina zewilerhama, çawa ku ew jî muqabilî racihî ye, eger di beldê da, qadiyek hebû bi şurutê wî, hem mezûnê di teserrufa di mala (**Rûpel 8**) mesalihê musulmanan da.

Ew ê mal bê def'îkirin bal wî qadîyê we. Eger qadî di beled da tunebe, weya hebe lakî şurutê wî têda tunebe, hem ew mal jî di destê yekî emîn da be, ew ê bixwe serf bike bal mesalihê musulmanan. Eger qadî bi şurutê wî hebe lakîn ne mezun be, di teserrufê da, gelo ew ê bi dayîn ji bo wî, weya ew bixwe serf bike weya ew ê bê hiştin, heta zahir be beytûlmal ya eseh ew e ku bi dayîn ji bo qadî. Eger qadî tunebe, weya hebe lakîn zalim be ew ê mal bê def'îkirin bal alimek mutedeyyîn ve. Eger ew jî tunebe wê bi def'îkirin bal li yek salihê mueyyen ve ku ew jî wî malê serf bike di cihê wî da ku mesalihê musulmanan e. (Faîdetun)

(M.T.) Kesîrê ji nasa di heyata xwe da be'dek ji kurê'd xwe cuda dikan. Qederek ji malê xwe didin çî hindik(qelîl) çî zehf(kesîr). Hem dibêjine wan ku nesîbê we ji malê min ew e. Çî di heyatê çî piştê mewta min, tu nesîbê we di malê'd min da nîne. Weya keçê'd xwe didin mêr, dibêjinê tu nesîbê wan êdî(daha) di malê min da nîne ewana bi vê gotinê ji warisbûnê nakevin. Belkî şîrîkê yê mayîn in di temamê terîketa meyyîtî da. Eger çî bigotina wî razî bibin di heyata wî da bi huzura şahida illa wekî meyyît pêşiya merda

mewtê di wexta sehta xwe da temamê malê xwe, hıbbeyê li ser warisê li nik xwe bike. Ew jî lefzen qebûl bikin bi huzûra şahida. Eger balix bin weya ew bide wanê ne balix û hem jê ra qebûl bike lefzen bi huzûra şahida. Hem piştî mewtê li ser muamelata wî şahidê bidinê. Paşî ew kur û keç ji wî malê bê nesîb dibin. Ne ku cudakirinê we zewicandinê we qelendayîne, we maldayîne wan dê heyata meyyîtî da. Çawa ku kesir ji melayêd bê ilm wusa zen dikan. Wan ji terîketê mehrum dikan, dibin hamilê gunehê wan.

(M.T.) Eger be'dek ji warisa mesela weya xeyrî wan de'wa deynekî li ser meyyîtê kir weya dewa eynekî ji terîketê nayê guhdan ew de'we illa bi du şahidê adil weya bi tesdîqa warisa. Eger hindekî ji warisa tesdîq hem hineka jî înkâr kirin ew muddeayê bê parî vegezin li ser hisseta wan ji terîketê. Her çi tesdîq kirine wê miqdarê (**Rûpel 9**) ku bi hesseta wî ve girîtiye wî eda bike.

Ne ku xeyrî wî eger waris muxtelif bûn, di eynekî ji terîketê, çi ew 'eyn xasê bi zûkura (mêr) be wekî niha tiving û şûr e çi xasê bi jinan be wekî niha xîşir jînaê eger şahid ji bo terefekî hebe wê bê hukûmkirin bi şahida. Eger şahid ji bo herduwan jî hebe şahidê herduwan saqit dibin. Weya qet şahid tunebin ew terîketê di mabeyna warisan da.

(M.T.) (Firudê muqedder di Qur'anê da şeş in (yek ji bo nîsf e) ew ji bo (pênca ye) ji bo (zewcê) zemanê ji zewcetê nemabû weled eger çi ji zînayê be, hem weledê ibn çi ji wî zewcê çi ji xeyrê wî çi zûkur çi uns (hem nîsf) (ji bo yek keça sulbê ye) (hem ji bo yek keça ibnê ye), (hem ji bo yek xuha ji dê û bavê ye), (hem ji bo yek xuha ji bavê ye). Mîsala wî jînik mir jê ma zewc, ev xuha wê ya ji ebê ve.

Hem yek ji firûda rubu'e (çaran yek) ew ji bo duduyan e (ji bo zewc e) zemanê ji bo jinê hebin weled weya weledê ibn.

Ewêd waris bo ku mani' irsiyet birinê bi wan ve tunebe ji murtedbûn we qatilbûn we xeyrî wan we illa ew î kel'edemê (çawa tunebe).

Çi ji wî zewacê be çi xeyrê wî çi neseba weled sabit be çi ne weya menfî bilîanê weya ji zinayê be (şerha rehebî ewel per 78). (Hem rubuê ji bo zewcetê ye) çi yek çi zêde. Ger çi deh bin wekê niha di nîkaha kafirada ye bê weku ew we zewca wan we misilman bûn pêşiya îxtiyariya çaran ji wan zewc mir caiz e gerandina sumunê di nabeyna wan da bi sulhê wek hev weya zêde. (Eger çi ew zewc newetandîbe). Hem eger çi çar bin we. Eger çi rec'îye bin hingê ku di 'ededa be, ne ku bayîne bi xelafê her sê îmama. Yanî hetta ku îddeta bayîne tamam nebe. Zemanê ji bo meyyît nemabû weled hem weledê ibnê ewid waris.

Ne ku weledê zînayê lewra ew ji bavê xwe irsiyetê nabe. Çi ji wî zewcetê çi ji xeyrê wî çi zukur çi uns çi xunus.

(M.T.) (Yek ji furada sumun e) ew ji bo zewcetê ye çi yek çi zêdetir. Eger çi deh bin wekê niha di nîkaha kafiran da ye. Weya be'dek ji wan rec'iyet bin eger ji bo zewcê weled weya weledê ibnê (**Rûpel 10**) ew ê nesîbê warisa hebe çi ji xeyrî wî çi zukur çi uns çi xuns (Beycurî 58)

(Hem yek ji furada sulûsanê) ew ji bo çara ye (ji bo du keçê sulbê weya zêdetir) (hem ji bo du keçê kurê ne weya zêdetir). (Hem ji bo du xuhê ji dê û bavê ne weya zêdetir). (Hem ji bo du xuhê ji bavê ne weya zêdetir in). (Hem yek ji firûda sulûse) ew ji bo duduyan e (ji bo ummê ye). Zemanê ji bo meyyît weled, hem weledê ibn nebin. Çi zukur çi uns,

hem ji bo meyyît nebin du xuh we bira ji kullê cîheta. Ne ku ewladê wan yanî ji dê û bav weya ji bav weya ji dê, we illa ji bo wî sudûsê

(M.T.) Heye ji bo dê di suret ku zewcet mir jê ma (zewc 1/2) (hem dê û bav) weya zewc mir (jê ma zewcet) (we dê we bav) sulûsa ew ê mayî piştî ixraca zewc û zewcetê (meselayê ewel) 'eslê mes'eletê ji duduyan e sehîh dibe ji şêşa bi derbdana sisêyan ku 'ededî ruusê wan e di duduyan da dibe şêş. Sisê ji bo zewcê yek ji bo dê dudu jî ji bo bavê (mîsala yê sanî eslê mes'eletê ji çara ye yek ji bo zewcetê yek ji bo ummê hem dudu ji bo bavî ye. (Hem) sulûs ji bo duduyan weya zêdetir ji ewladê ummê ye çî mezkur çî ma uns, yanî mezkur ma uns musewetê nisfê mezkur zêdetir nîne. (Hem wê muşareket bike bi ewladê dî ra birayê ji dê û bav di meseleta muşrîketê da (ku zewcet mirîye jê ma zewc 1/2) hem um weya ceddê çî ji teref dê û çî ji teref bavî. (Hem du bira weya zêdetir ji ummê) hem yek bira ji dê û bavê (beyana mes'eleta muşareke) ji bo zewcê 1/2 nisif ji bo ummê sulus ji bo ewladê ummê 1/3 nema ji bo weledê ummê û emê tu şey'ek ew ê muşareket bike digel ewladê ummê di sulusê da çî yek bira ji ebeweyna çî zêde çî bira ve xuhek çî zêdetir. Yan zukur û keçên ewladê ebeweyna musewet e di sulusê da (3/1) her wek ewladê ummê div ê mes'eletê da çawa ku ewladê ummê û nasê we zukurê we in daîma musewetê di sulusê da (Şerha Tertîp per 67 Enwar per 4).

('Eslê mes'eletê ji şêsa ye) ji bo zewcê 3 (**Rûpel 11**) ji bo ummê yek (1) ji bo ewladê ummê dudu (2) nema ji bo weledê dê û bavê tu şey, wê bê derbdan ededê ruûsê biran ku sisê ne (3) di şêşan da (6) dibe heştdeh (18) ji bo zewcê

neh (9) ji bo ummê (dayîkê) sisê (3) ji bo her sê biran, şeş (6) ji bo her yek dudu dudu (2).

(M.T) Ev mesele tê navdan bi mesela hîmariyye we minberiyî we muşrike çima hatiye navdayîn bi min beriye ji bo ku ev mesele ji Hz. Elî hatiye pirsîn ser mînbera kufeyê. (Teshîlul feraîd per 101).

Weledê ebeweyna çi yek çi zêdetir, çi zukur weya zukur we ins bin ew ê muşareketê digel ewladê ummê bikin. Zukur we înasê wan.

Kur û keçên yanî ewladê ebeweyna misewetê da di sulûsê de (3/1) her wekî ewladê ummê di vî meselê de, çawa ku zukûr û înasê ewladê ummê musawî ne daîma (şerh û tertîb 67. Enwar 4) (hem mesela muşerrek e) ev e: ji zewcet mir jê ma zewc (2/1) ku îbn emm, hem kurmamê birayê wî ji aliyê dê ve. Hem sê birayên ji her sê cîhetan ve hem cedet.

Ji bo zewcê nisfe (nîvî) ji bo cedet sudûse (6/1) ji bo ewladên ummê suluse (3/1) exî ji ebeweyna muşareketê digel wan bike eslê wî ji şeşa ye (6) sehîh dibe ji heştdehan (18) kesîr ketiye li ser ruûsê biran. Hatiye derbdan ruûs di eslê mes'eletê da ku şeş e (6).

Tu şey ji bo exê ji ebê, hem ji bo zewcê we birayê ji ummê bi kurap tunîne (Şerha Tertîb 69).

(M.T.)Jinek hamile gotiye qewmekî ku terîketa jina meyyîtê teqşîm dikirin. Lez nekin bi teqşîm lewra ez hamile me, eger ez keçîkek weya zêdetir bînim ew jî warîsatê terîketin e. Ez kurek weya çend kur û keç bînim ew irsîyetê nabin lewra ew esebetin ji ber xwe yî ferdan namîne ji bo wan. Suretê wî ev e zewcet mir jê ma (zewc) (1/2) um (1/6), ewladên ummê (1/3) ya hamile jina bavê jina meyyîte. Eger yek keç be ji bo wî nisf e, eger zêdetir bin ji bo wan sulusane.

Mes'ele 'ailet e bal nehan (9) di suretê ewla da weya dehan (10) di suretê saniyetê da.

(M.T.) Ji bo mesela muşerreke çar (4) şert hene. (Ya ewla) ev e ku xweyî sudusê tê da hebe ji ummê we ceddetê we îlla wê sudus bimîne ji ewladê ebeweyna şirket nîne wekî niha zewc (1/2), we du birayê ji ummê birayek weya zêdetir ji ebeweyna. (**Rûpel 12**) (Ya duduyan) ew e ku ewladê ummê zêdetir bin jî yekî we îlla wê sudus (1/6) bimîne ji bo ewladê ebeweyna şirket nîne wekî niha zewc (1/2), we ceddet (1/6) yek birayê ji ummê (1/6), birayek weya zêdetir ji ebeweyna.

(Yê sisêya) ew e ku di ewladê ebeweyna da zekera hebe, we îlla wê mesele bê ewlkin ji bo uxtekî nisif ew dibe mesele bal neha weya bal deha bi sulusanî. Eger uxt dudu weya zêdetir bin wekî niha zewc (1/2), we ummê (1/6) hem du birayê ji ummê (1/3), we uxtek ji ebeweyna weya zêdetir ji (çara) ew e ku di wê da zewc hebe we îlla îstîxraq çênabe wekê niha (um (1/6) du birayê ji ummê (1/3) birayek weya zêdetir ji bavê). (M.T.) Eger ji yek (ma cemî'ek) ji ewladê ebeweyna, ji zukur, ji însa hem ewladê di eb ewher wekî ku jê mabe ewladê sulb digel ewladê ibnê (lakin keçêd ibn) digerin esebê bi ew e di dereca wan da. Hem ew ê ji wan esfeltir ji birayê we kurê apê (emma uxta ji ebê) nagere esebê ba wî di dereca wî da.

(M.T.) Eger ji yekî ma du xuhê ji ebeweyna (2/3) (hem) uxtek ji ebê (hem) ku birayek ji ebê ji bo herdu wê ji ebeweyna (sulusane) yê baqî ji bo ibnê exî wî ye. (Hem) uxta ji ebeweyna hem uxta ji ebê digerrîne 'esebê digel bintê sulbê we binta ibn hem uxta ji ebeweyna saqit dike uxta ji ebê çawa ku exê ji ebeweyna saqit dike exê ji ebê. (Hem kurêd birayêd ji ebeweyna we ebê di dereca apa xwe da ne di

haletî îctîma we înfîradê da lakîn ewana diya meyyîtê ji sulusê red nakin bal sudusê hem ewana muqaseme digel ceddê nakin belkî ew bi ceddê çî qas here jor saqit dibin. Hem evana xuhêd xwe nagerînin 'esebe. Lewra xuhêd wan ne waris in 'esla. (Hem evana yanî kurê birayê saqit dibin di mes'eleta muşareketê da). Hem kurêd birayê ji ebeweyna hucba birayê ji ebê nakin lakîn bavêd wan hucba wan dîkin hem (exê) ji ebê hucba kurê birayê ji ebeweyna dike, ne ku kurê wî.

(MT) Hem ji ebeweyna, hem ji ebê her wekî exî ji herdu cîhetane di haletê îctîma we înfîradê da. **(Rûpel 13)** Wiha qiyas bike kurê maman jî. Hem yek ji furuda suduse (6-1) ew ji bo heftaye ji bo bavê ye zemanê ji bo meyyît hebûn weled weya weledê îbnê çî kur çî keç çî xunsa. Hem ji bo kalikê ye jî, wisa hem ji bo dayîkê ye. Eger ji bo miriyê hebin weled weya weledê înbê weya hebin didu, ji xuh û birayê ji temamê ciheta.

(MT) Carna bav irsiyetê dibe bi ferdê bê we ku digel wî hebe îbnê meyyît weya kurê kurê wî, hem carna ji irsiyetê dibe bi 'esebebûnê. Bê wekû ji bo meyyît nebe weled him weledê kurê, hem carna bav irsiyetî dibe bi ferdî hem bi 'esebebûnê bê weku digel babê hebe keç weya du keçê kurê miriyê. Ji bo ebê (babê) suduse bi ferdê.

Hem yê bavê ji ber ferda herduwan e bi 'esebebûnê wuha ye hukm ceddê ji lakîn bav saqit dike xuh û birayan ne ku ced lewra ew ê muqaseme digel wan bike. Hem bav saqit dike diya xwe, ced (bapîr) saqit nake diya bavê miriyê. Hem bav reddê diya miriyê dike ji sulûsa mecîê malê bal sulusa ma yebqayê. Ced red nake. Mîsal: jê yek ma zewc dê, bapîr.

Hem sudus keça kurî ye çî yek çî zêdetir digel yek keça sulbê hem digel keça kurikê ku 'latire ji wî wekî niha. Keça kurê kurê ye ji bo wî sudus e digel keça kurê, ji bo wî nisfe. Ema digel du keçê sulbê we zêdetir tu tişt ji bo wan nîne îlla wekê bigerin 'esebe bi kurek ku bira we kurapê wan e (iane per 226).

(M.T.) Kurê kurê digerrîne esebe ewê di dereca xwe da wekî niha xuh keçê apê hem ew ê di fewqa xwe da wekî niha kurê kurî ye digel keça kurê di cihê we ku ferd ji bo wî nebe ku sudusê wekî niha keça kurî digel yek keça sulbê hem kurê kurî ye. Di vir da ji bo keça kurê sudusê (6-1) ew ne 'esebeye îlla wekî keça sulbê digel wî nebûya (îane 232).

(M.T.) Ewladê kurê kurî digel ewladê kurê her wekî ewladê kurê ye digel ewladê sulbê hukum wiha ye: Eger çî çend derece berjêr herin yanî eger dawîyê dereca jor da zukur (mêr) hebin tu tişt ew ê ji dereca jêr da nîne, her wekî ewladê (**Rûpela 14.**) sulbê digel ewladê îbnê eger kur tunebin hukum her wekî ku di ewladê sulbê da zukur nebin digel ewladê (siracul wehhac per 324).

(Hem sudus) ji bo xuha ji bavî çî yek çî zêdetir digel yek xuha ji dê û bavê ne ku digel duduyan lewra ew tê hecipkirin. [Hem sudus] ji bo yek ji ewladê ummê ye çî zukur çî uns. Hem [sodus] ji bo ceddetek e weya zêdetir. Eger çî ew ceddê bigihêje meyyîtê bi çend ciheta çî ji bo meyyîtê weled hebin çî ne. (îane û enwar per 3...)

(M.T.) Eger dereca ceddên mesawiye di qerba bal meytê wekê niha diya dê ye weya diya bavê ye. Ew ê muşareketê bikin di sudusê da wê bê teqşîmkirin da mabeyna wan da li ser 'ededê ruûsa.

(M.T.) Ceddât hinga ji bo wan sudus e, eger bighêjine meyyîtê bi xalis jina, wekî niha diya diya diya dê. Mesela weya bi xalis zukura wekî niha diya bavê bavê bavê ye. Eger çiqas bi jor ve herin.

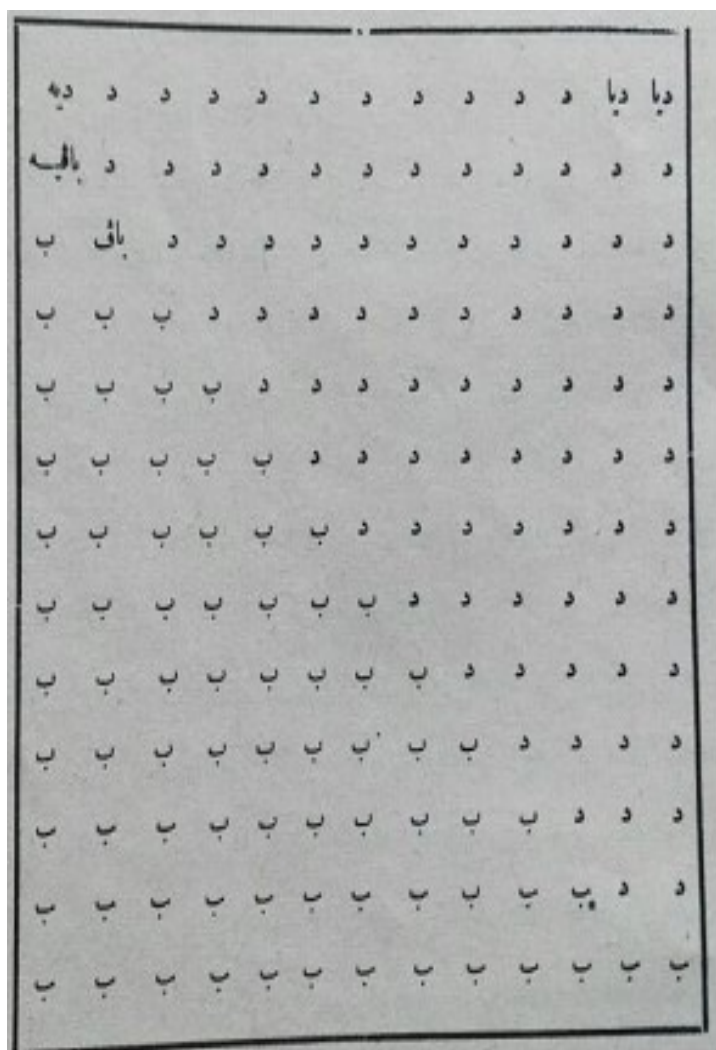
(M.T.) Ceddât li ser çar qisman e (qismê ewel) ew e ku ew ceddêt digihêje meyyîtê bi xalis jina, wekî niha diya diyê weya diya diya dê, eger çiqas here jor.

(Qismê duduyan) ew e ku bigehêje meyyîtê bi xalis mêran, wekî niha diya bavî ye, weya diya bavê bavê ye. Eger çiqas here jor.

(Qismê sisêyan) Ev e ku ew digihêje meyyîtê bi xalis jina, bal xalis mêran, wekî niha diya bavê meyyîti ye weya diya diya diya bavê bavê bavê meyyîtiyek, yan neketibe di mabeyna diya da mêrek wekê niha diya bavê dê weya dêya dêya dêya bavê bavê bavê diya dê ye mesela.

(Qismê çaran) Ev e ku ew ê di digihêje meyyîtê bijintî ku ketiye, dê mabeyna wan da mêrek weya zêdetir. Çawa ku burîye lewra ew ceddeta derewîn e ew nabe waris (I'ane cild 3 per 225)

(M.T.) Naskirina kesirê jî ceddât ku warîs bin, ji ewêd xeyrê waris ew e ku tê di stara keda çend ceddât ku Îrade tu dixwazî zikir bikî. Îdafa bikî bigihîne meyyîtê mesela bêje diya diya meyyîtê (paşî) di setara (rêza) sanî da wê qederê zikir bikî. Lakîn di bedelê diya axir da bavek zikir bikî mesela bijî diya diya diya diya bavê miriyê, paşî di rêza sisêyan da di umma bedel bikî bi bavan. (Paşî) di setara (rêz) çara da (**Rûpel 15.**) sê umma bedel bikî bi bavan, (paşî) di rêza pêncan da çar umman bedel bikî bi bava. Wiha rengê yek yek ji bav zêde bikî ji umman kêmbikî heta rêza dawiyê temamê wî bi bavan bigihêje meyyîtê mesela wiha.



Tabloya Rêza Dê Ū Bavan¹²⁹

¹²⁹ Tabloya rêza dê û bavan: diya, diya, d,bav, b, b, b,

Fesl (M.T.) 'Esebe ew in ku irsiyetê dibin temamê terîketê li nik nebûna xudanê ferda hem yê zêdetir ji ferda li nik hebûna xudanê ferda.

(M.T.) Eger ji yekî ma du kur ap mesela ku yekî ji wan birayê wî bû ji dê ji bo ew ê ji dê sudusê bi ferdê çi yek çi zêdetir hem yê baqî jî di mabeyna wan da ye bi 'esebabûnê (Şerhû Tertîb per 37).

(M.T.) Eger jinek mir jê ma (**Rûpel 16.**) du kur ap yek ji wan birayê wî bû ji dê. Hem ji ma zewc (1/2) hem um eslê mes'eletê ji şeşa ye ji bo zewcê sisê, ji bo ummê dudu, ji bo exê ji um sudus. Tu şey nema ji bo yê axir. Çawa ku ji bimîne ew her du kurap, hem bintek ji bo bintê nisfê, yê mayî mabeyna wan da lewre cihetê weletbûna ji ummê mehcûbê bi bintê. (Şerhû Tertîb per 29)

(M.T.) Eger jinek mir, jê ma zewc (1/4) ku kurapê wî ye hem 8 keç (2/3) mes'elet ji dozdehan e, 8 ji bo keça, 4 ji bo zewc, 3 bi ferdî ye yek jî bi 'esebebûnê (Şerhû Tertîp per 150).

(M.T.) Muqademe ji 'eseba kurê (paşî) kurê ibn. Eger çi qas berjêr here, (paşî) muqedeme bav e, (paşî) bavê bav e eger çiqas berjêr ve here. Emma bira we xuh we kalik, ew ê teqşîm biken malî di mabeyna xwe da ji bo her mêrek bi qederê nesîbê du jina (paşî) 'esebet birayê ji dê we bavê (paşî) birayê ji bav, (paşî) kurê birayê ji dê û bav, (paşî) kurê birayê ji bav eger çiqas berjêr herin. (Paşî) apê ji dê û bav, (paşî) apê ji bav, (paşî) kurê wan jî kezalig. Eger çiqas berjêr herin, (paşî) apê kalikê ji bav, (paşî) kurê wan jî kezalig, eger çiqas berjêr herin (Beycûrî per 76). (Paşî) 'esebe mu'tiqe yanî ew ê ku 'ebd azad kiriye ku seyyîd e, (paşî) 'esebatê wî ye eger mu'tiq ku 'ebdê mir 'esebatê wî nesebê nebûn kullê

terîketê wîya ew qeder fezle maye ji ber xwe yê ferda ji bo seyyîdê weya esabetê wî ye bê wellaê bê we ku ji 'ebd maye. Bint (1/2) weya xuh (1/2) weya um (1/3) (Enwar per 5). (M.T.) Eger mu'tiq mir jê ma kur we keç weya xuh û bira, xasse istihqaqa 'esebebûnê bi zukur ne ku ji bo unasa lewra ew îrsîyetê nabin bê wellaê illa ji mu'tiqê xwe. (M.T.) Wê bê muqedemekirin kurê mu'tiqê hem kurê exê wê li ser ceddê bi xilaf nesebê. (Paşî) esebê mu'teq mu'teqî ye kezalig.

(M.T.) Eger ji mu'tiq ma du kurap ku yek ji wan birayê mu'tiqê bû ji dê, kullê malê ji bo ew ê ji dê ye, tu şey ji bo yê axir nîne (Şerhû Tertîb 39)

(M.T.) Eger jinik bavê (**Rûpel 17.**) xwe yê 'ebd kiribû 'hûr (paşî) bab ji 'ebdek azad kir (paşî) ebd mir, piştî mirina bavê eger ji bo bavê tu 'esebê nesebê nîne mîrasa ebdê digihîje keçê bi sebeb mu'tiq mu'tiqe ye ne ku keçîtî, eger ji bo bavê 'esebe hebin wekî niha bira ve kurap we nehwe wan çî nêzîk çî dûr mîrasa 'ebdê ji bo 'esebetiyê ye ne ku keç. Lew be'dek ji nasa gotine 400 qazî xelet kirine di vê meselê da, lewra ewan hukum kirine ji bo keçê bi sebeb nêzîkbûnê, dîsa wiha ye hukum. Eger xuh we birayekî bavê xwe bikin 'ebdê bavê piştê bav bimre mîrasa 'ebdê ji bo exê ye ne ku uxt e. (Şerha Tertîp cild 2, Rûpel 139)

(Fesl (M.T.)) Hicib nîne (ji bo bavê) (we dê we kur) (we keç) (we zewc))we zewcet) yanî hucbê hirman¹³⁰ e ku hicbê noqsan¹³¹ (M.T.) hucba kurê kurê nake illa ibn hem kurê kurek axir qerebetir ji wî.

(M.T.) Hicba ceddê nake illa ew ê ketiye di mabeyna wî ve meyyîtê da wekî niha bavê. (Hem) hucba exê ji dê we

¹³⁰ Hucbê hurman= mehrûmkirin

¹³¹ Hucbê nuqsan=heqê wî kêma dika

bavê dîkin sisê. (Paşî) [we kur] (hem kurê kurê) eger çiqas berjêr here, [hem] hucba birayê ji bavê dîkin ev her sê [hem] birayê ji dê we bavê, [hem] hucba wî dike xuha ji dê û bavê digel yek bint] weya bintek ibn (Feth we îane 228).

(Hem hucba kurê birayê) ji dê û bavê dîkin şeş [bavê û ced] (we kur) [hem] (kurê kurê). Eger çiqas berjêr here (hem) birayê ji dê û bav (hem) birayê ji bav, (hem) hucba kur, birayê ji bavê dîkin ev her şeş (hem) kurê birayê ji dê û bav, (hem) hucba apê ji dê û bav dîkin ev her heft (hem) kurê birayê ji bavê (hem) hucba apê ji bab dike ev heştana (hem) apê (**Rûpel 18.**) ji dê û bavê. (Hem) hucba kurê apê ji dê û babê dike, ev nehana (hem) apê ji bav, (hem) hucba kurê apê ji bav dike ev dehana (hem) kurapê ji dê we bava (hem) tê hecîpkirin kurê kurê birayê ji dê û bav bi kurê birayê ji bab lewra ew nêzîktir e ji wî .(Feht we îane per 96)

(Hem) hucba mu'tiq (hem) mu'tîqetî dike 'esebatê mu'tîq ji nesebê wekî niha kur we biraê we bavê we ap mesela (hem) hucba keça kurê dike kur hem du keçê sulbê zemanê du binta ibn nebe 'esebe bi birayê xwe weya bi kurapê xwe eger çiqas berjêr here, yanî zukurek mesele heza unsêyn (Beycurî).

(M.T.) Ceddeta ji teref ummê hucba wî nake îlla ummê hem hucba ceddeta ji terefê bavê ve dike bav hem ummê. (M.T.) Ceddeta qereb ji kullî cîhata ve hucbaya dûr dike ji wî cîhetî (hem) hecb dike ceddeta qerebê ji teref dê, ceddeta dûr ji teref bavê.

Wekî niha diya bavê bavê. Lakin ceddeta qereb ji teref bavê weku niha diya bavê ew hucba ya dûr nake ji terefê dê wekî niha diya diya dê.

(M.T.) Hucba xuha ji hersê cîheta dike bav we kur û hem kurê kurê. Eger çiqas berjêr here her wekî bira ji wan cîheta (hem) hucba xuhê ji bav dikin ev hersê (hem) birayê ji dê û bav, (hem) du xuh û zêdetir ji dê û bav (hem) xuhek ji dê û bava ji ku digel wî bint weya binta ibn hebe. Eger digel wan nîne kesek ku wan bigerîne 'esebe, (hem) hucba xuh û birayê ji dê dikin bav [we ced] eger çiqas here jor (hem) weled çi zukur çi uns eger çiqas berjêr herin. Hem weledê kurê çi kur çi keçe ger çiqas berjêr herin (îane per 228). (Welhasil) ewladê ummê têne hecibkirin bi şaşan (6) (ku îbn) (we îbn îbn) (hem binte) (we bînte îbn) yanî bifer'e waris ne ku qatil we kole(reqîq) we îbn we cedda (îanetuttalibin per 228). Hem hucba kullê 'eseba dike eshabê furudê mustexriq. Wekî niha jinik mir jê ma zewc (1/2), hem ummê (1/3), hem weledê ummê (1/6) (hem eb) (**Rûpel 19**) bê ku di meseletê da hebûn zewc (hem) uxta ji ebeweyna (hem) exê ji ebê tê hecibkirin exê ji ebê bi zewc we uxta(hem) weku niha du xuhê ji ebê (2/3) (hem) du xuhê ji ummê (1/3) (hem) apê ji xeyrê xuha ji ebeweyna hem ji ebê lewra hucba wan nakin eshabê furudê mustexrîqe belkî wê bê ferdkirin ji bo wan nisif ku sisê ne mesele 'ewl bibe bê we ku zewcet mir jê ma zewc (1/2) we umm (1/6). Hem du uxtê ji ummê (1/3) hem uxtê ji dê û bav (1/2) weya ji bav eslê meselê ji şaşan e (6) wê 'ewl bibe bal neha (9) ji bo zewc (3) ji bo ummê yek (1) ila axirihî (îane 227). Hem wekî niha du xuhe ji ebê (hem) xuhek ji ummê (hem umm) hem 'emm.

(M.T.) Eger ji zewc ma zewcetê hur (hem) seyyîdê mu'tiqê wî (hem) weledê reqîq ew weled hucba zewcetê nake ji rebî'e (1/4) bal sumûnê (1/8). Wiha ye hukmê weledê ê qatil û kafir ji yanî rubu' ji bo zewcetê ye. (Hem) yê baqî ji

bo mu'tiqiyek tu şey ji bo weled nîne (bi xîlafî van sureta) bê weku jê yek um we eb we du bira ji bo ummê suduse yê baqî ji bo bavê ye tu şey ji bo bira nîne. Dîsa wiha ye eger bimîne ummê we ced û hem 'ededek ewladê ummê, (eger jê yek ma) um we exek ji ebeweyna weya ji ebê digel ceddê hem exek ji ummê ji bo ummê sudus e yê baqî di mabeyna ced we exê şeqîq e. (Eger jê yek ma) um we uxtex ji ebeweyna we zewc (1/2) hem exek ji ebê. Ji bo ummê sudus e ji bo zewcê nisf e hem ji bo şeqîqe (xuha ji dê û bav) jî nisf e. Saqit dibe exê ji ebê ji bo istixraqa furuda temamê terîketê (Şerha Tertîp per 73).

(M.T.) Kurê kurê nagerîne 'esebetê keça meyyîte ye, hem kurê kurê kurê nagerîne 'esebe keça kurê di cihê weka ferd ji bo wî heye we îlla digerîne 'esebe ji ber 'edemê musawata rutbeta wan (wiha reng e) halê birayê ji dê we bavê digel xuha ji bavê hem birayê ji bavê digel xuha ji dê we bav, ji ber 'edema musawatan van digehîştina bal meyyîte (Feth û îane per 223).

(M.T.) Ibn bintê digerîne 'esebet yanî li zukur mesel heye unseynî. Hem kurê kur eger çîqa berjêr (**Rûpel 20**) here digerîne 'esebe keça kur di cihê weka ferd ji bo keça îbn nebe bê we ka digel du bint ji sulbê evana hucba bintê ibn dîkin weya bintek sulbê, hem binta kurek, axir ku eqrebtire ji wî keçê be. (Emma cihê weka) ferd ji bo wî hebe wekê niha yek keça sulbê hem yek keça ibnê ji bo keça sulbê nisf e hem ji bo herdu binta ibn sudus e. Hem yê baqî ji bo ibn ibn ibnê ye. Emma exî ji ummê ew xuha xwe nagerîne 'esebe belkê sulus di mabeyna wan da ye bi musawî (Beycurî 84). (Hem birayê ji ebeweyna) digerîne esebe xuhê ji dê û baban, (hem exê ji

ebê) xuha ji ebê digêrîne 'esebet wekî niha zewc mir jê ma zewcet (hem exî we uxtê ji ebê).

(M.T.) Kurê kurê her wekî kurê ye lakin digel yek bintê ji bo wî bi du mislê wî nîne. Cedde her wekî ummê ye lakin tu cara sulus ji bo wî nîne ji xeyrê sudusê ced jî her wekî bavê ye. Lakin ew hucba birayê ji dê û bav weya ji bavê nake, exê ji ebê her wekî exê ji ebeweyna ye. Lakin digel uxta ji ebeweyna du mislê wî jê ra nîne (Fethul Muîn 231). (Hem bint e, hem) binta ibn çi yek çê zêdetir xuhêd ji ebeweyna hem jê ebê digêrîne 'esebet.

(M.T.) Xuhêd ji ebeweyna digel bint hem binta ibn û xuhêd ji bavê saqit dîkin çewa ku birayê ji dê û bavê birayê ji bavê saqit dike. Hem uxta ji ebê li nik 'esebebûna bavan hucb dike kurêd birayê mutleqa çê kurê birayê ji dê we bav çê ji bav çewa ku birayê ji bavê hucba wan dike (îane 223). (Mesela ji yek ma du bint hem du xuhê ji ebeweyna hem du kurê birayê ji ebeweyna weya du birayê ji ebê 'eslê mes'eletê ji sisiyan e sehîh dibe ji şeşa tu şey ji bo kurê bira we birayê ji bavî nîne.

(M.T.) Çar hene ku ew irsiyetê dibin neku xuhê wan yanî ew xuhê xwe nagerînin 'esebe (wekî niha e'mam) hem kurê wan hem kurê biraê (hem 'esabetê mewlayê ye) yanî kur û qîzê seyyîdê wekî niha kurê mu'tîqe neku keçê wî.

Fesl (M.T.) Eger di meseleta ferdê nebûn wê 'eslê mes'eletê 'ededê ruusê warisa be bê weku xalis kur weya bira weya e'mam in. Emma xalis jin hinga çêdibe bê weku **(Rûpel 21.)** sisê ji wan 'ebdek mesela azad bikin ne ku di xeyrî wî da.

(M.T.) Wê bêmuqedderkirên her mêrek bi du jinan eger waris mêr we jin bin (Faîdet).

(M.T.) Hîkmeta ku nesîbê zukur bi du qeder nesîbê unsa ye ew e ku hinek ji sîfatê xassê bi wan in. Ku ew ji bo însa (jînan) nîne. Wekî niha nusreta dînê we cîhadê we tehemmula eqîlê yanî dîyeta qetlê we selaheta ji bo îmametê we qedayê we xeyrê wan hem ji bo wan du hacet heye ku haceta nefsa wî we zewceta wî bi xîlafê jînan belkê ew carna xenî dibin bi zewê xwe (îane 132). (Eger di meselê da heye ferdek wekê niha yek mir jê ma zewcet hem (1/8) sê ibn we yek keç (weya du ferdê mutemasil) yanî wekê hev, wekê niha jinek mir jê ma zewc (1/2) we uxt (1/3) 'eslê mes'eletê wî jî mexrecê wî ferdê ye. Hem wekê niha du xuhê ji bavê (2/3) hem du xuhê ji dê (1/3) (mesele sisê – 3) û şeş e (6/3).

(M.T.) Mexaricê ferda ev in nîsf, ji isneynê (hem sulus we sulusanê), ji selasiyetê (hem rubuê) ji erbe'etê, (hem sudus) ji sittetê (hem sumun) ji semaniyetê.

(M.T.) Eger di meselê da du ferdê muxtelîf hebin wê eslê meseletê ji mexrecê ekserê wan be eger di mabeyna her du ferda tedaxul heye, bê weku fena dibe, yê ekserê bi avêtina qedrê eqellê ji wî du caran weya zêdetir. Weya eqel dibe mîslê ekser bi zêdekirina mîslê eqelê li ser careke weya zêde wekî niha ismeyn ve selaset digel şeşa weya sisê digel neha mesela 'eslê mes'eletê wê ji şeşan be bê weku yek mir jê ma keçik (1/2). (We um) (1/6) (we apê 'esebe) 'eslê mes'eletê ji mexrecê ekser be ku şeşe ji bo keçê sisê ji bo ummê yek ji bo apê dudu weya (eslê mes'elet) ew qederê ku hasil dibe ji derba yekî ji wan di wîfaqîya yê axir da eger di mabeyna wan da tewafuq hebe bê weku herdu 'ededa efna dike 'edede salis ji xeyrê wahid ku isneyne wekî niha sittet semaniye efna wan dike îsneynî yanî bi îsqata eqelê ji ekserê

paşî yê baqî ji yê eqelê bavêje yek car weya zêde efna bike wekî niha şeş digel deha (Enwar 8).

(TB (tu bizan)) Çi wexta tedaxul hebe her tewafuq heye wekî niha sisê digel şeşa (**Rûpel 22.**) lewra ew mutewafiq in bi sulusê ne ku bi 'eks wekî niha şeş digel neha lewra ew mutewafiqên bi suluseynê tedaxul têda nîne, lewra şeş ji neha du cara nayê avêtin ('eslê mes'eleta wî) ji bîst çara ye bi derba sisê ya di heştan da weya derba çaran di şeşan da (weya 'eslê mes'elet ew qeder) ku hasil dibe bi derbdana yek ji wan di temamê yê axir da. Eger di mabeyna wan da tebayun hebe bê weku efnae wan dike wahid wek, niha selaset û erbe'et (mesela wî wekî niha zewcet mir jê ma zewc (1/4) we du keç (2/3) we sê ap. (Musene 36).

(M.T.) Usulê temam dibin heft isname we selase we erbeê sitte semaniye we isne esere we Erbe'etun we eşrun.

Tu bizan mesele nay 'ewlkirin illa li nik noqsanê, mayîna sehamê xudanê ferda ne ku ji bu temam kirin nesîbê 'esebata çawa ku mubtedî wisa zen dikin.

(M.T.) (Ewl dibe) ji usûla sittetê hetta sebê we semaniye ve tis'ete ve 'eşerete (hem ewle dibe) isna eşere hetta selasete 'eşere we xemsete 'eşere we seb'ete 'eşere (hem 'ewl dibe) erbetun we eşerun bi yekî ewle ku seb'ete we ûşruna ye (mîsala wan ev in bi tertîb) bê weku jinik mir jê ma zewc (1/2) hem du xuhê ji ebê (2/3) 'eslê mes'eletê ji şeşa ye nayê teqşîmkirin wê 'ewl bibe bal hefta sisê ji bo zewcê çar ji bo her du xuha (weya jinik mir) jê ma zewc (1/2) we ummê (1/6) we du xuhê ji ebê (2/3) 'eslê mes'eletê ji şeşa ye wê bê 'ewlkirin, bal heşt sisê ji bo zewcê çar ji bo xuhêd ji bavê yek ji bo dê, (weya jinek mir jê ma zewc (1/2)). Hem (du xuhê ji ebê (2/3) hem (du xuhê ji dê) 'eslê mes'eletê ji şeşa ye

wê bê 'ewlkirin bal neha sisê ji bo zewcê çar ji bo xuhê ji ebê dudu ji bo xuhê ji ummê. Weya jê ma zewc (1/2) û xuhek ji ebeweyna (1/2) hem xuhek ji bavê hem xuhek ji dê, û hem jî ummê (1/6) (Şerha Tertîp 46). (Weya jinek mir jê ma zewc (1/2) hem du xuhê ji ebê (1/3) hem du xuhê ji ummê (1/3) hem um (1/6) ('eslê mes'eletê ji şeşa ye tê 'ewlkirin bal deha, sisê ji bo zewc, çar ji bo du xuhê ji ebê dudu ji bo du xuhê (**Rûpel 23.**) ji ummê yek ji bo ummê.

(M.T.) Tê navdan ev mesele bi ummulfuruxê (Şerha Tertîb 46). (Mîsala 'ewla dozdeha bal sêzdeha) zewc mir jê ma (zewcet (1/4) we um (1/6) we du xuhê ji ebê (2/3) 'eslê mes'eletê ji dozdehan e wê bê 'ewlkirin bal sêzdeha ji bo zewcetê sisê, heşt ji bo xuhê ji ebê hem dudu ji bo ummê. (Mîsala 'ewla bal pazdeha) zewc miriye jê ma (zewcet 1/4) (hem) du xuhê ji ebê (2/3), hem du xuhê ji ummê 'eslê mes'eletê ji dozdeha ye heye wê bê 'ewlkirin bal panzdeha, sisê ji bo zewcetê, heşt ji bo xuhê ji ebê, çar ji bo xuhêd ji ummê, hem dudu ji bo ummê (hem wekî niha ji yek mas ê zewcet (1/4) hem du ceddât (1/6). Hem çar xuhêd ji ummê (1/3) hem heşt xuhêd (2/3) ji ebê, eslê mes'eletê ji dozdeha ye sehîh dibe ser heft dehan. Ev meselet tê navdan bi ummuleramîl hem tê gotin ku ji rîcalek maye hevdeh jin. Hem heft deh dînar. Mesela her yek ji van dînarek irsiyet biriye (şerha tertîp 47). (Mîsala 'ewla bîstçara bal bîsthefta) yek mir jê ma zewcet (1/8), du keç (2/3), we bav (1/6), we umm(1/6) 'eslê mes'eletê ji bîstçara ye wê bê 'ewlkirin bal bîstheftan, sise ji bo zewcet, hem şazdeh ji bo herdu keçan, heşt ji bo dê û bava her yek çar, çar (Faîde).

(MT) Eger jinek mir jê ma zewc (1/4) hem umm (1/6) hem pênc îbn, hem çar keçê 'esebe ne 'eslê mesele ji dozdeha ye

sise ji bo zewcê, dudu ji bo umm, heft ji bo kur we keça li wan teqşîm nabe lewra ew heft in, ruusê çar deh in (10) nesîb û ruusê wan mutewafiq in bi subu'e me ruusê wan red kirin bal subu'e ku dudu ye paşî derb da dudu (2) di dozdeha da (12) bû bîstçar ji wî sehîh dibe.

(MT) Eger seham şikestin li ser yek sinif ji xudan ferda tu nezer ke eger mubayne heye (**Rûpel 24**) di mabeyna sîham û ruusê wan da wê bê derb dan 'ededê ruusa di 'eslê meselê da digel 'ewlê eger 'ailete (mîsala bê 'ewl) wekî niha jinek mir jê ma (zewc (1/2) hem) du bira 'eslê mes'eletê ji duduya ye; yek ji bo zewcê hem yek ji bo biraê wan teqşîm nabe, wê bê derbdan dudu duduyan da (2) dibin çar (4), dudu ji bo zewcê, hem dudu jî ji bo herdu bira (mîsala 'ewle) wekî niha jinek mir jê maye zewc (1/2). Wek sê xuhê ji ebê (2/3) 'eslê mes'elele ji şeşayeh e wê bê 'ewl kirin bal heftan ji bo zewcê sisê, çar ji bo hersê xuhan, li wan teqşîm nabe, dê mabeyna nesîp û ruusê wan da mabeynet heye. Wê bê derbdan sisê (3) dê heftan da (7) ku 'ededê ruusaye dibe (bîstyek). neh ji bo zewcê, we dozdeh ji bo her sê xuhan. (Eger tewafuq hebe) di mabeyna sîham û ruusê wan da wê bê derbdan wufqa ruusa di eslê meselê da. Wekî niha umm (1/3) hem çar ap mesele ji sisiyan e sehîh dibe ji şeşan, bi derbdana wifqa ruusê apê ku dudu ne di sisêyan da.

Tu bizan (TB) eger siham şikestin li ser du sinifa ji xudan ferda wê bê muqabilkirin mabeyna sîhamê kullî sinifa hem 'ededê ruûsê wan. (Eger di mabeyna wan da tewafuq hebe) wê bê redkirin ruûsê wan bal wifqê we îlla bê terkîrin. Bi halê wî ji ew paş (eger temasul hebe) di mabeyna ruusê wan da wê bê derbdan yek ji wan dê digel mes'eletê da digel 'ewlê eger 'ailet e (wekî niha) jinik mir jê ma zewc (1/2), hem

sê xuhê ji ebê (3/2), hem sê ceddât (1/6) 'eslê mes'eltê ji şeşayeh tê 'ewlîkirin bal heştan (8) paşî sehîh dibe ji bistçaran ra. Hem weka niha sê xuhê (2/3) ji ebê, hem sê cedatê (1/6) hem yek 'emê (eger tedaxul di mabeyna ruusê wan de heye). Wê bê derbdan ekser wan di esil meseletê de weka niha sê xuh ji ebê (2/3), hem şeş ceddât (1/6), hem apek. Esil mes'elet ji şeşayeh sehîh dibe ji sih şeşa (eger tewafuq di mabeyna) ruusê wan de heye wê bi derbdana wufqa yek ji wan de temamê ye axir da paşî wê bê derbdan hasil.

Wê di eslê mes'eletê da weka niha (**Rûpel 25**) çar cedat (1/6) hem şeş ew sehîh dibe ji hef diduya. (Eger mabeyne di mabeyna ruusê wan da heye wê bê derbdan) temamê yekî divê axir da paşî hasilê wî bê derbdan di eslê meseletê da (mesele wekî niha) sê ceddât hem heft ap ev sehîh dibe ji sed bîst şeşa, wiha rengê hukmê (eger sîham şikestin) li ser sê sinifa weya çaran e ku zêde lewra ew mewcud nabe. (Mîsala kesra li ser sê sinifa digel mumaseletê)wekî niha sê ceddât (1/6) hem sê xuhê ji bab (2/3), hem sê ap 'esebane sehîh dibe ji hejdehan (18). Emma digel mudaxele wekî niha (sê ceddât (1/6), hem neh xuhê ji ebê, hem şeş ap 'eslê mesele ji şeşa ye sehîh dibe ji sed û heştê bi derbdana şeşa di wufqa nehan da (9) ku sisiyê (3) dibe heşt deh(18), paşî bi derbdana hasilê ku heştdehan di eslê mes'eletê da ku şeşê dibe sed heşt bi terîqa îxtîsar lewra 6 û neh (9) mutewafiq in bi sulusê (1/3) wê bê redkirin bal sulusê ku sisê ne paşî bê derbdan di şeşan da, dibe heşt deh paşî wê bê derbdan di eslê mes'eletê da ku şeş e (6) dibe sed heşt. (Emma digel muwafeqetê) ji yek ma şeş ceddât, hem neh (9) xuhê ji babê (2/3) hem çar ap sehîh dibe ji dused û şazdehan, bi derbdana duduyan di şeşan da dibe dozdeh paşî bi derbdana yê hasil dê wufka nehan da ku sisê

ye dibe sih û şeş paşî bi derbdana wî di eslê mes'eletê da ku şeş e dibe (216). (Emma digel mubayeneta ruusa) ji yek ma sê ceddât (1/6) hem pênc xuh ji ebê (1/3) hem du ap mes'elet sehîh dibe ji (180)an bi derbdana duduyan di sisêyan da dibe şeş, paşî bi derbdana pêncan di şeşan da dibe sih, paşî bi derbdana wî di eslê mes'eletê da ku şeş in dibe sed û heştê.

(Tu bizan; mîsala înkîsara li ser çar sinifa digel mumaseleta ruusa) (ji yek ma du zewcet (1/4), hem şeş ceddât (1/6), hem şazdeh xuhê ji ebê (2/3) hem heşt xuhê ji dê (1/3) eslê mesele ji dozdehan e aîlet bal hevdehan sehîh dibe ji sih û çara bi derbdana **(Rûpel 26)** duduyan di mes'eletê da digel 'ewlê yan bi redkirina ruusê her sê sinifê axir bal wufka wan ve ku ne nisfe ji bo ceddeta hem sumune ji bo xuhê ji ebê hem rubuuê ji bo xuhê ji ummê ku temamê wan dudu dudune wê bê derbdan yek ji wan di eslê mes'eletê da digel 'ewlê ku heft deh in dibe sih û çar (emma digel mudaxeletê) yanî tedaxul hebit di mabeyna ruusê esnafê varisan (zewc mir jê ma du zewcet (1/4) hem 6 ceddât (1/6) hem bîstçar bira ji ummê hem sih û şeş kur ap di mabeyna nesîbê we ruusê ceddeta da tewafuq heye bi nisfê wê bê redkirin ruusê wan bal sisiyan di mabeyna nesîb we ruusê birayê ji ummê, tewafuq heye bi rubuê wê bê redkirin ruusê wan bal şeşan.

Nesîb we ruusê kurapa jî mutewafiq in bal sulusê wê bê redkirin ruusê wan bal dozdehan meseleta wan jî sehîh dibe ji sed û çil û çara bi derbdana dozdeha dudu ji deha da (emma digel muwafeqetê) ji zewcê ma çar zewcat (1/4) hem dozdeh ceddât (1/6) hem çil birayê ji ummê (1/3) hem çildu kurap ew 'esebene.

(M.T.) Wê bê redkirin ruusê ceddatan bal nisfi ku şeş (hem) ruusê birayê ji bal rubuû ku deh hem ruusê kurapa ji bal sulusê ku çardehan 'eslê mes'eletê ji dozdeha ye sehîh dibe ji pênc hezar û çil bi derbdana wufka çara di şeşan da dibe dozdeh paşî bi derbdana wî di wufka deha da dibe şêst paşî bi derbdana wî di wufka çardeha da dibe çarsed û bîst paşî bi derbdana wî di 'eslê mes'eletê da ku dozdeh e dibe pênc hezar û çil (emma digel mubayetetê) ji yek ma du zewcet (1/4) hem sê ceddât (1/6). Hem pênc xuhê ji ummê (1/3) hem heft xuhê ji ebê (2/3) 'eslê mes'eletê ji dozdeha ye tê 'ewlkirin bal heftdeha sehîh dibe ji sê hezar pêncsed û heftê bi derbdana her ruuset her sinifekê di yê axir da ku dibe dused û deh paşî bi derbdana wî di 'eslê mes'eletê da digel 'ewl ku heftdeh in dibe sê hezar û pêncsed û heftê.

(Hem mîsala tebayunê ev e) ji yek ma çar zewcet (1/8). Hem pênc ceddât (1/6) hem heft (**Rûpel 27.**) keç (2/3) hem neh ap sihama wan ji hezar û dused û şêst e sehîh dibe ji sih hezar û dused û çil.

(M.T.) Tesmîyeta vê meselê dîkin bi mes'ela îmtihan tu gotin ji bo me heye meyyîtek 'ededê her firqekî ji warisê wî kêmtirê ji deha ye hem sehîh dibe mesela wan zêdehê ji sih hezar e suretê wî çawan e? (Hem mîsala mubayenetê ev e jî), hem tê navdan ev mesele bi mesela dinariyetul kubra we mesela şureyhiyye ve rukabiyye ve şakiye (ba ê ku ji zewcê ma zewcet (1/8) we um (1/6) we du bint (2/3) hem dozdeh bira yek xuh ku li wan ji ebê) 'eslê mes'eletê ji bîst û çara ye sehîh dibe ji şeşsedê (Şerha Tertîp per 70).

Fesl (M.T.) Zemanê ced cemê bû digel xuh û birayê ne ji ummê lewra ced (bapîr) xuh û birayê ji ummê saqit dike.

Tu nezer ke eger xudanê ferda digel wan nînin heye ji bo ceddê qencîrê ji du emran ku muqasemeta digel wan bê ku yek bira ye weya exza (girtin) sulusa cemi'ê malê bê ku sê bira ne paşî ku ced sulus exiz kir yê baqî di mabeyna xuh û bira da ye ji bo zukura bi qederê para du jina.

(M.T.) Eger xudanê ferd digel wan hene ji bo cedheye ya qencîr ji sê emra ku exza (sudusa cemi'ê) malê (weya sulusa) qederê maî piştî ixraca ferda weya (muqasemet) digel wan (mîsala sudusê) xêyr be ji bo ced bê ku ji yek ma du keç (2/3) hem du bira, hem ced (1/6) 'eslê mes'eletê ji şeşa ye, sehîh dibe ji dozdeha (mîsala sulusê) wekî niha jê ma zewcet (1/4) hem ced (1/3) ma yebqaê ye hem sê biraê, 'eslê mes'eletê ji çara ye, yek ji bo zewcet, yek ji bo ced, yê baqî ji bo birayan e, lakin mes'ele sehîh dibe ji dozdeha mes'ela (muqasemetê) bê ku jê ma zewc (1/2) we birayek hem ced 'eslê mes'eletê ji duduyan e sehîh dibe ji çara bi derbdana ruûsê herduyan di 'eslê mes'eletê da ji bo zewc dudu ye baqî ji bo ced we bira ye.

(M.T.) Carna tu şey namîne piştî ixraca ferda wekî niha jinek mir jê ma du keç (2/3) û dê (1/6) we zewc (1/4) we ceddê wî (**Rûpel 28**) bê ferdkirin ji bo ceddê sudusê hem wê bê zêdekirin di 'ewlê da heta panzdehan 'eslê mes'eletê ji dozdehan e. Wê bê 'ewlkin bal sêzdeha hem ji wî bal panzdeha hem carina dimîne kêmtir ji sudusê wekî niha bimîne du keç (2/3) hem zewc (1/4) we ced wê bê ferdkirin ji bo ceddê sudus wê bê 'ewlkin mes'elet 'eslê wî ji dozdeha ye heşt ji bo keça sisê ji bo zewc, hem dudu ji bo ceddê bê 'ewlkin mes'elet bal sêzdeha, hem carna dimîne ji bo ceddê qederê sudusê wekî niha (du keç) (2/3) hem ummê we ced, hem bira û xuhên ced exiz bike wî qederê hem saqit dibin

bira we xuh 'eslê mes'eletê ji şeşa ye, çar ji bo keçan, hem dudu ji bo cedde we um ji bo her yek, yek tu şey nîne ji bo xuh û bira, lewra eshabê wan furuda hucba wan kirine.

(M.T.) Ewlada ebeweyna çi zukur çi uns wê 'eddê bikin ewladê eb li ser ceddê ji bo nuqsankirina nesîbê wî paşê ku ced nesîbê xwe hilda eger dê ewladê ebeweyna da zukur hebe tu şey ji bo ewladê ebê nîne we îlla wê exiz bike uxtêk wahid nisfa terîketê hem dudu du sulusê terîketê (mîsala wî) ji yek ma ced (1/3) hem birayek ji ebeweyna hem birayek ji ebê mes'elet ji sisêyan e bi 'ededê ruûsa ji bo ceddê parek dudu ji bo birayê ji ebeweyna (hem weku niha bira û xuhek ji ebeweyna, hem bira û xuhek ji ebê û ced) mesele ji heştaya, ya xeyr ji bo ced sulusê wê bê derbdan sisê di heştada dibe bîst û çar ji bo ceddê heşt yê baqî ji bo ewladê ebeweynan e, tu şey ji bo ewladê bab nîne, lakîn mesele sehîh dibe ji heftê duduya. Eger ji yekî ma du xuhê ji ebeweyna hem xuhek ji ebê, hem ced ew herdu hecba wî xuhê dikin. Piştî hesabkirina li ser ceddê nesîbê wan li wan teqşîm nabe 'ededê ruûsê wan bê derbdan di eslê meselê da eslê meselê ededê ruûsa ye mesele ji pêncaya, lakîn sekîh dibe ji dehan hem carna zêde dibe ji ber yekî xuhê şeyek (tişte) ew jî dibe ji bo weledê ebê çi zukur çi uns (mîsala wî) weku niha yek xuh ji ebeweyna (1/2) hem du xuh weya birayek ji ebê hem ced wê bê teqşîmkirin (**Rûpel 29.**) mal pênc qisma bi qederê 'ededê ruûsa dudu ji bo ced hem du qism nîv ji bo xuha ji ebeweyna û yê mayî jî ji bo weledê ji bavî ye ku nisfe ji bo her yek rubu'ek yan bi qederê 'ededê ruûsê wan ku pênc in paşî teqşîm kesîr dikeve di nesîbê herdu xuhêd ji ebê ku nîva nîvê ye ku rubuê mexrecê wî erbee ye hem ji nesîbê xuha ji dê û bavê ku nisfê mexrecê wî

isnane di mabeyna mexrecê herduyan da tedaxul heye. Wê bê derbdan mexrecê ekser di eslê meselê da ku pênc e dibe bîst, tê navdan ev mes'elet bi mes'eleta eşereynî ye ji bo ceddê dudu derbdanê çaran da dibe heşt hem ji bo xuhê dudu nîv derbdaê dê çaran da dibe deh hem ji bo her du xuhan jî rubuê derbdan di çaran da dibe dudu.

(M.T.) Ced digel xuhê xalis her wekî birayekî ye nayê ferqkirin ji bo xuhan tu şey îlla di mesela ekderiyetê da lew ti navdan bê ekderiyetê, lewra jina meyyît jê qebîla ekderiyata bûye weya nav zewcê ekder bûye. Weya xeyrê wan bûye ku (jinek miriye) jê ma zewc (1/2), hem um (1/3) hem ced (1/6) hem xuhê ji ebeweyna (1/2) weya ji ebê wê bê ferdkirin ji bo xuhê nisf hem bê ewlkin mesele ji şeşan bal nehan baş wê bîn dêmkin nesîbê wî ku sisê ye bal sudusa ceddê ku yekê wî bê parvekirin bi sê cihan, yanî parê herduyan çar in nayên teqşîmkirin li ser ruûsê wan ku sisê ne, mubayenet di mabeyna nesîbê ruûsê wan da heye, wê bê derbdan 'ededê ruûsê wan di mesela 'ailetê da ku neh in dibe bîst û heft ji bo zewc neh ji bo ummê şeş ji bo ceddê heşt hem ji bo xuhê jî çar ji bo zukurê mîsal hezel ûnseyeyn.

(M.T.) Tê navdan ev mesele bi hemziyye bê weku ji yekî ma diya diya wî hem diya diya bavê ji bo wan yek sudus e, hem diya bavê bavê, hem cedde ku bavê bavê ye hem sê xuhê muferrîqat ceddeta salisê hem xuha ji dê saqit in bi ceddê eslê meselê ji şeşa ye, yek ji bo ceddê pênc ji bo ceddê hem herdu xuhan wê bê derbdan ruûsê wan ku çar in di eslê meselê da ku şeş in dibe bîst û çar, hem bi ixtisal ji dozdehan ji bo ceddeta dudu, pênc ji bo ceddê pênc ji bo xuha ji ebeweyna xuha ji **(Rûpel 30.)** bavê mehcub e.

(M.T.) Eger yekî wesiyet kir ku sulusa malê min bidenê zeyd xumusa wî bidine umer mesela warisê wî jî kamil bûn caize deyran waris jî jin (1/8) we um (1/6) we ibn we yek keçê bûn eva çar ferd ketine mezhebê dê mabeyna sulûs ve sudûsê da tedaxul heye di mabeyna sisê heştan da tewafuq heye dibe bîst û çar di mabeyna wî pêncan da tebayun heye dibe sed û bîst, sulusa wî 40, xumusa wî 24, sumuna wî 15, sudusa wî 20, ji bo ibn we binta jî dimîne bîst û yek. Eger 'ededê musalehu weya zewcet ji yekî zêde bûn weya ewlad zêde bû kesir ketê li ser wan wê bê 'emlkirin di wan da çawa ku boriye.

(Babul ceddê wel uxuwetê)¹³²

(Rûpel 38.) Mes'eletun wê bê nîvîkirin sê ji dînarê we dirhema dibe şêst ku eslê mes'eletê hem deh ji wan bê gerandin sudus ew jî dibe şêst, sudus ji bo zewceta dozdeh nisif hem dozdeh sudus dikeve ku dibe heşt ji bo her yek dînarek we dirhemek. Ji bo uxtêd ji um şazdeh nisif hem şazdeh sudus dikeve. Hem ji bo uxtêd ji eb jî sih du nisif hem sih du sudus dikeve ku mecmuê wan dibe çil dînar we dirhem.

Fesil (M.T.) Manî'ê irsiyetbirinê çar in, (yê ewil qetl e), (yê sanî kufr e), (yê salist 'ebdbûn e), (yê çaran) melûmbûna pêşketina mewtayek ji wan li ser mewtayekî axir hetta ku ji wî irsiyet bibe. Qatil irsiyet nabe eger çi negere dam in, hem irsiyet nabe misilman ji kafirê hem herbî jî zimmî. Hem biekî ji kafir ji kafirê irsiyet dibe bê ku 'eslê fer'ê xwe qetil kir weya bi heqqê murisê qetil kiriye weya bi heddanê weya bi xeyrê wî weya bi xette weya bi 'emd bi sebebê ku şahid e

¹³² Rûpelên 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 û di Rûpela 38an da heta rêza heftan bi Erebi hatine nivîsin. Me ew per latîniye nekirin.

li ser da bi maê weku wacib dikir qisas weya bîrekî ku yekî kolabû bû muris wî ket tê da. Welhasil qatil irsîyet nabe. Çi weqta ku medxela ('eleqe) wî di qetlê da hebe bi çi terzê be ew irsîyet nabe.

(M.T.) Zemanê te qesda teqşîma terîketê kir li ser warisa piştî kifşkirina nesîbê wan tu nezer ker gelo di terîketê da kesir heye yan ne, eger kesir nebe tu derb bide nesîbê her warisek piştê (**Rûpel 39.**) teshîha mes'eletê, di cemîê terîketa ku kirine pere yê hasil gihişte çi qederê ewê teqşîm bikin li ser wê 'ededê ku mes'elet jê sehîh bûye ew ê xaricê ji qîsmetê nesîbê wî warisê ye. Mesela (yek mir jê ma zewc $1/2$) we um ($1/6$) uxteyn ji eb ($2/3$) hem uxteyn ji umm terîket ji şêst(60) zêr weya mecîdî weya quruş e. Mesela eslê mes'eletê ji şeşa ye sehîh dibe ji 'ewla bal deha. Me şêst teqşîm kir li ser dehan xarici wî bû şeşa paşî me nesîbe zewcê ku sisê ne derb da di şêsta da hasilê wî bû sed û heştê. Me li ser deha teqşîm kiriyê hasil ji qîsmetê bû heştdeh(18). Ew e nesîbê zewc paşî me nesîbê um jî derb da her wekê wî teqşîm kiriyê xaric bû şeş. Paşî me nesîbê uxteyn ji ebê derb da hem teqşîm geriya xaric bû bîst û çar. Nesîbê uxteyn ji ummê jî kezalig me jê hemil kir bû dozdeh. (Weya) tu berê terîkeyê teqşîm bikî li ser 'eslê mes'eletê ku di ferda deheyê (10) bi xaricê ji qîsmetê dibe şeş tu wî şeş derb bidî di nesîbê her yek ji warisa çi jê hasil be ew e nesîbê wî warisê.

(Mesela) me şeşa derb da di sisê ku nesîbê zewcê ye bû heştdeh. Paşî me ew derb da di nesîbê ummê da ku yek bû şeş yê ewladê ummê jî me derb da bû dozdeh, paşî me ew derb da di nesîbê uxteyna (herdu xuh) da ku çar in yê hasil bû bîst û çar e, yê maî wiha qiyas bike. (Eger ji yek maî zewcat ($1/4$) hem çar xahêt ji um û du xuh hebit ji eb ($2/3$)

terîka meyyîtê jî mesela heftê pênc(75) zêr bû. Mes'eleta wan ji dozdehan sehîh bûye ji 'ewla bal pazdehan. Mes'ele digel terîketê mutewafiq in bi cuz'ekî ji pazdeh(15) cuz'ê me mes'elet we terîketê red kirin li bal wufqa wan ku yek û pazdeh in li ser terîqa ewil tê derb bidî nesîbê her yek ji wan di wifqa terîketê da ku pênc ew ê hasil bûyî def bikî bal vî warisê li (ser terîka sanî) tu teqşîm bikî wufqa terîketê ku pênc in li ser wufqa mes'eltê ku yek xaric dibe pênc paşî tu derb bidî wî pênc di para her yek ji warisa ji mes'eltê ewê def'ê bikî bal wî ve.

(M.T.) Eger di terîketê de mesela kesir hebû tê mexrecê **(Rûpel 40)** wî kesir ku nisif weya sulus weya rubu'e (1/4) weya xeyrê wan e, mesela derb bidî di sehîhê wî da hem kesir ji kamila dem bikî bal yê hasil, paşî teqşîma wan bikî li ser warisa her wekî teqşîma sehîh. (Mesela) ji yek ma zewc (1/2) hem du uxt eslê mes'eletê ji şeşa ye sehîh bûye ji 'ewla bal heftan. Terîket jî mesela deh zêr û nîv bû, mexrecê kesir dudu ne, me derb da di deha da bu bîst, me wî kesirê jî dem bal wan va kir bû bîst û yek. Nisfê paş me li mes'eleta wan teqşîm kir. Ji bo zewcê neh nisif ket ku dibe çar û nîv, hem ji bo her xuhekê şeş nisif ket ku dibe sisê.

(MT) Murted irsiyyet nabe hem irsiyyet jê nayê birin, malê wî fey e hem reqîq irsiyyet nabe, eger çi mukatebe be. Emma ew ê ku be'dekî wî hûrr e, ew irsiyyet nabe lakin irsiyyet ji wî tê birîn.

(MT) Irsiyyet nabe menfiyyê bilî'anê hem weledê zina îlla ji diya xwe hem ji ewladê wî, yan dê irsiyyet nabe ji wan illa um hem ewladê um. (MT) Zemanê dudu wî ku ji hev irsiyyet dibirin bi hev ra mirin, weya di xurbetê da weya bi herqê (şewatê) weya bi xerqê (xeniqandinê) weya bi hedmê

(hilweşandinê), hem nehate zanîn gelo kîjanê berî miriye. Yek ji wan irsiyet nabe ji yekî, wê bê gerandin malê wan ji bo warisê maî. (Eger xerq bû exekî hem xuhek) ji ex ma zewcet (1/8) we bint (1/2) hem ji xuhê ma zewc (1/4) we bintek (1/2). Wê bê ferdkirin ke ennehu mînanî ex miriye ji zewceta xwe hem xuh miriye ji zewc we bintê feqet.

(MT) wê bê teksîmkirin malê mefqud yanî ew ê xebera wî qetî' bûye (hatiye birîn) di seferê da weya di qîtalê da (şerê) weya bi şikestina kimyawî li ser warisa zemanê hakim hukim kir, bi mewta wî bi şahida weya bi ictîhadê zemanê ku borî muddetekî wisa ku emsalê wan nediman di xalib da emma pêşiya hukmê hakim wê bê hiştin ew ê maî weku mefqud irsiyyet ji xeyrê biriye.

(M.T.) Wê bê xwe girtin di heqqê warisê mefqud ji bo hadirîna bi eswê yanî çî kesê ku saqit bibe bi mefqudê eger hey (sax) be nayê dayîn ji bo wî tu şey. Hem çî kes ku heqqê wî noqsan bibe di fereda heyatê ye weya (**Rûpel 41.**) mewta wî wê bi wî terzê bê ferdkirin, hem çî kesê ku heqê wî noqsan nabe bi heyatê we mewta wî wê bê dayîn heqê wî. (Mîsala ferdkirina wî heyy (ku sax be)), bê ku zewcet miriye ji zewcê mefqud (1/2) hem du xuhê ji eb û hem apekî esebe hadir ji bo xuha çar e ji hefta, yanî mes'ele 'ailet e ewil dibe tu şey nîne ji bo em.

Eger mefqud bê ferdkirin meyyît, ji bo xuhan dudu ye ji sisêyan (2/3), hem yê baqî ji bo mamê ye, wê bê ferdkirin heyy lewra ya eswe ew e ji bo hadirîna. (Hem bo ku yek) mir jê ma ex ji ebê mefqud hem uxtekî ji ebeweyna hem ceddekî hadir, eger mefqud heyy be ji bo ex jî ebeweyna sulûsan e ji bo ceddê sulus e. Eger mefqud meyyît be wê mal di mabeyna wan da bisewwiyet be, yan wekhev wê bê

ferdkirin di heqqê ceddê da heyat, hem di heqqê exê da mewt.

(Hem mîsala wî bê weku) jinik mir jê ma kurek mefqûd hem bint hem zewc (1/4) bi kullê hala terîqa teshîha van mes'eleta ew e ku tu teshîh bikî mesele li ser teqdîra mewtê carek hem li ser teqdîra heyatê carek, paşî derb bidî eslê yek ji wan di temamê yê axir da, eger di mabeyna wan de tebayun heye. Weya derb bidî wîfa yek ji wan di temamê yê axir da eger di mabeyna wan da tewafuq heye. Paşî çi kesê ku irsiyyet dibe li ser herdu teqdîra wê bê derbdan herdu nesîbê wî ji her du mes'eleta di temamê yê axir da eger di mabeyna wan de tebayun heye. Weya di wîfaqa wî da eger di mabeyna wan da tewafuq heye wê bê daîn ji bo wî eqeltirê (hindiktirê) ji herdu qederê ku hasil dibe ji herdu derban. (Mîsala wan bê weku jinik mir jê ma du xuhê ji eb (2/3) hem apek, hem zewcê mefqûd. Eger zewc heyî (sax) be mesele ji heftan e digel ewlê, we îlla ji sisêyan e muwafeqet nîne di mabeyna wan da, yanî herdu mes'eleta da wê bê derbdan sisê di heftan da dibe bîst û yek ji bo herdu xuhan di mes'eleta heyatê da çar in derb da di sisêyan da dibe dozdeh, hem nesîbê uxta ji mes'eleta mewtê du sehm in derb da di heftan da dibe çardeh, wê bê dayîn ji bo wan eqel (herî hindik) ku dozde ye, hem wê bê hiştin ew ê baqî (**Rûpel 42.**) ku neh in, ji ew paş eger hate zanîn heyata zewc wê bê def'kirin bal ve eger heyî nebû du sehmê ji neha ji bo xuhanê, yê maî ji bo apê ye ku heft in. (Hem wekê niha) jinek mir jê ma dê hem zewc hem du xuhê ji eb (2/3), hem kurekî mefqud eger kur heyî be mes'elet ji dozdehan e.

Eger meyyît be ji şeşê ailet ba heştî di mabeyna eslê herduwan da ku dozdeh e, we heşt in tewafuq heye bi

rubu'ê ku duduwe sisê ne wê derbdan rubu' a yek di temamê yê axir da dibe bîst û çar ji bo um, mes'ela heyatê da du seh in derbdaîna di wîfaqa mes'ela mewtê da ku dudu ne ji şeşa dibe çar hem ji bo wî di mes'ela mewtê da sehme kî derbdaê di wîfaqa mes'ela heyatê da ku sisê ne ji dozdeha dibe sisê wê bide wî sisê. Hem ji bo zewc di mesela heyatê da sisê ye derbdayê di wîfaqa mes'ela mewtê da dibe şeş hem nesîbê zewcê di mes'ela mewtê da sisê ye derbdayê di wîfaqa mes'ela heyatê da dibe neh wê bê daîn ji bo wî şeş ne ku neh wê bê hiştin yê baqî.

(M.T.) Eger yek mir jê ma hemil eger munfesi bûye wê bibûya waris mutleqa. Wekî niha hemla zewcetê ye yan zewceta meyyîte weya wê bibûya waris li ser texdîra zukuret, wekî niha hemla zewceta exê hem zewceta ceddê wî ye. Weya wê bibûya waris li ser texdîra urusetê. (Wekî niha jinek) mir jê ma hemla zewceta bavê hem zewc (1/2) hem uxta ji ebeweyna xuh ji dê û bavê. Eger tu waris nînin ji xeyrî hemlê wê bê hiştin mal, eger warisê ji xeyrî wê hene lakin hemil hucba wan dike mutleqa wekî niha ewladê ummê ne. Hem hemil ji meyyîtê ye weya hemil hucba wan dike li ser be'dekî teqdîra wekî niha ewladê ebeweyna ye weya hem hemil ji meyyîtê nayê dayîn ji bo wan tu şey. (We îlla eger ji bo wan qederek) heye wê bê dayîn ji bo wan aîlen eger îmkana ewlê dibe. (Mesela wî) wekî niha mêrek mir jê ma zewceta hamîle hem dê we bav ji bo zewcetê heye sumun aîlen hem ji bo bavê we ummê du sudus aîlen wê bê muqedderkirin hemil bi du keşan (2/3).

(M.T.) Mes'eleta wan ji bîst û çara ye wê bê ewilkirin bal bîst û hefta. Sisê ji bo zewcet hem heşt ji bo dê we bav hem şazdeh dimînin (**Rûpel 43.**) ji bo hemil. Mes'ela eger nesîbekî

muqedder ne ji bo warisê zahir wekî niha ewladê meyyîtê ne nayê sefkirin bal wan tu şey. Lewre zeptkirin ji bo 'ededê hemlê nînê. Hem wê bê xwe girtin di heqqê xunsa. We baqî warisa bi yeqîn hem wê bê hiştin ew ê meşkuku fîh heta zahir be hal (M.T.) we illa fela. Hinga hemil irsiyet dibe eger munfesi be hey digel heyata musteqîrre. Mîsala wî jinek mir jê ma zewc (1/4) hem eb hem weledê xunsa ji bo zewc rubu e ji eb sudus e hem ji bo weledê nisf e ku şeş e wî yê heşt in yê baqî.

(M.T.) Li ser teqdîra xunsa zeker be mes'elet ji dozdeha ye. Sise ji bo zewc hem dudu ji bo eb yê baqî ku heft e ji bo xunsa eger paşê beyan bû zekerê wî ew ê bidine wî. Eger bû unsa wê bê redkirin li ser wî. We eb ew yekî baqî ji ew paşî eger hemil fesil bû heyy di weqtekî da ku dihate zanîn wucûda wî li nik mewtê wî bê ewilkin bi muqtedayê wî. Eger hemil fesil bû meyyît weya zêdetirî ji çar salan weya şeş meh we zêdetir. Hem ji bo wî yan zewcet hebû zewc du danet bû ku hemil ji xeyrî wî bû hemil irsiyyet nabe. Îlla wekî mutteti q be li ser wucûda hemlê weqta mewtê. (M.T.) Carna yek şeş irsiyet dibe bi ferdê hem bi esebebûn. (Wekî niha jinekê mir) jê ma du kurê eb ku yek ji wan birayê wî bû ji dê. 'Eslê mes'eletê ji şeşa ye sehîh dibe ji dozdeha. Dudu ji bo kurê eb ku bira ye bi ferd. Hem pênc jî bi esebebûn eger di vî mes'eletê da digel herduyan keçek mabû ji bo keçê nisf e yê mayî di mabeyna wan da bi nîvîn lewre keç hucba cîhetê ferdê dike dimîne esebebûn.

(M.T.) Zemanê hebû ji bo warisek du cîhed irsiyet birin bi herduyan irsiyet nabe, belkî ew ê irsiyet bibe bi wî cîhetê ku hucba cîheta axir dike. Weya qet nayê hucubkirin weya hucba wî eqeltir e. Mîsala yê ewil bû ku yek diya xwe

wetand bi şubhe keçek jê bû paşê ew yek mir ew keç xuha wî ye ji ummê hem keça wî ye, lakin cîhetê keçîfî hucba cîheta xuhê dike. **(Rûpel 44.)** (Mîsala yê sanî) wekê niha diya ku xuha wî ye ji bavê ku yek wetand keça xwe bi şubhet jê bû keçek. Ew keç hatiye wetandin diya keça xwe ye. Hem xuha wî ye ji bavê cîhetê keçîtiyê nayê hicibkirin bi tu halan. (Mîsala yê salis) wekî niha yek mir jê ma diya dê ku ew jî xuha wî ye bû ji bavê bê weku bav wetandiye keça sanî weledê jê bû ew weled mir jê ma diya diya wî ku xuha ji bavê wî ye. Ew ê irsiyet bibe bi cîhet ceddedyê, lewre hicba wî kêma e. Lewre um bi tenê hicba wî dike.

(M.T.) Zemanê be' dekî ji warisan mirin pêşiya qismeta terîketê eger waris meyyîtê sanî munhesirin dawiyê baqî da hem muxtelef nebûn istehqaqa wan wê bê ferdkirin ke ennehu meyyîtê sanî nebûye. (Bê weku yek mir jê ma çend bira hem çend xuh weya kur û keç paşî yek jê mir ji ew ê baqî) eger waris meyyîtê sanî ne munhesir in dawiyê baqî da hem istehqaq muxtelîf bûn wê bê tesîhkirin mes'eleta meyyîta ewil hem mes'eleta meyyîta sanî hem wê bê nezerkirin di nesîba meyyîta sanî ji mes'eleta meyyîta ewil eger nesîbê wî bê teqşîmkirin li ser mes'eleta wî jixwe qenc e. (Mesela wê wekî niha jinekê mir jê ma zewc hem du xuh ji eb paşî qeblel qismet beriya teqşîma mîrasê da yek ji xuhan mir jê ma keçekê, hem ew xuh (mes'eleta ula) ji hefta ye digel ewl, (mes'eleta saniyet) ji duduya ye hem nesîbê uxta meyyît ji mes'eleta ula dudu ne li ser tê teqşîmkirin.

(M.T.) Eger tewafiq heye di mabeyna nesîbê meyyîtê sanî ji mes'eleta ula hem meseleta wî da wê bê derbdan wufqa mes'eleta wî, mes'eleta meyyîtê sanî di mes'eleta ula mîsala muwafiqetê ev e. Wekî niha jinek mir jê ma zewc hem um

(hem sê bira eslê mes'eletê) ji şeşa ye, sehîh dibe ji hejdehan. Ji bo zewc neh, ji bo um sisê, ji bo bira şeş. Paşî zewc mir ji şeş kura mes'eleta wî ji şeşa ye. Di mabeyna nesîbê wî ji mes'eleta ula ku neh hem mes'eleta wî ku şeş tewafiq heye bi sulusê. Wê bê derbdan wufqa mes'eleta wî ku dudu ne di temamîya ula da ku hejdeh e dibin sih û şeş. Paşî çî kes ku şeyek ji bo wî ji mes'eleta (**Rûpel 45.**) ule hebe ew ê exiz bike derbdaî di wufqa mes'eleta sanî da hem çî kesê ku şeyek ji bo wî hebe di mes'eleta sanî da ew ê exiz bike derbdaî di wufqa nesîbê meyyîtê sanî di mes'eleta ula ku sisê ne ji bo um jî ya ula sisê ne derbdaî di wufqa ya saniyetê ku dudu ne dibe şeş. Ji bo her birayek dudu derbdaî di duduyan da ji ya saniyetê dibe dozdeh. Ji bo kura ji mes'eleta saniye şeş e derbdaî di wufqa nesîbê meyyîtê sanî ji mes'eleta ula ku sisê ne dibe hejdeh. (Eger tebayun hebe) di mabeyna nesîbê wî yan ji mes'eleta ula we mes'eleta mewta wî da wê bê derbdan cemîê mes'eleta meyyîta sanî diya ula da. Paşî gihişte çî miqdarê sehîh dibe ji wî ji ew paş çî kes ku ji bo wî şeyek ji mes'eleta ula hebe wê exiz bike derbdayê di wî maê weku hatiye derbdan di mes'eleta ula da. Hem çî kesî ji bo wî hebe şeyekî ji mes'eleta meyyîta sanî wê ewî exiz bike derbdayê di nesîbê meyyîtê sanî ji mes'eleta ula.

(Mes'eleta mubayeneta) her du meseleta bê ku mêrek mir jê ma zewcet (1/4). Hem sê ap paşî qeblel qisme dudu ji wan yek qetil kirin jê ma zewcet (1/4) hem du xuh (2/3) ji bavê hem apek. (Mes'eleta ula ji çara be) mes'eleta meyyîta sanî ji dozdeha ye. Hem nesîbê meyyîtê sanî ji mes'eleta ula yekê tu muwafaqat nîne di mabeyna nesîbê wî hem mes'eleta wî ku dozdeh in wê bê derbdan mes'eleta meyyîta sanî ku dozdeh in mes'eleta meyyîta ewil da ku çar in dibe

çil û heşt ji bo zewcetê di mes'eleta ula da yek derbdaê dozdeha da dibe dozdeh. Hem yê her du apan jî wisa hem heye ji bo zewcet da apê mexdud di mes'eleta sanî da sisê derbdaye di yekî da ku nesîbê mexdulê ye ji ya ula hem ji bo her du xuhan heşt derbdaî di yekî da hem heye ji bo ap yek derbdaî di yekî da. (Hem mîsala muwafeqetê ev e ji) bê ku ji yek ma zewcet (1/4) we exek mes'eleta wî ji çara ye. Paşî ex jî mir jê ma um we ibnekî. Mes'eleta wî ji şeşa ye. Nesîbê **(Rûpel 46.)** wî ji mes'eleta ula mes'eletayan ya mirina wî mutewafiq bi sulusa nesîbê meyyîtê sanî yek e, sulusa mes'eleta wî ji dudu ne, wê bê derbdan dudu di çara da dibe heşt. Herdu mes'elet ji wî durust dibin ji bo zewcet. Ji mes'eleta ula yek e derbdaî di wufqa ya saniyetê da ku dudu ye dibe dudu. Ji bo um jî ya saniyet yek e, derbdaî di wufqa nesîbê exê meyyît dibe. Yek ji bo ibn jî pênc derbdaî di yekî da ew jî dibe pênc. (Mîsalekî axir) ji yek ma du ceddê (1/6). Hem du uxt ji ebeweyna hem du birayê ji um mes'eleta wa jî ji şeşa ye. Tê ewilkirin bal hefta durust dibe ji çardeha paşê pêşiya teqşîmê uxt jî mir. Ji ew ê di baqî mes'eleta uxtê ji şeşa ye. Sehîh dibe ji dozdeha. Di mabeyna dozdeha we nesîbê wî ku çar in ji yê ewil ku sisê ne mutewefiqet heye bi rubuê. Wê bê derbdan wufqa dozdeha di wufqa çardeha da dibe çil û dudu.

Herdu mes'elet ji wî sehîh dibe ji bo ceddeta ji ya ula dudu derbdaê di wufqa ya saniyetê da ku sisê ye dibe şeş. Hem nesîbê wan ji ya saniyet jî dudu derbdaî di wufqa nesîbê meyyîtê ku yek e dibe dudu ji bo ceddeta dibe heşt ji bo uxt jî ya ula çar in. Derbdaî di sisêya dibe dozdeh. Para uxt ji ya saniyetê cara teqşîma duduya şeş e. Derbdaî di yekî da dibe şeş. Ji bo wî dibe hejdeh. Ji bo her du birayê ji ummê

ji mes'eleta ula çar in. Derbdayê di sisêya da dibe dozdeh hem ji ya saniyetê ji çaran derbdayê di yekî da dibe çar. Ji bo wan herduyan dibe şazdeh, li ser vê qaîdeyê maê jî qiyas bike. (Mîsala tebayunê ev e jî) ji yek ma zewc we esabetek mes'eleta wî ji duduyan e paşî zewc mir jê ma bint we exekî mes'eleta wî ji duduyan e tebayun di mabeyna nesîbê wî mes'eleta wî da heye wê bê derbdan dudu di mes'eleta ula da dibe çar herdu ji wê durust dibin ji wê esebetê jî ji ya ula yek derbdayê di duduya da dibe dudu. Ji bo bint ji ya saniyetê yek e. Derbdayê di nesîbê meyyît ku yek e ku yek dibe yek. Ji bo exê jî wisa (hem mes'ela wî ev e jî) ji reculek (mêrekî) ma zewcet ku $(1/8)$ e. We bintekê keçek ma hem sê ibn ji wê zewcetê mes'eleta wan hem sê ibnê ji wî zewcet mes'eleta wan ji heşta ye. Ji bo bint yek, paşê bint mir jê ma um ku $(1/6)$ e. Ew sê (**Rûpel 47.**) birayên mes'eleta wî ji şeşa ye. Durust dibe ji hejdehan wê bê derbdan di heştan dibe sed û çil û çar. Her du ji wî sehîh dibin ji bo um jî ya ula nesîbek derbdayê di temamê ya saniyetê da ku hejdeh in dibe hejdeh. Ji bo um jî ya saniyetê mesela duduyan sisê ne derbdayê dawî di destê meyyît da ku yek e dibe sisê. (Ji bo um dibe bîst û yek) ji bo her sê kura ji ya ula şeş, derbdayê di hejdehan da dibe sed û heşt ji bo kura ji ya saniyetê panzdeh in derbdayê di nesîbê meyyîtê da ku yek e dibe yazdeh ji bo kura dibe sed û bîst û sisê. (Li ser vê terzê qiyas bike yê maî jî).

Mîsala wî ku sisê bimirin piştê texpîmê wê bê teshîhkirin mes'eleta wî her wekî ya meyyîta sanî lewra her du mes'elet ula bûne yek. (Evê salis) bûye yê sanî wê bê emelkirin di wî da her wekî di her du yê ewil da dîsa weha ye eger yek çara weya pênca weya zêdetir bimirin pêşiya qîsmeta mîsalêt wî

sisê ne. Mesela ewil ji yek ma zewcet (1/4) we ceddê (1/6). Hem mes'eleta wî ji dozdeha ye paşî em jî mir jê ma um (1/6) hem şeş xuhêd (2/3) muteferriqat du uxt ji eb tu şey jê ra tunîne ji bo her du uxtê ji ebeweyna sulusan e. Ji bo her du xuhê ji ummê sulus e mes'eleta wan ji şeşaye wê bê ewilkirin bal heftan tê teksîmkirin nesîbê wî ji ya ula ser mes'eleta wî eger paşî (zewcet mir jê ma um we kurê eb mesela). Mes'eleta wî ji sisêya ye ji bo um parek ji bo ibn û em jî du parek, para zewcet teksîm dibe li ser mes'eleta wî sehîh dibe her sê mes'elet ji wî qederê ku sehîh bûye ji wî ya ewil. (Mîsala sanî) ji yek ma bintekî (1/2) e, we uxtê (1/2) ji eb mes'eleta wan ji duduyan e. Paşî uxt jî mir jê ma du keç ku (2/3). Hem mes'eleta wan ji sisêyan e para uxt ji ya ula ji mes'eleta ewil yek e, nayê teksîmkirin li ser mes'eleta wî her du mubayîn in. Wê bê derbdan sisê di duduyan da dibe şeş ji wî sehîh dibe di bin her du mes'elet ji bo bintê ji ya ula sisê ne. Derbdaê di yekî da dibe sisê ji bo her du keçan jî du par in, ji bo em (mam) jî parek, paşî ew jî mir jê ma zewcet **(Rûpel 48.)** we ibn û ex mes'eleta wî ji çara ye nesîbê wî yek mubayeneta di mabeyna wan da heye wê bê derbdan mes'eleta ula ya wî da dibe 24 (bist û çar) ji wî her sê mes'elet sehîh dibe ji bo bintê ji ya ula sisê ne derbdayê di çara da, hem ji bo her du binta ji dudu derbdayê di çara da dibe heşt ji bo zewceta em yek derbdayê di yekî da dibe yek. Hem ji bo ibn û ex jî sisê derbdayê di yekî da dibe sisê. (Mîsala salis) ji yek ma um (1/3). We em ma mes'eleta wan ji sisêyan e paşê em jî mir jê ma ceddê paşî mam jî mir jê ma dapîr we exek meseleta wan ji şeşa ye.

Mes'eleta wî we nesîbê wî mutewafiq in. Wê bê derbdan wufqa meseleta wî yan hem ku ji sisê ne di sisêyan da dibe

neh. Ji bo ummê jî ya ula yek derbdayê di wufqa ya saniyetê da ku sisê ne dibe sisê (ji bo ceddet) jî ya saniyetê yek derbdayê di wufqa para emmê da ku yek dibe yek. (Ji bo ex jî pênc in). Derbdayê yekî da dibe pênc paşî um jî mir jê ma (zewc (1/2) we um ma (1/6) hem sê xuhêd muferrîqat) mes'eleta wan ji şeşa ye. Ewil dibe bal neha para ummê sisê ne û meseleta wî mufeqqat in, bi sulus wufqa para wî yek e wufqa mes'eleta wî sisê ne wê bê derbdan sisê di nehan da dibe bîst û heft. Ji wê her sê mes'elê sehîh dibe ji bo ceddeda em ji bo ceddeda. Em jî ya ewil yek derbdayê di wufqa ya saniyetê da ku sisê ne. Dibe sisê ji bo birayê wî jî ji ya ewil pênc in derbdayê di sisêyan da dibe panzdeh. Ji bo uxta ji ebeweyna ya saniyetê jî sisê ne. Derbdayê di wufqa para meyyît ku yek e dibe sisê. Ji bo zewcê jî wisa ji bo ummê jî ya saniyetê yek e derbdayê yekê da. Ji bo uxta ji eb jî wisa, ji bo uxta ji um jî wisa. (Hem mîsala tebayyûnê ev e ji) yek mir ma zewcetek hamiletun hem du bira paşî zewcet welidî kurek, rast hatin meyyît zewcet e digot heyî bûye paşî miriye. Eger herdu bira tesdîq wî kirin eva reculek e miriye jê zewcet maye we ibnekî meseleta wan ji heştaya ye paşî ibn miriye jê maye um (1/3). We du em mes'eleta wan ji sisêyan e her du mes'elet sehîh dibin ji bîst û çaran ji ber mubayeneta wan.

(Rûpel 49.) (M.T.) Eger her duwên tekzîba jinek kirin, qewl qewlê wan e digel yemîna wan. Mes'elet sehîh dibe ji heştan, eger yek tesdîq hem yê axir tekzîba jinekî kirin wê mukezzip sond bixwe temamê heqê xwe exiz bike tekzîba herduwan nesîbê her yek ji wan sisê ne ji heştan. Paşî ku jê bu mukezzip sisê, xaric bûye baqî pênc, ma di mabeyna museddiq we zewciyet e bi nisbet nesîbê wan li nik tesdîqa

meruwan nesîbê zewcet deh in. Ji bîst û çara sisê, ji zewc irsiyet biriye hem heft ji ibnê nesîbê em museddiqê jî heft in, yan ji bîst û yeka pênc di mabeyna vî emmê we zewciyet e li ser herduwan nesîbê wan nik wê bê derbdan heft deh û para wan in di eslê mes'eletê da ku heşt in dibe sed û sih û şeş, paşî ji bo mukezzibê sisê derbdaê di maê weku hatiye derbdan di mes'eleta ku hevdeh in dibe pîncî yek. Yê baqî heştê pênc in wê bêne teksîmkirin li ser hevdeha we her sehmeî pênc dikeve ji bo zewcet deh cara pênc dibe pîncî ji bo museddiq heft cara pênc dibe sih û pênc nesîbê mukezzib zêde bû li ser yê museddiqê bi şazdeh sehman.

(M.T.) Eger di vî mes'elet da ji zewcet bintek bû eger ew tesdîqa zewcetê bikin sehîh dibe her du mes'elet ji çilheşt. Bi derbdanê mes'eleta bint ku sisê ne mes'eleta ula da ku şazdeh in, eger tekzîba wî bikin sehîh dibe ji heştan eger yek ji wan tesdîq bike her du sehîh dibin ji dused û çil û heştan. Lewra li nik tesdîqa wan ji bo zewcetê şeş ji çilheşt. Bi derbdana nesîbê wan ji mes'eleta ula ku dudu ne, mes'eleta meyyîta sanî ku sisê ne dibe şeş. Bi zewciyetê ye hem heşt jî bi umumet derbdana nesîbê wî ji mes'eleta meyyîta sanî ku yek e. We nesîbê meyyîta sanî ji mes'eleta ula heşt e ji şazdeha yê baqî di mabeyna herdu bira da ji bo her yek hevdeh. Di mes'eleta tekzîba wan ji bo zewcetê dudu ne ji heşt, hem ji bo her exek sisê sisê di mes'eleta tesdîqa yek ji wan ji bo mukezzîp sisê ne ji heştan pênc baqî ji bo museddiq we zewcetê ye bi nisbeta par.

(Rûpel 50.) Bi nisbeta parê wan ji çilheştan ji bo jinek çardeh in ku şeş we heşt in parê herduwan ji wî sih û yek e. Ew mubaînên mes'eletê ye ku heşt e, wê bê derbdan sih û yek di heştan da dibe dused û çil û heşt. Çawa ku boriye, ji

bo mukezzib ji wî nod û sê ye bi derbdana nesîbê wî ku sisê ne di wî maî weku hatiye derbdan di eslê mes'eletê da ku sih û yek e. Yê baqî ku sed û pîncî û pênc e, tê textsîmkirin li ser sih û yekan ji bo her yek pênc dikeve, ji bo jinek çardeh caran pênc dibe heftê, ji bo museddiqê heftdeh pênc dibe heştê û pênc, nesîbê mukezzibê zêde bû li ser yê museddiqê bi heştê sehma (Şerha Tertîba Sanî).

(Feslun fî beyanun reddî M.T.)

Di Keşful Xewam da (red didê ewlê ye. Lewra ewl zêde kirine di ededê para hem noqsankirine ji wan. Red jî noqsankirine ji ededê para hem zêde di qederê wan da.

(Tu bizan red nîne li ser zewcet) we zewc bê Îttîfaqa hemû ulema. (Tu bizan) zemanê digel xweyê ferda zewc we zewcet nebûn hem ewê red li ser dibû yek şexis bu, bê ku yek mir jê ma keçik weya keça kur, weya uxtex, weya um, weya ceddex kullê terîketê ji bo wî ye bi ferd. Hem bir reddê eger ewê der li ser dibe yek sinif e. Wekî niha çend ewladê ummê ne weya çend ceddax in, weya çend keç in. Eslê mes'eletê redd e wî ededê ruusê wan ve. Tu bizan eger ewê red li ser wan dibe du sinif in wekî neha sê keç in we du ceddax in. 'Eslê mes'eleta wan ji şeşa ye çar ji bo keça, yek ji bo ceddax kesir dikeve li ser her du sinifê ruusê wan mubayîn, heft yek bi derbdana di temamê yê axir da dibe şeş, paşî ew şeş bîne derbdan di nesîbê her du sinifan ji mes'eleta wan ku pênc e dibe sih ji bo keça bîst û çar ji bo ceddax şeş.

Tu bizan eger ewê red li ser wan dibe sê sinif in, wekî niha sê xuhêd muferrîqat ji her sê cîheta 'eslê mes'eleta wan ji şeşa ye. Sisê ji bo xuha ji dê û bavê sudusek ji bo xuha ji bavê hem sudusek ji bo xuha ji dê wê terîketê bê gerandin

pênc par in bi ededê nesîbê wan hem (**Rûpel 51.**) wekî niha du ceddêd we bint we sê benatê ibn. 'Eslê mes'eleta wan ji şeşa ye, nesîbê wan jî pênc e. Kesir dikeve li ser her du sinifan. Wê 'ededê ruûsê wan di hev da bê derbdan dibin şeş. Paşê derb bidin wan di nesîbê wan da dibe sih. Ji bo bint heşt we deh (hejdeh) hem ji bo her yek ji sinifê di maî şeş. Welhasil wê bê cemihkirin sihan par her du firqan weya hersêyan ji 'eslê mes'eleta wan her wekî ku red tê da nînin wê bê itbarkirin esil ji bo mes'eleta red.

(Tu bizan) usûlê mes'eleta reddê ku zewc we zewcet tê da nebûn çaran (yek jê dudu ne). Wekî niha ceddêdek we birakî ji um 'eslê mes'eleta wan jî ji şeşa ye. Lakin nesîbê wan dudu ne terîket bê gerandin di mabeyna wan da bi nîvîn. Yek jî sisê ne wekî niha um digel du weledê um 'eslê mes'eleta wan şeş e para wan jî sisê ne wê terîket bê gerandin bi sê para. Yek ji bo dê dudu ji bo ewladê wî. (Yek ji usûla jî erbe'et). Wekî niha bint we umme 'eslê mes'eleta wan ji şeşa ye nesîbê wan jî çar in. Terîket wê bê gerandin bi çar qisma sisê ji bo bint yek ji bo dê. Hem wekî niha xuhek ji dê we bavê 'eslê mes'eleta wan ji şeşa ye nesîbê wan jî çar in, sisê ji bo xuha ji ebeweyna yek ji bo xuha ji ebê, yek ji usûlê jî xemset e. Wekî niha xuhek ji dê we bavê, hem um 'eslê mes'eleta wan ji şeşa ye. Bi derbdana ferdan di hev da, paşî nesîbê wan jî pênc in. Ji şeşa terîket bê gerandin pênc qisma ji bo xuhan sisê ji bo dê dudu. (Hem wekî niha um we du keç in) (hem wekî niha um we bint we bintekî ibnê ye), 'eslê mes'eletê di wan da şeşa ye nesîbê wan jî pênc in. Wê terîket bê teqşîmkirin bi qederê nesîbê wan ji mes'elet eger bê kesir teqşîm bû qenc e. Wekî niha ev mesail we illa wê bê tesîhkirin çawa ku boriye. (Mes'elet ji yek ma du ceddêd

hem exekî ji um) ‘eslê mes’eletê ji şeşa ye nesîbê wan jî dudu ne. Kesir dikeve li ser ceddada ‘ededê ruûsê wan bê derbdan di nesîbê wan da dibin çar, dudu ji bo ceddada dudu ji bo ex. Mes’elet hem sê birayê ji um ‘eslê (**Rûpel 52.**) mes’eletê ji şeşa ye, nesîbê wan jî sisê ne, nesîb we ruûsê wan mubayil ‘ededê ruûsê wan bê derbdan di sisêya da ku nesîbê hemûyan e dibe neh. Ji wî sehîh dibe eger bira çar bûna wê tewafuq di mabeyna nesîb we ruûsê wan da bûya. Wê wufqa ruûsa bihata derbdan hem wê sehîh bibûya ji şeşa ji bo dî dudu. Ji bo her yek ji wan yek. (Mes’eletûn çar ceddad deh birayê ji um). Mes’elela wan ji şeşa ye, nesîbê wan jî sisê ne. Kesir kete li ser her du sinifan ruûsêd herduyan mutewafiq in bi nisif wê bê derbdan wufqa ruûsê yek di temamê yê axir da dibe bîst. Paşê wan jî derb bidî di nesîbê wan da ku sisê ne dibe şêst. Bîst ji bo ceddada hem çil ji bo bira ji bo her yek çar. (Mes’eletûn sê ceddad hem sê birayên ji um). ‘Eslê mes’eleta wan ji şeşa ye nesîbê wan jî sisê ye. Di mabeyna sîhan ruûsê wan da tebayûn heye. Ruûs jî mutemasil in. Wê bê derbdan yek ji wan di nesîbê wan da dibe neh ji wî sehîh dibe mes’ele. (Mes’eletûn bintek hem du ceddad) ‘eslê mes’eleta wan ji şeşa ye nesîbê wan jî çar in. Kesir dikeve di terefê ceddadê ededê ruûsê wan bê derbdan di çara da dibe heşt ji wî sehîh dibe. Ji bo ceddad du ji bo bint jî şeş. (Mes’eletûn sê ceddad hem sê benat) ma ‘eslê mes’eletê şeş e, nesîbê wan jî pênc e. Kesir waqî’ bûye li ser du terefan. Temasul hebe di mabeyna ruûsê wan da sisêyek bê derbdan di pêncan da dibe panzdeh. Sisê ji bo ceddada dozdeh ji bo benata dîsa wiha ye. (Eger yek mir ma sê ceddad hem bintekê hem sê benatê ibn) mes’elet ji şeşa ye, nesîbê wan jî pênc e. Kesir waqî’ bûye li ser du sinifê

mutemasil wê 'ededê ruûsê yek ji wan ku sisê ne bê derbdan di nesîbê wan da ku pênc e dibe panzdeh. Ji bo bint neh ji bo her yek jî sinifê maî sisê.

Tu bizan eger di mes'eletê da yek ji her du zewcetan hebe ji bo wê heye para wî ji mexrecê ferda wê mexrec (dudu ne eger ji zewca ra nisf heye weya mexrecê çara eger ji bo wan rubu' hebe) hem mexrecê wî (heşt e eger ji bo zewcet sumun heye). Paşê wê bê teqşîmkirin yê baqî li ser warisa.

(Rûpel 53.) Piştî derxistina para wan bi ferd we red eger ew ê tê redkirin li ser şexsekî weya sinifekî eslê mes'eletê ew (mexrec e wekî niha waris zewc we um). Mes'elet ji ismêynê ye ji bo her yek yek hem (wekî niha zewc we bintek). Weya sê benat in mes'ele ji çara ye ji bo zewc yek ji bo her yek ji benata yek. Hem (wekî niha zewc we du keç). Eslê mes'eletê ji çara ye. Kesir dikeve li ser binta wî bê derbdan ruûsê wan di çara da dibe heşt. Ji bo zewc dudû ji bo her yek ji wan sisê. Hem wekî niha zewcet we bintek weya heft benat. Eslê mes'eletê ji heşt ye. Ji wî sehîh dibe ji bo zewcek yek ji bo bintek weya heft benatan heft. (Wekî niha zewcet maye hem sê keç) weya bîst û yek keç kesir dikeve li ser ruûsê keçan. Wê bê derbdan ruûsê wan ku sisê ne. Weya wufqa ruûsê bîst û yekan ku sisê ne. Di eslê mes'eletê de ku heşt dibe bîst û çar. Ji bo tewafuqa nesîbê wan digel ruûsê wan bi sebih ji wê sehîh dibe. (Tu bizan eger ew ê tê redkirin li ser wan ji sinifek zêdetir in hem teqşîm dibe yê baqî piştî ixraca ferda zewciyeta. Eslê mes'eletê mexreca ferda wan e. (Wekî niha maye zewcet we um hem du weledê wî). Eslê mes'eletê ji dozdeha ye nesîbê wan ji çaran ji wî sehîh dibe.

(MT) Di Keşful Hewametû da gotiye ededê usulê mesailê ku yek ji zewciyeta tê da hebe şeş esl in. (Yek jê dudu ne) wekî niha maye zewc we um. (Yek çar in) wekî niha maye zewcet we um hem du weledê um. (Yek jê heşt e) wekî niha zewcet we bintek. Mes'elet ji heştaya ye. Yek ji bo zewcet yê baqî ji bo bint. (Yek jê şazdeh in) wekî niha zewcet we xuhê ji dê we bavê. Hem xuhek ji bavê mes'elet ji şeşa ye sihama wan ji çaran derbdayê da di eslê mes'eletê da zewcet da dibe şazdeh. Ji bo zewcet çar ji bo uxta ji bavê sisê ji bo uxta ji ebeweyna jî neh. (Yek ji usûla jî sih dudu ne). Wekî niha zewcet (1/8) we bintekî ma (1/2) hem bintek ibn eslê mes'eletê ji heştaya ye. Nesîbê wan ji çaran derbdayê di heştaya da dibe sih dudu. Ji bo zewcet çar ji bo bint bîst û yek ji bo binta ibnê (**Rûpel 54.**) heft. (Hem wekî niha) zewcet we bint we pênc ceddeta mes'elet ji heştaya ye nesîbê wan ji çaran wê bê derbdan di heştaya da dibe sih dudu ji bo zewcet çar ji bo bint bîst û yek ji bo ceddeta heft. Kesir kete li ser wan ruûsê wan wê bê derbdan di sih duduya da dibe sed şêst. Ji bo zewcet bîst, ji bo bintê jî sed û pênc. (Yek jê ji usûlê çil e). Wekî niha zewcet (1/8) we bint (1/2) we binta ibnê we ceddetek (6/1). Mes'elet ji heştaya ye nesîbê wan ji pêncan derb da di heştaya da dibe çil ji bo zewcet pênc ji bo bint bîst yek ji bo her du ê maî ku keça kurê û dapîr e heft heft. (Hem wekî niha zewcet (1/8) we sê keş (2/3) we du ceddeta (1/6). Mes'elet ji heştaya ye nesîbê wan jî ji pêncan derbdaê di heştaya da dibe çil nesîbê benat we ceddeta mubayînê wan in. Me ruûsê wan di heftaya da derb da bûne şeş. Me nesîbê wan derb da bûne şeş paşî me derb da di çil da bû du sed û çil. Ji bo zewcet sih ji bo her bintekê bîst û heşt ji bo her ceddetek bîst û yek. Eger tu yê mayî jî qiyas bikî li ser van mes'eleta tê bizanî înzallahu teala

temmet cuz'u sanî (cildê duduya) min ji şerha tertîbê ku sahîfe 117 temmel feraîb behsa feraîza mîrasa tamam bû. Wela hewle wela quwwete ille billeh'il elîyyil ezîm. Tu guhertin tu quwwet'u qudret îlla wî Xudayê ezîm û bilind çêdibe.

Letîfetun

Du recun rûniştin. Nan dixwarin. Digel yek ji wan pênc hem digel yekî axir jî sê nan hebûn. Yeke salis jî hat digel wan nan xwar. Paşî yê salis heşt dirhem da wan. Di muqabilê nanê wan da. Xweyê pênc nanan got pênc dirhem ji bo te ye. Ewî jî got nîv dirhema ji bo min nîv ji bo te ye. Muhakema wan çû li nik Îmam Elî (ra) ew î hukum kir bi dirhemek ji bo sahîbe sê nana. Hem bi heft dirheman ji bo xweyê pênc nanan. Lewra eger heşt nan bikin sulus dibe bîst û çar. Sulus bi derbdana ruûsê wan e. Di heşt da dibe bîst û çar. Sulus ew ê ên musawiyê nan xwarine ew jî mînanê ededê êk nan xwariya ne. Her yek ji wan heşt sulus xwarine. Ji bo xweyîyê sê nanan ku neh sulus in yek sulusê wî maye. Ji ber xweyîyê pênc nanan ku panzdeh sulus in. Ewî jî ku heşt xwaribe heft sulus maye. Dibe heşt ê zêde. Ewî jî recula salis xwariye. Her yek ji her du recula ku yê salis ji nanê wî xwariye ew ê ji wan dirheman exiz biket. Nuzhet, cildê sanî, sahîfe 179.

(Rûpel 55.) (Faîde tu bizane) lazim e li ser ehlê mezhebê şafiî ku ew teqlîda bi îmamê henîfî biket di ixraca qîmeta quta da. Wegerandina qîmetê li ser mezhebê şafiî mesela. Mesela ew kesê ku dide ewê qîmetê deh mudda ji genim bide. Yek feqîr bê ku bêje wî eva kefarete deh yemîna ji ber filankes min da te ew jî qebûl bike. Paşê hubbetê wî bike bê ku bêje min hubbeyê te kir qebûl bike. Mesela wiha

bigerînin di nêv xwe da heta ku kefareta yemînê wî xilas bikin. (Weya bîst mudda ji ber bîst yemîna weya çil mudda ji ber çil yemîna bide musteheqqê). Bê ku bêje eva çil mud min ji ber çil yemînê filankes da te. Mesela yanê ew ê ededê yemîna bi qederê ededê mudda bêje. Hem gerandin ji deh cara be ne ku kêr. (Eger ew ê dide wekîlê warisê ye) weya wekîlê meyyîtê ye ew ê bêje min da te ev qeder mud ji ber meyyîtê muwekkilê xwe filankes qebûl bike lakin ew ê te da yek miskîn du mudda ji ber yek kefarete e. Lewra kefarete yek şey e ne ku kêr. Lewra wacib e dayîna yek kefarete bal yek musteheqqê ne ku kêr paşê ewî gerandin temam bikin bi dua ku bêje (teqebbelellahu we rehîm na we iyyahu bi hurmetîl fatihe) bixwîne sê ixlas sê selawat. Ji bo meyyîtê (we xeyrî wan).

(Tercumet'û nef'ul enam. Faîda milletê fî beyani îsqati-sselatî wessiyam di beyana îsqata limêj û rojiyê te'lîfa Şêx Suleyman ibn-û Şêx Abdullahê el Is'eldî).

(Fidyê bi kîlo we gram we huqqe we dirhema li mezhebê şafiî).¹³³

Fidyeta nimêja rojekî qîmeta wî: 777 gram, 2 kîlo, 66 dirhem, 2 huqqe.

Fidyeta nimêja mehekî qîmeta wî: 310 gram, 83 kîlo, 380 dirhem, 64 huqqe.

Fidyeta nimêja sê meha qîmeta wî: 220 gram, 249 kîlo, 340 dirhem, 194 huqqe.

Fidyeta nimêja şeş meha qîmeta wî: 860 gram, 499 kîlo, 280 dirhem, 389 huqqe.

Fidyeta nimêja salekî qîmeta wî: 760 gram, 999 kîlo, 160 dirhem, 779 huqqe.

¹³³ Ev hesab li ser genimê ye.

Huqqek hezar û dused û heştê û du gram(1282) e. Bi hesaba ku di teqwîma da nivîsiye kîloyek sêsed û dozdeh dirhem(312) e. Sed(100) kîlo, heftê heşt huqqe(78) dibe. Di reqema da sed kîlo(100), heftê heşt huqqe(78) dibe di reqama da yanişî hebe tesîh bike yê maî wa hesab bike tê bizanî însallah.

(Rûpel 56.)

Ey kesê ku hûn ummî we nezan in
Ihsanek ji Xwedê ger hûn bizanin
Gerçî ne muhtacê wî ne 'alim we zana
Lakin zanîna wî ferd e ji bo cahil û we nezana
Bi 'ilmê fexrê neke ey kesê 'alim we zana
Fexir ew e tedbîr bikin ji bo cahil û we nezana
Wan hişyar bikin heta dînê xwe nas kin
Ji cehlê we delaletê ewan xilas kin
Eger xwendayê ku nav mela ne
Bi 'ucb û tekebbur ew muhtela ne
Bi te'na îztîhzaê biha ne
Mini' dîkin ji te'ellumê cahil û we nezana
Ew ê digel 'ilmê bimirin herin fena
Wan ehil we ittîbaê ummî dimînin li dinya
Ger te divê rêya dînê xwe qenc bizanî
Bi sehil bi mesref bi terzek erzanî
Ewil bixwîne Qur'ana 'ezîm ji ezber
Paşê li pey wî 'Irşad-ul Îbad çend per
Terîqa Heq wê ji te ra xuya be
Çi te'etî bikî wê meqbulê Xuda ye
Ne 'irşad-ul îbadet belkî ew dewa ye
Ji bo merda cehlê eceb şifa ye
Lewra ji şer'ê heye tê da du hezar mesâl

Yê xwendî ji terîqa musteqîm nabîtin maîl
 Kurmancî ye şîrîntir e ji şekir
 Xwezîbab û kesê ku zanî hem ji ber kir
 Çi kes qenc bi xwîne lê nezer ke
 Ew ê helal heram ji hev û du ferqê ke
 Paşî hubba zanîn li wî eser ke
 Erkanê wudu we wuslê tamam ji ber ke
 Hem wê erkanê sunnetê nimêja mubarek
 Wê bizane ezan û qamet û teswîha bi carek
 Wê bizane nimêja cema'et her du 'îda
 Wê di xuslê we nimêja meyyîta da bibe alim we seyda
 Hem wê bizane ferda zekat û we sewmê
 Paşê laiq bibe îmamê qewmê
 Hemî wî bizane erkan we adabê nîkahê
 Xudê bide wî necat fewz û hem felahê
 Hem wê bizane halê dehiyyetê
 We eqîqeta sibyana
 Cennet mesken wê di nêv hûr we xilmana
 Hem wê bizane yê helal ji enwaê heywana
 Ji ekla heramê meni' bike cahil we nezana
 Eger mesailê wî tamam qenc bizane
 Heqqen ku ew alim ne cahil we nezan e
 Lewra ferman kiriye hezretê pêxember
 Şefî'ê asiya roja qiyama mehşer
 Ji wexta biçûk der zemanê mehdê
 Heta qebrê kesba 'ilmê bikin bi lez we cehde
 Ger bizan kurmancî ye ne fesîh e we latîf e
 Haşa xalisê me'nayê şer'a şerîf e
 Ji şer'ê qet mexset fesah nîne
 Belkî 'emel we suluqa tarîqa dîn e

Ger hûn qebûl bikin ya heq wiha ye
Wer ne cewher li sûka beqqala bê biha ye
Ji bo mu'anida fayde ew e ne gotin
Li sûka mirîşka deve nayê firotin

(Rûpel 57)

(Tu bizan) çi kesê misilman ji meqseda xwe vegere ji bo
bihîstin weya dîtinek hindêk eşya a yanê ewan bêyûm wena
mübarek we sebeb 'edem hesûla meqseda xwe bizane, ew ji
mişrika mehsûbe bêje mûnkir ra.¹³⁴

Ey kesê xebî tû ne gûhdirêj î
Ma tû fetwa ji xelkê ra Erebi dibêjî
Ya tû fehîm dikî ji hûrûfî Erebi bi qencî
Paşî ji wan ra texrîr dikî bi kurmancî
Nebêje failê wî bi bid'et feqîr e
Hingiv jî ji mêşek deîf pir heqîr e
Ya xayet alimê mihtac nînî
Ya xayet ehmeqî mecnûnê dînê
Xweziya weqta tû dikî î'tiradê
Ez jî hadir bûma wê weqtê lehzê
Te yê bidya ji min ecêb îcabet
Heta qiyametê tu maya şermê we xîcalet
Meger kur bi kurmancî nizanî
Çend kîtab gotine Ehmedê Xanî
Yûsif û Zûleyxa we Mem û Zîn
Nûbihara fesîh bi elfazê şekirîn
Nizanî tû Nehcûl En'am a celîle
Bi kurmancî telîfa mele Xelîl e
Ne Şeyx Bate Xudanê qelbê mûnewwer

¹³⁴ Ev Rûpel di serî de bi zimanê Erebi hatiye nivîsandin paşî hedîsek bi Kurdî nivîsandiye.

Bi kurmancî gotiye mewlûda peyxamber
Ger çi kurmanciya me ne fesîh e
Fehma me'nayê ji wî xayet melîh e
We reng tû bêje wan cewab
Xudê alim e we heqîqet we sewab

ENCAM

Zimanê Kurdî ya klasîk heta gihaştiye roja me gelek astên zor derbas kiriye. Bi gelemperî hebûna xwe bi devkî bi rêya dengbêjan berdewam kiriye. Bi awayê nivîskî pir zêde nebû ji ber zext û zordariya li ser zimanê Kurdî, ya din jî neperwerdehî bibû sedema nenivîsandinê. Lê di medreseyan de bi saya dînê xwe mela û feqeyan dest avêtin xwendin û nivîsandinê, paşî hişmendiya li ser netewe û zimên fêr kirin. Yê ku vê girîngiyê fêr kir dest bi nivîsîna bi zimanê xwe kir. Xelîfe Yûsif û berhema wî ya *Feraîz* jî yek ji wan e ku bi zimanê Kurdî hatiye nivîsandin.

Feraîz ji aliyê naverokê ve tevahî li ser şert û mercên dînê îslamê hatiye amadekirin. Malê miriyan dema tê parkirin an jî redkirin li gor şertê îslamê ji kî/kê re çiqas par digehe hatiye beyankirin.

Me di vê xebata xwe de xwest ku em li ser jiyana Xelîfe Yûsif û li ser berhema wî ya *Feraîzê* rawestin. Li gor lêkolînê me dît ku Xelîfe Yûsif di warê ilmê de pêşveçûyî ye û bandora wî ya li ser medreseyan gelek e.

Di dawiya vê xebatê de em gihaştin van encaman.

Armanca nivîsandina *Feraîzê* ji bo parkirina malê miriyan di çerçova fiqha îslamê de bi berfirehî hatiye şîrovekirin. Nivîskar armanca xwe pêk aniye, lê mixabin ji ber biwêjên îslamî û peyvên Erebi têgihiştina metnê bo xwendevanan hinek zehmet e.

Naveroka berhemê di bin bandora eqaîdê de ye. Mînakên ku hatine dayîn li gor eqîda îslamê û mezheba şafiîyê ne.

Berhem ji pexşanê pêk hatiye lê di serî û binî de helbest hene. Xelîfe Yûsif di warê nezmê de jî serkeftî ye. Armanç û fikra xwe gelek hêsan beyan kiriye.

Zimanê berhemê Kurdî ye, lê weku me li jor jî diyar kir peyvên Erebi gelek in di vê berhemê de. Ji ber vê, yekî ku li ser zimanê Erebi nexebitîbe nikare baş jê fêhm bike.

Li gor xebat û lêkolîna me Xelîfe Yûsif jî wekî gelek wêjevanên Kurd ji Ehmedê Xanî sûd wergirtiye û di bin bandora wî de maye ku berhemên xwe Kurdî nivîsandiye.

ÇAVKANÎ

- Adak, Abdurrahman, *Destpêka Edebiyata Kurdî Ya Klasîk*, Nûbihar, İstanbul, 2013.
- Akboğa, Hasan, *Xelîfe Yûsif û Teqrîza Wî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bingölê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkiyeyê, Çewlig, 2017.
- Arslan, Mesut, *Di Dewra Osmaniyan de Weşangeriya Kîtêbên Kurdî(1844-1923)*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkiyeyê, Mêrdîn, 2014.
- Aslan, Faruk, *Kürt Diyarının Bilinmeyen Saklı Tarihi, Biladî Ekradî Kurdistan*, Ötekiadam, İstanbul, 2015.
- Baytar, Önder, *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardîn Artukluyê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkiyeyê, Mêrdîn, 2013.
- Topçu, Xelîfe Yûsif, *Feraîz*, Nur Matbaası, Ankara, 1961.
- Bêcirmanî, Ebdulsalam û Şemrexî, Huseyn, *Îrşad'ul Îbad*, Nûbihar, İstanbul, 2015.
- Beyatlı, Hidayet Kemal, *Kemal Türkçe Arapça Ansiklopedik Sözlük*, Ensar, İstanbul, 2011.
- Candan, Mihemed Sidîq, *"Xelîfe Yûsif û Îrşad'ul Îbada Wî"*, *Kovara Nûpelda*, Bihar Hejmar 6, Wan, 2011, r. 51-52.
- Celali, Murad, *"Kurmanciya Serhedê û Devoka Gûndê Taxilka"*, *Nûbihar*, c. 22, İstanbul, 2018, r. 40-47.
- Çevik, Süleyman, *"Bi Kurê Xelîfe Yûsif Şêx Mustafa re Hevpeyvîn"*, *Nûbihar*, c. 8, j. 89, İstanbul, 2003, r. 8-18.
- Döger, Yusuf Ziya, *Şeyh Said Harekatı Sonrası Pêcar Tenkil Harekatı 1927*, Nûbihar, İstanbul, 2016.

- Durma, Abdulhalim, *Evlîyalar Şehri Ağrı*, Erol Ofset Matbaacılık, Samsun, 2014.
- Durre, Abdurrahman, *Şerha Diwana Ehmedê Xanî Felsefe û Jiyana Wî*, Berdan Matbaacılık, Stenbol, 2002.
- Geçit, Mehmet Salih, 2. *Uluslararası Ahmedî Hanî Sempozyumu 1. Oturum, Bildiriler Kitabı*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, Ağrı, 29 Eylül 2018.
- Geçit, Mehmet Salih, "Halife Yusûf Topçu (1885-1965) ve Akide Metni", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Hejmar 1, Ağrı, 2018, r. 133-164.
- Gözetin, İbrahim, *Mele Xelîlê Sêrtî û Berhema Wî Ya Nehcû'l-Enam*, Teza Mastirê, Enstîtûya Zimanên Zindî Yên Li Tirkîyeyê, Zanîngeha Muş Alparslanê, Muş, 2015.
- Işık, İbrahim S., *A'dan Z'ye Kürtler*, Nûbihar, İstanbul, 2013.
- Kahraman, Ahmet, "Kürt İsyanları", *Kürt Tarihi Ve Kültürü Dizisi 4*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003.
- Karademir, Nihat, *Sultan Abdulhamit ve Kürtler*, Nûbihar, İstanbul, 2014.
- Karadeniz, Ali, "Xelife Yûsif Kî Ye", *Nûbihar*, c. 8, j. 89, 2003, r. 5-8
- Kêrsî, Mele Mihemed, "Medresa Kurd û Bandora wê Li Ser Civakê", *Nûbihar*, h. 18, sal. 2014, r. 32-35
- Mutçalı, Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 2012.
- Sağnıç, Feqî Huseyn, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Enstîtuya Kurdî, Stenbol, 1992.
- Yaz, Arafat, *Cumhuriyet Dönemi Müderrislerinden Silvanlı Molla Ali Zila Hayatı, Eserleri Ve Kişiliği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı

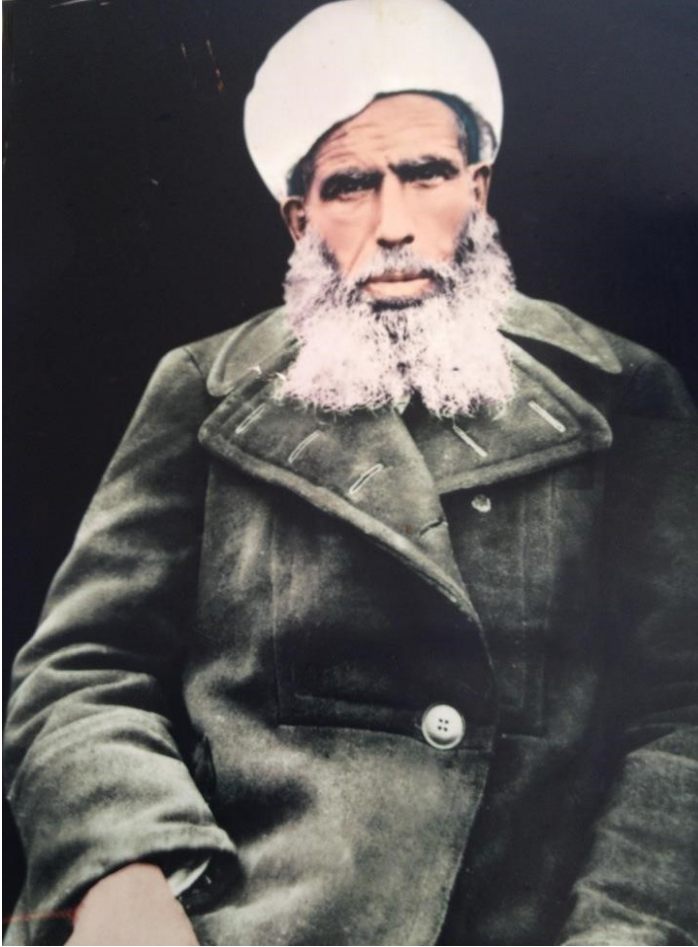
- Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2012.
- Yıldırımçakar, Adil, *Umrek û Mirazek Bediuzzeman û Medresetuzzehra*, Nûbihar, İstanbul, 2018.
- Yıldırım, Kadri, *Kürt Medreseleri ve Alimleri*, Cilt 1, Avesta, İstanbul, 2018.
- Zeki Beg, Muhammed Emin, *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, çap 2., cilt 1., Nûbihar, İstanbul, 2011.
- Zinar, Zeynelabîdîn, *Nimune Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Çapa Pêşî, Yekîtiya Nivîskarên Kurd, Stockholm, 1991.
- Çavkanîyên Dîjîtal**
- Köken, Taylan, *Ağrı Ziyaretgahları*, 2013
www.sosyodenemeler.blogspot.com Ragihîştin: 28.09.2018
- Sönmez, Nesîm, *Selîmê Hîzanî*,
https://www.academia.edu/26532359/SEL%C3%8EM%C3%8A_H%C3%8EZAN%C3%8E.pdf Ragihîştin: 05.08.2018
<http://ararat-welat.blogspot.com/2010/07/galxo-sex-mustafa-kimdir.html> Ragihîştin: 14.11.2018
<https://islamansiklopedisi.org.tr/dogubayazit> Ragihîştin: 17.06.2018
http://www.nefel.com/articles/article_print.asp?ArticleNr=3595 Ragihîştin: 09.06.2018
<http://www.risaleinurenstitusu.org/bediuzzaman-said-nursinin-kronolojik-hayati/> Ragihîştin: 29.10.2018
<http://www.saradistribution.com/ziman.htm> Ragihîştin: 11.01.2019
- Zinar, Zeynelabidin, *Gotar Li Ser Jiyanê Xelîfe Êsîf*, Kurd-kav, 19 Gulan 2012.

<http://diyarname.com/news.php?Idx=5973> Ragihîştin:
14.03.2019.

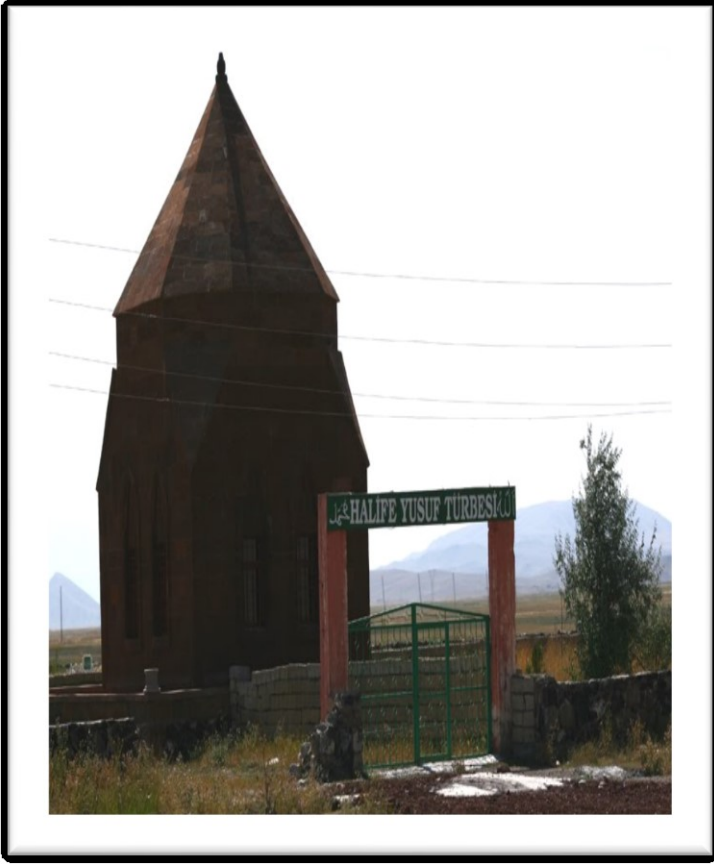
PÊVEK

PÊVEK-I: Wêne

XELÎFE YÛSIF



TURBA XELÎFE YÛSIF



صحیفه	سطر	خطا	صواب	صحیفه	سطر	خطا	صواب
۴۳	۰۵	هم ویدك	هم ویدك	۴	۱۲	حسن	حسن
۴۳	۱۳	أب	أب	۴	۱۵	سدس	سدس
۴۳	۱۵	أب	أب		۲	۳	
۴۷	۰۷	دویدا	دویدا	۴	۱۵	حسن	حسن
۴۸	۰۷	هم	هم	۶	۶	مكرت	مكرت
۴۸	۲۰	میائتا	میائتا	۶	۱۹	نكو	نكو
۴۹	۱	هردون	هردون	۷	۱۳	بنت	بنت
۴۹	۱۳	زجل	زجل	۸	۱۴	لفطاً	لفطاً
۴۹	۱۹	تكذبا	تكذبا	۱۱	۱۸	نال	بال
۴۹	۱۹	زوجه	زوجه	۱۶	۱۱	ژئاف	ژئاف
۵۰	۸	كره كره كره	كره كره كره	۱۸	۱۷	نینه	نینه
۵۰	۹	هم زیده	هم زیده	۳۰	۱۲	حائتا	حائتا
۵۰	۱۵	هفت	هفت	۳۱	۸	المال	المال
۵۱	۱۱	راقبا	راقبا	۲۲	۱۴	ثلاثه	ثلاثه
۵۲	۱۱	شبا	شبا	۳۲	۱۷	وللورثه وللورثه	وللورثه وللورثه
۵۳	۱۹	لصیب	لصیب	۳۵	۳	موقوله	موقوله
۵۵	۲	مذهب شافعی	مذهب شافعی	۳۵	۸	وام ۲- وام ۳-۱	وام ۲- وام ۳-۱
۵۵	۰۶	مدلنم	مدلنم	۳۵	۱۵	زیدین	زیدین
۵۶	۱۶	تسبحا	تسبحا	۳۷	۱۱	واخااخت	واخااخت
۵۶	۲۸	ژو	ژو	۴۲	۰۲	خوهانه	خوهانه

خدی وی محروم روسیاه شر مسارکه	چه کس اقی نعمتی بینه انکارکه
انکارا شرعی نکه بکذب حیاکاری	ای چاف کور وقلب رش وطاری
دردو الملك بی درمان ودوايه	لورا انکارا شرع کفره غایت بلایه
اوی بی سرمایه قط مثل وی نایین	کرچه سرمایه دار محتاج نین
قط ناجهد بکه اوی بدست خوبینه	ای کس مفلس کونه سرمایه نینه
حیااته تلف به بیجاهل وزانی	کر ترک بکی اوی ژدقی زمان

صاحبنا ووالله استشهد من الملأ أحمد بن محمد بن أبي جعفر
 هي قديمه كوميلا من قضاة كاشغار من ولايته وان

صمد قنبر
 كما قتل
 هذا اليا دريغ
 المروضا

كتاب الفرائض	من در الفرائض
أى مسائل قسمة الموارث قال الله تعالى (للرجال نصيب مما ترك الوالدان والا قريون وللنساء نصيب مما ترك الوالدان والا قريون قل منه اوكثر نصيباً مفروضاً)	
ای امی کوهون عربی تران کسی وی بخونه ژپیر وجانا بنوفیقا خلاق ارض اسمانا صد هزار صلاۃ سلام هر زمانا	ژورامز کینیہ کر ہون بزانی وی بہ فقیہی خیر وزانا بجاء شفیع جملہ انس وجانا لسروی وآل اصحابا ہر وقت جینا
و تألیف ۱۵۶ ی ف س	
الحقیر الفقیر الی رحمۃ ربہ القدر عبد اللہ ابن محمود النقشبندی اللهم اغفر له ولا صولہ وفروعه ولجميع المؤمنين آمین	
هجریہ ۱۳۷۹	میلادیہ ۱۹۶۰
رومیہ ۱۳۷۵	

(كتاب الفرائض * من درر الفرائض)

بسم الله الرحمن الرحيم

ولا اله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله
والصلاة والسلام على خير خلق الله
وعلى اله واصحابه واتباعه عدد ما في علم الله
و دوام ملك الله

وتب علينا انك انت التواب الكريم
بجرمة وجهك الكريم
والحمد لله رب العالمين

* الحمد لله الحمد لله الحمد لله
في كل لحظة ونفس يعد كل معلوم لله *
سيدنا محمد رسول الله *

ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم *
واغفر لنا انك انت الغفور الرحيم *
يا ارحم الراحمين *

(٤)

هذا كتاب الفرائض

« (م ت) » تداخل اوه كودو عددن يك بچوك يك مزن وكنهاد دو ٢ وشش ٦ وشش
 ٣ وشش ٦ و ٣ و ٩ و ٤ و ٨ توبى بچوك زنى مزن دوجارا ويا زبده تر باهزى فنادكه
 وكنها اف مثال مكوت [توافق] اوه كودو عددن تداخل ندا جارى نابه وكنها شش ٦
 وهشت ٨ عددك ثالث زغير واحد كواشين هردوان فنادكه وكنها ٦ و ٨ م ٨ و ١٢
 [تباین] اوه كودو ندا جارى نابن واحد هردوان فنادكه وكنها ٢ و ٤ و ٥ و ٦
 بان كل عددكط وجوت [تماثل] ٣-٣ و ٦-٦ و ٤-٤ انوار ثانی ص ٨

[صورة وان عددكو چند فرض تداهنه]

٨ ثمان ربع ٢ ١ نصف ٤	٦ سدس ١ ثلث ثلثان ٤ ٢ نصف ٣	٤ ربع ١ نصف ٢	٣ ثلث ١ ثلثان ٢	٢ نصف ١
١٥ خمس ثلث ٥ ٣ ثلثان ١٠	١٤ سبع ٢ نصف ٧	١٢ سدس ربع ٣ ٢ ثلث ثلثان ٨ ٤ نصف ٦	١٠ عشر خمس ٢ ١ نصف ٥	٩ تسع ثلث ٢ ١ ثلثان ٦
٢٤ ثمان ٣ سدس ربع ٦ ٤ ثلث ثلثان ١٦ ٨ نصف ١٢	٢١ سبع ثلث ٧ ٣ ثلثان ١٤	٢٠ عشر خمس ٤ ٢ ربع نصف ١٠ ٥	١٨ تسع سدس ٢ ٢ ثلث ثلثان ١٢ ٦ نصف ٩	١٦ ثمان ربع ٤ ٢ نصف ٨

بسم الله الرحمن الرحيم

[تویزان] هاتیه روایت کرن ژ پیغمبر صلی الله تعالی علیه وسلم کو اوی فرمان کریه [تعلموا الفرائض و علموها الناس] فانی امره مقبوض وان العلم سبقض و تظهر الفتن حتی یختلف اثنان فی الفریضة فلا یجحدان من یقضی بینهما الحدیث [یعنی] هون فرائض بزانین هم بناسا بدنه زانین بتحقیقا از مروفک مقبوضم [یعنی] ازی ارتحال بکم بال اخره هم بتحقیقاوی علم بینه قبض کرن هم وی ظاهر به فتنه بطرزک وسا کو ددوی مختلف بن دعلم فرائض دا اوی راست شن کسک کو حکم بکه دمایینا وانذا بکشف کرنا نصب وان ژ میراث « (م ت) » اکر حج لسر یك واجب بو اوی حج نگر حتی کومر واجبه حج کرن ژ بروی بأجرة المثل نکو زیده ژ مبرات شهریوی اکر ترکا وی هیه والافلاجه وصیه بحج کریه چه نه اکر اوی وصیه کر بزیده ژ اجرة المثل اوی ژ ثلث بی أخر اچکرن هروکی حجا کو وصیه کریه لک عدما وجوب لسروی اوی ژ ثلث به « (م ت) » نه درسته نصرفا وارثا دیشیک ژ ترکه بشیا حج کرنا ژ برقه هروکی داثنا جمیع دیونید کو بترکته کرتیه افا مسئلتکه کو کثیر ژ ناسا ژ غافلن لازمه هشیبا کرن لسر بغیة المسترشدين من ۱۲۱ [هم اوی دسا فرمان کریه] صلی الله تعالی علیه وسلم تعلموا الفرائض فانها من دینکم فانها نصف العلم وانه اول علم ینزع عن امتی (یعنی هون فرائض بزانن لورا او ژ دین ویه هم او نصف علمیه هم اوه اول علم کویتیه هلدان ژ نیف امنا من) هم دسا اوی فرمان کریه [صلی الله تعالی علیه وسلم کو (من علم فریضة کان من اعتق عشر رقاب)

ومن قطع میراثا قطع الله میراثه من الجنة [یعنی] چه کس بزانه مسلتک ژ علم فرائض او دبه دلوآبادا هروکی او کس کو ده ۱۰ عبد دریا خدیدا آزاد کړه «(م ت)»
 واجبه اولاً بی اخراجکړن ژ ترکنا میت مصارف تحمیلزوی پاش بی ادا کړن دیون وی چه دن مخلوقا چه دین خدی کو زکاة ونذر وکفارة واجراتا ژ برقه حج کړن اکر حج لیسر واجب بویه نه کړبه ونحو وانه [پاش] وی بی پیک آئین وصایای وی ژلثنا ترکامائی [پست اخراجا اخی مکتوت] بی باقی ژبو وارثانه [فادۀ] لو ولد ولدان ملتصقان لهمارئسان وارثه اید وارثه ارجل فعن ابن القطان رحمه الله انهما کلاثنین فی جمیع الاحکام من حجب وارث وغیرهما والله اعلم شرح ترتیب اول من ۲۳ [م توزان] وارث ژ رجلا پاز دهن [بافه] [بافی بافه] اکر چقا هره ژور [هم کوره] [هم کور کوره] اکر چقا بزرفه هره هم [براه ژدی و بافه] [هم بره ژبافه] [هم براه ژدی] نکو اولادوان یان برآد ژدی لورا اوژ ذوالا رحامانه [هم کور برآمژدی و بافی] [هم کور براه ژبافی] اکر چقا بزیر هرن [هم آب ژدی و بافی] [هم آب ژبافی] [هم کور آب ژبافی] چه آب میت چه آب بافی وی چه آب کالک وی [هم کور آب ژدی بافی] اکر چقا بزیر هرن [هم زوج] اکر چه زوجه رجعیه به پشیا تمام یونا عتد بمره یحوری ۷۰ (هم صاحب ولام) یان معتق اوی کو عبد آزاد کړبه ولام ژبو ویه [توزان] وارث ژ ژنا دهن [کچه] [هم کجا کوریه] [هم امه] [هم جدته] ژ طرف بافی اکر چه دیا بافی به [هم جدته ژ طرف دی] نکودیا بافی دی لورا اوژ ذوی لارحامایه (هم خواها ژدی و بافی) (هم خواها ژبافی) (هم خوه ژدی) نکو اولاد وی (هم زوجه) (هم معتقته) یان ژنا کو عبد آزاد کړبه مثلاً پاش کواکل فان نیون ترکه ژبو بیت المالیه اکر منتظمیه والاوی بی رد کړن لیسر صاحب فرضا غیر زوج و زوجه نسبت باروان پاش کواکل فانا نیون وی بی صرف کړن مال ذوالارحاماه

«م ت» ذوی الارحام یازدهن (اولاد کچانه) (هم کجید کچ اینه) اعانة
ص ۲۲۱ (هم اولاد خواهه) اکر چقا بر زیر هرن (هم کچ برانه) (هم کچ اُباهه)
ا کر چقا بر زیر هرن (هم اُپ ديه) (هم خاله) (هم خاتيه) (هم منكه)
هم باي ديه) (هم ديا باي ديه) (هم اولاد براه ژدينه) اما انبياء ارثيه ژوان ندرن بلك
تركتا وان پُشت موتا وان صدقه دا و كوكس ژ وارث وان تمنأ موتا وان نكن حتى
بوى هلاك بن هم دايكو ثوابا وان زبده به شرح ترتيب ص ۱۷ «م ت» زمان
ژميتك چه ذكر چه انشي ماكل رجالا ژوان ارثيه دين ثني (كو باي) (و كور) (و زوج)
فقط اكر ژ ميت ماكل نسا ژ وان ارثيه دين پنج كو (بنت) (و بنتاين) (هم ام)
(هم اختا ژاوينتا) (هم زوجة) اكر ژميت چه ذكر انشي مان دوصنف ژوانا
ژغير زوج ويا زوجة ژوان ژارثيه دين پنج (كو باي) (ودي) (و كور) (و كچ) (هم زوج)
ويا زوجة «م ت» اكر ژميتك مارجلك اوكل مال ضبط دكه ژغير زوج مطلقا
هم ژغير اخ ژام اكر پت المال منتظمه والا او ژكل مال ضبط دكه اكر ژميتك
ماژلك او ژكل مال ضبط دكه لك رد تكيوي رد و كنها ژ زوج ماژوجة ويا بكمس
ژغير ژنا معتقه لورا او ضبط دكه «م ت» اسباب ارثيه برن (چارن) (قراينه)
(هم نكاحه) (هم ولاء) (هم اسلام) بون جهي كوتى صرفكرن بال پت المال
«م ت» اكر يك مر تو وارث بهرئي اسباب ارثيه برن ژ نما ويا زبده ماژ برخوي
فرضا شيبك ژ تركه اوي بكمهزه پت المال اكر منتظمه والاوي ندرن كرن لسرخوي
فرضا لسرخوي صحيح مرجع كوني تي فتوا داين «م ت» هنگا ذوي الارحام
ارثيه دين لك نبونا خوي فرضا «م ت» زمان پت المال منتظم نبو هم هاته
حكم كرن بدم ردا لسرخوي فرضا هم بدم ارثيه برنا ذوي الارحاما چوا كو او
ژ مقابل راجبه اكر ديلدا قاضيك هبو يشروط وي هم مآزون دنصرفا دمال

مصالح مسلماناندا او مال بی دفع کرن بال وی قاضی اکر قاضی دبله دانوویا هبو لکن
 شروط وی نو هم او مال ژد دست یک امین دا بو اوی بخو صرف بکه مال مصالح مسلمانان
 اکر قاضی بشروط وی هبو لکن نه مآذون بوذ تصرف دا کلو اوی بی دائن ژبو وی ویا
 اوی بخو صرف بکه ویا اوی بی هشتن حتی ظاهر به بیت المال یا اصح اوه کووی بی دائن
 ژبو قاضی اکر قاضی نو ویا هبو لکن جابر بو او مال بی دفع کرن بال عالمک متدین
 اکر او ژبو وی بی دفع کرن بال یک صالح معین کو او ژوی مال صرف بکه دجه
 ویدا کو مصالح مسلمانانیه (فائدة) « (م ت) » کثیر ژ ناسا دجیا تاخودا بفضک ژ کورید
 خوه جدا دکن قدرک ژ مال خوه ددن چه قبل چه کثیر هم دیرنه وان کو نصب وه
 ژ مال من اوه چه دحیات چه پشت موتا من تو نصب وه دعالبه من دائینه ویا کچه خودده
 مردبون تو نصب وان دها دمال متداینه اوانا بقی کوئن ژوارث بون نا کفن بلک
 شریک بی مائی نن دتام ترکتا میت دا اکر چه بکوتناوی راضی بون دجیا تاویدا
 بحضور شاهدا الاوکی میت پشیا مرضا موت دوقتا صحتا خودا تمام مال خوه هبه
 لسر وارث لنک خو بکه او ژلفظ قبول بکن بحضور شاهد اکر بالفن ویا اوبده وائی
 نه بالغ هم ژیرا قبول بکه لفظاً بحضور شاهدا هم پشت موت لسر معاملاتوی شاهدی
 بدن پاش اوکورو کچ ژوی مال بی نصب دین نکو بچدا کرن وزواجندن وقلن دائن
 ومالدا ثانوان دجیا تا میت داجو کو کثیر ژملاید بی علم واصلن دکن وان ژ ترکه
 محرم دکن دین حامل کنه وان « م ت » اکر بفضک ژ وارثا مثلاً ویا غیروان
 دعوا دیکی لسر میت کر ویا دعوی عینکی ژ ترکه نائی کو هدان او دعوا الابدو
 شاهد عادل ویا بتصدیق وارا اکر هندک ژوارثا تصدیق هم هندکا ژ انکار کرن
 اومدعائی بی پاری فکرن لسر حصتاوان ژ ترکه هرچی تصدیق کر نه اوی مقبار

نسی وارث هبه چه ژوی زوجه چه ژغروی چه ذکر چه اتی چه خشی عجری ۸۰
 [هم يك ژفر وضا ثلثانه] او ژبو چارايه [ژبو دوکچ صلب ويا زیده تر] [هم ژبو
 دوکچ کورینه ويا زیده تر] [هم ژبو دوخوه ژدی وباقینه ويا زیده تر] [هم ژبو
 دوخوه ژباقنه ويا زیده تر] [هم يك ژفروضا ثلثه] اوژ ژبو ددویانه
 (ژبو امیه) زمان ژبو میت ولد هم ولدا بن بن چه ذکرچه اتی هم ژبو میت بن
 دوخوه ویراه ژکل چیتا نکو اولاد وان یعنی ژدی وباف ويا ژ باف ويا ژدی والا
 ژبووی سده (توزان) هبه ژبودی دصوره کو زوجه مرژما (زوج ۲-۱)
 (هم دی وباف) ويا زوج مر (ژما زوجه) (ودی وباف) ثلثا اوی مائی پشت
 اخراجا فرضا زوج وزوجه (مثالای اول) اصل مسئله ژ ددویانه صحیح ده
 ژششا بضریدانا ثلثا کو عدد روئس وانه ددویادا ده شش شئی ژبو زوج يك
 ژبودی هم ددو ژبو باف (مثالای ثانی) اصل مسئله ژچارايه يك ژبو زوجه يك
 ژبو امیه هم ددو ژبو باقیه (هم) ثلث ژبو ددویا ويا زیده تر ژاولاد امیه چه
 مذکر چه مانت یان مذکر مانت مساوینه نصیب مذکرا زیده نینه [هم وی مشارکه
 بکه باولاد دیرا براه ژدی وباف دمثلتا مشرکه دا (کو زوجه مره ژما زوج ۲-۱)
 هم ام ويا جده چه ژ طرف ژدی چه ژ طرف باف] (هم دو براه ويا زیده تر ژ ام هم)
 يك براه ژدی وباف [بیانا مسئلتا مشرکه] ژبو زوج ۲-۱ نصف ژبو ام سس ژبو
 اولاد ام ثلث نما ژبو ولد ابوینا توشیه اوی مشارکه بکه دکل اولاد ام دثلثاچه يك
 براه ژابوینا چه زیده چه برا وخوهك چه زیده تر یان ذکور وانات اولاد ابوینا
 مساوینه دثلثا هروکی اولاد ام دثی مسئلتا چوا کو اولاد ام اناث وذكور وان داٹما
 مساوینه دثلثا شرح ترتیب ۶۷ انوار ۶ (اصل مسئله ژششایه) ژبو زوج شئی ژبو

ام يك ژبو اولادام ددو تا ژبو ولد ابونسا تو شی وی بی ضربدان عدد روئس برا اكو
 شی نه دشادا دبه هشت ده ژبو زوج نه ژبو ام ثنی ژبو هرئی برا شش ژبو هر يك
 ددو ددو « (م ت) » افی مسئله تی نافندان بمسلتا حاریه و منبری و مشرکه وانما
 سمیت منبری لانا سلت عن علی رضی الله تعالی عنه علی منبر الكوفة تسهیل الفرائض
 ص ۱۰۱ ولد ابونسا چه يك چه زیده ترچه ذكور ویا ذكور واثی بن اوی مشارکه
 دكل اولادام بكن ذكور واثان وان یان اولاد ابونسا مساویسه د ثلثا هروکی اولاد
 ام دفی مسئله دا چواكو ذكور واثان اولاد ام مساویسه داما شرح ترتیب ۶۷ انوار ۴
 (هم مثلا مشرکه) افه ژ زوجة مرثما زوج ۲ - ۱ کو ابن عم وی بوهم ابن عم
 کو برا وی بو ژدی هم تی براند ژ هرئی جهتا هم جنة ژبو زوج نصفه ژبو جنة
 سدسه ژبو اولادام ثلثه اخ ژ ابونیا مشارکه دكل وان بکه اصل وی ژ ششایه صحیح
 دبه هشت دها کسر کتبه لسر روئس برا ا هاتیه ضربدان روئس داصل مصلتا کوششه
 توشیه ژبو اخ ژاب هم ژبو زوج وراه ژام بکو راب تی ننه شرح ترتیب ۶۹
 « (م ت) » ژنك حامله کوتیه قومك کو تركنا ژنامیته تقسیم دكرن لزنه كن
 بتقسیم لورا از حامله اكر از كچك ویا زیده ترینم اوژوارث تركه نه از كورك ویا چند
 كور وکچ بتم اوارثیه نابن لورا وعصیقن تو ژ بروخی فرضا نابینه ژبو وان صورة وی
 افه زوجة مرثما (زوج ۲ - ۱ ام ۶ - ۱ اولام ۳ - ۱) یا حامله ژنا بافی
 ژنا میتة اكر يك كچ به ژبو وی نصفه اكر زیده ترین ژبو وان ثلثاه مسئله عائله
 نال نها دصوره اولی دا ویا دها دبا ثابتدا « (م ت) » ژبو مسئلتا مشرکه چار شرط هه
 (بی اول) اوه کو خری سدس تداهبه ژام وجده والاوی سدس بینه ژبو اولاد
 ابونسا مشرکه نینه (وکنها زوج ۲ - ۱ وود وراه ژام براك ویا زیده تر ژابونسا

(بی ددویا) اوه کو اولاد ام زیده تر بن ژیک والای سلس ۶-۱ بمینه ژبو اولاد
 اوینا شرکه یننه وکنها زوج ۳-۱ وجده ۶-۱ یک برام ژام ۶-۱ برایک ویا زیده
 تر ژاوینا (بی ثلیا) اوه کودا ولاد اوینا دا ذکرک هبه والای مسئله بی عولکرن
 ژبو اختک نصف عول دبه مسئله بال نها ویا بال دها بثلان اکر اخت ددو ویا زیده
 تر بن وکنها زوج ۲-۱ وام ۶-۱ هم دو برام ژام ۳-۱ واختک ژاوینا ویا زیده تر
 (بی چارا) اوه کو دویدا زوج هبه والا استغراق جینابه وکنها (ام ۶-۱ دو برام ژام
 ۳-۱ برایک ویا زیده تر ژاب) « (م ت) » اکر ژیک (ماجمک) ژ اولاد
 اوینا ژ ذکرور واناا هم اولادید اب او هروکی کو زما به اولاد صلب دکل اولاد ابن
 (لکن کجید ابن) ذکرن عصبه باوید ددرجا واناا هم اوی ژوان اسفل تر ژ برام
 وکور ابا (اما اختا ژاب) ناکره عصبه الاوی ددرجاویدا « (م ت) » اکر
 ژیک مادواخت ژاوینا ۳-۲ (هم) اختک ژاب (هم) کور برایک ژاب ژبو
 هردوی ژاوینا (ثلثانه) بی باقی ژبو ابن اخیه (هم) اختا ژاوینا هم اختا ژاب ذکرن
 عصبه دکل بنتا صلب وبتا ابن هم اختا ژاوینا ساقط دکه اختا ژاب چوا که اخ ژاوینا
 ساقط دکه اخ ژاب [هم کورید برائید ژاوینا واپ] ددرجا ابله خودان دحالة
 اجتماع واقتراد دا لکن اوانا دیا میت ژ ثلث ردنا کن بال سلس هم اوانا مقاسمة
 دکل جد ناکن بلك او بجد اکر جقا هره ژور ساقط دین هم افانا خو هید خوه
 نا کرین عصبه لورا خو هیدوان نه وارثن اصلاً [هم افانایان کور برا] ساقط دین
 دمسئلتا مشرکتدا [هم کورید برام ژاوینا حجبا برائید ژاب ناکن لکن بائید
 وان حجباوی دکن (هم اخ) ژاب حجبا کور برام ژاوینا دکه نکو کوروی
 « (م ت) » هم ژاوینا هم ژاب هروکی اخ ژهر دوجهناه دحالة اجتماع واقتراد

داوها قیاس بکه کور عما ژ [هم یک ژ فرضا سده] او ژبو هفتایه ژبو باقیه
 زمان ژبو میت هیون ولد ویا ولد ابن چه ذکر چه انئی چه خنئی [هم ژبو کالکیه]
 ژ وسا (هم ژبو امیه) اکر ژبو میت هیون ولد ویا ولد ابن ویا هیون ددو ژخوه ویراه
 ژ کلّ جهتا «(م ت)» جارنا باقی ارثیه دبه بفرض بوکو دکل وی هبه ابن
 میت ویا ابن ابن وی (هم جارنا ژ ارثیه دبه بمصبه یون) بوکو ژبو میت نه ولد
 هم ولد ابن هم جارنا ژاب ارثیه دبه بفرض هم بمصبه یون بوکو دکل اب هبه بنت
 ویا بنتا ابن میت (ژبو اب سده بفرض) (هم بی باقی ژبر فرضا هر دوان
 بمصبه یون) وهایه حکم جد ژ لکن باقی ساقط ده خوه و برأئ نکو جد لورا اوی
 مقاسسه دکل وان بکه هم باقی ساقط ده اما خوه جد ساقط نا که اما اب میت
 (هم اب ردا) اما میت ده ژ ثلثا جمیع مال ثلثا مایقائی جدر د نا که مثال ژیک
 ما زوج وام وجد [هم سدس] ژبو کجا ابنیه چه یک چه زیده تر دکل یک کجا
 صلب هم دکل کجا کورک کو اعلی تره ژوی وکنها کجا کور کوریه ژبو وی سده
 دکل کجا کور کوژ بو وی نصفه [اما دکل دو کچ صلب] و زیده تر توشی
 ژبو وان ینه الاوکی بکرن عصبه بذکرک کوراه وکور آپ وانه اعانه ۲۲۶ «(م ت)»
 کور کور دکرینه عصبه اوید ددرجا بخردا وکنها خوه وکچ آپ هم اوید دقوفا خودا
 وکنها کور کوریه دکل کجا کوردجه وکو فرض ژبو وی نه کو سده وکنها کجا
 ابن دکل یک کجا صلب هم کور کوریه دفردا ژبو کجا ابن سده او نه عصبه الاوکی
 کجا صلب دکل وی نیوا اعانه ۲۳۲ «(م ت)» اولاد کور کور دکل اولاد
 ابن هروکی اولاد ابنیه دکل اولاد صلب حدم وهایه اکر چه چند درجا بر ژبر هر
 یعنی اکر داوی درجا ژوردا ذکر هین توشی ژبو اوید ددرجا ژبردانینه هروکی اولاد

صلب دکل اولاد داین ا کر ذکور نیون حکم هروکی کود اولاد صلب دا ذکور نین
 دکل اولاد ابن سراج الوهاج ص ۳۲۴ [هم سدس] ژبو خواها ژ باقیه چه یک چه
 زیده تر دکل یک خواها ژدی وباقی نکو دکل ددویا لورا اوتی حجب کرن [هم سدس]
 ژبو یک ژ اولاد امیه چه ذکر چه اشی [هم سدس] ژبو جدتکبه ویا زیده تر اکر چه
 او جدت بکهنزه میت بچند جهتا چه ژبو میت ولد هین چه نه اعانه وانوار ص ۳ « (م ت) »
 اکر درجا جداتا مساویسه دقربا بال میت وکنهادیا دیه ویا دیا باقیه اوی مشارکه بکن
 دسد سدا وی بی تقسیم کرن دمایینا وانداسر عدد رؤسا « (م ت) » جدات
 هسکا ژبو وان سدسه اکر بکهنزه میت بخالص ژنا وکنهادیا دیا دیا دیه مثلا ویا بخالص
 ذکورا وکنها دیا باقی باقی اکر چقا بز ورقه هرن « (م ت) » جدات
 لیر چار قسمان [قسم اول] اوه کو اوجنت دکهنزه میت بخالص ژنا وکنهادیا دیه
 ویا دیا دیا دیه اکر چقا هره ژور [قسم ددویا] اوه کو بکهنزه میت بخالص مرا
 وکنها دیا باقیه ویا دیا باقی باقی اکر چقا هره ژور [قسم ثنیا] اوه کو او دکهنزه
 میت بخالص ژنا بال خالص مرا وکنها دیا باقی میقه ویا دیا دیادی باقی باقی باقی میتبه
 یان نکتبه دمایینا دیادا مرک وکنها دیا باقی دیه ویا دیا دیا باقی باقی باقی دیا دیه
 مثلا [قسم چارا] اوه کو اوی دی دکهنزه میت بزیند کوکتبه دمایینا وانداسر مرک
 ویا زیده تر چوا کو بوریه لورا اوجنتا دروینه اوانبه وارث اعانه ثالث ۲۲۵ « (م ت) »
 ناس کرنا کثیر زجیات کو وارث بن زاوید غیر وارث اوه کوتو دسطر کدا چند
 جدات کواراده دکی ذکر بکی اضافه بکی بکهنی میت مثلا بزنی دیا دیا میت « پاش »
 دسطر ثانییدا اوی قدر ذکر بکی لکن بدیل دیا آخردا باقک ذکر بکی مثلا بزنی دیا
 دیا دیا دیا باقی میت پاش دسطر ثانیادادو اما بدل بکی بباقا « پاش » دسطر چاردا

دوکور آپ یک ژوان براء وی بوژام هم ژما زوج ۲-۱ هم ام اصل مسئله ژشایه
ژبو زواج ئی ژبو ام ددو ژبوخ ژام سدس توشی نماژیویی آخر چوا کو ژیمه او هر
دوکور آپ هم بئک ژبوئت نصفه بی مائی دماپنا واندايه لورا جهة ولد بونا ژام محجوبه
بئت شرح ترتیب ۲۹ «م ت») ۱ کر ژنک مر ژما زوج ۴-۱ کو کور آپ ویه هم
هشت کچ ۳-۲ مسئله ژ دزدهایه هشت ژبو کچا چار ژبو زوج ئی بفرض یک ژ
بمصبه بون شرح ترتیب ص ۱۵۰ «م ت») مقدمه ژ عصباکور «پاش» کور ابن اکر
چقا بر ژیر هره «پاش» مقدمه باق «پاش» باق باق اکر چقا بر ورقه هره اما براء
وخوه وکالک اوی تقسیم بکن مال دماپنا خودا ژبو هر مرک بقدر نصیب دوژنا «پاش»
عصبه براه ژدی و باق «پاش» براء ژ باق «پاش» کور براء ژدی و باق «پاش»
کور براء ژ باق اکر چقا بر ژیر هرن «پاش» آپ ژدی و باق «پاش» آب ژ باق
«پاش» کور وان ژ کدالک اکر چقا بر ژیر هرن «پاش» اب کالک ژ باق
«پاش» کور وان ژ کدالک اکر چقا بر ژیر هرن یحوری ۷۶ «پاش» عصبه
معتقه یان اوی کو عبد آزاد کر به کوسیده «پاش» عصبات ویه اکر معتق کوعبد
مر عصبات وی نسبی نبون کل ترکه ویا اوقدر فاضله مایه ژ برخوی فرضا ژبو سید
ویا عصبات ویه بولاد بوکو ژ عبد مایه «بنت ۲-۱ ویاخوه ۲-۱» «ویا ام ۳-۱»
انوار ۵ «م ت») اکر معتق مر ژما کور و کچ ویاخو و براخاهه استحقاقا عصبه بون
بذ کو رانکو ژبو اناننا لورا اوارثیه نابن بولاد الاژ معتق خوه «م ت») وی بی مقدمه
کرن کور معتق هم کور اخ وی لسر جد بخلاف نسب «پاش» عصبه معتق معتقیه
کدک «م ت») اکر ژ معتق مادو کو رآب کو یک ژوان براء معتق بوژدی کل مال
ژبو اوی ژ دیه توشی ژبوئی آخریننه شرح ترتیب ۳۹ «م ت») «ا کر ژنک باق

خوبی عبد کرّی بوجر « پاش » باقی ژ عبدک آزادکر « پاش » عبد مر بشت مرنا
 باقی اکر ژبو باقی تو عصه نسب ینه میراثا عبد دکهنه کچ بسب کو معق معقبه
 نکو کجیتی اکر ژبو باقی عصه هیون وکنیا براو کور آپ ونحو وان چه قریب چه
 بعد میراثا عبد ژبو عصه نکو کچ لو بعضک ژنا سا کوتنه چار صد قاضی غلطینه
 دلی مسئلتا لورا اوان حکم کرنه ژبو کچ بسب نک بون دسا وهابه حکم اکر خوه
 وریات باقی خو بکرتن عبد باقی بشت باقی عره مرنا عبد ژبو اخیه نکو اخت شرح
 ترتیب ثانی ۱۳۶ ص

« فصل م ت »

حجب ینه (ژبو باقی) (ودی وکور) (وکچ) (وزوج) (وزوجه) بان حجب حرمان
 نکو حجب نقصان « (م ت) » حجاب کور کورنا که الا این هم کور کورک آخر افریز ژوی
 « (م ت) » حجاب جدنا که الا اوی کنیه دماینا وی و میتدا و کنیا باقه [هم]
 حجاب اخ ژدی و باقی دکن شی (باقی) [وکور] (هم کور کور) اکر چقار ژیر هره [هم]
 حجاب برآه ژ باقی دکن اف هرئی [هم] برآه ژدی و باقی [هم] حجابوی دکه خواها
 ژاپوینا دکل بک بنت [ویا بنتک این فتح واعانه ۲۲۸] هم حجاب کور برآه [هم]
 ژدی و باقی دکن شش [باقی وجد] (وکور) [هم] (کور کور) اکر چقار ژیر هره
 [هم] برآه ژدی و باقی (هم) برآه ژباقی (هم) حجاب کور برآه ژ باقی دکن
 افهر شش (هم) کور برآه ژدی و باقی (هم) حجاب آپ ژدی و باقی دکن افهر
 هشتانا (هم) کور برآه ژ باقی (هم) حجاب آپ ژ باقی دکه افی هشتانا (هم) آپ

ژدی وباق (هم) حجاب کور آپ ژدی وباق دکه اف نهانا (هم) آپ ژ باق
 (هم) حجاب کور آپ ژ باق دکه اف دهانا (هم) کور آپ ژدی وباق (هم) نی حجب
 کرن کور کور براه ژدی وباق بکور براه ژ باق لورا اونیزک تره ژوی فتح واعانه ۹۶
 (هم) حجاب معنق (هم) معنقه دکه عصبات معنق ژ نسب وکنها کور وبرا وباق
 واپه مثالا (هم) حجاب کچا کوردکه کور (هم) دو کچ صلب زمان بننا ابن نه
 عصبه برهه خو وبا بکور آپ خو اکر چقا بر ژیر هره یان لندکر مثل خط الاثین
 عیجوری «م ت» جدتا ژ طرف ام حجاب وی نا که الام (هم) حجاب جدتا
 ژ طرف باق دکه باق هم ام (م ت) جدتا قریب ژ کل جهتا حجابا بید دکه ژوی
 جهه (هم) حجب دکه جدتا قریب ژ طرف دی جدتا بید ژ طرف باق وکنها دیا
 باق باقیه لیکن جدتا قریب ژ طرف باق وکنها دیا باقیه او حجاب یا بید نا که ژ طرف
 دی وکنها دیا دیا دیه «م ت» حجاب خوها ژهری جهتا دکه باق و کور هم
 کور کور اکر چقا بر ژیر هره هروکی براه ژوان جهتا (هم) حجاب خوفید
 ژ باق دکن افهری (هم) براه ژدی وباق (هم) دوخوه وزیده تر ژدی وباق
 (هم) خوهک ژاویوتا ژکو دکل وی بنت وبا بننا ابن هه اکر دکل وان بننه
 کسک کو وان بکریته عصبه (هم) حجاب خووه وبرا ژدی دکن باق [وجد] اکر
 چقا هره ژور (هم) ولد چه ذکر چه اخی اکر چقا بر ژیر هرن (هم) ولدا بن
 چه ذکر چه اخی اکر چقا بر ژیر هرن اعانه ۳۲۸ [والحاصل] اولاد ام بننه حجب
 کرن بشتا [کوا بن] [وابن ابن] [هم بنت] [وبننا ابن یان فرع وارث نکو قات ورفیق
 واب وجد اعانه الطالین ۳۲۸ (هم) حجابا کل عصبه دکه اصحاب فروع مستغرق
 وکنها ژنک مر ژما زوج ۱-۲ (هم) ام ۱-۳ (هم) ولدک ام ۱-۶ (هم) (هم) (هم) (هم)

یو کو دستلندا هېون زوج (هم) اختا ژاپوينا (هم) اخ ژاب تي حجب کړن
 اخ ژاب زوج واخ (هم) وکښا دوخوه ژاب ۳-۲ (هم) دوخوه ژام ۳-۱ (هم)
 آپ ژغیر خوا ژاپوينا هم ژاب لورا حجاب وان نا کن اصحاب فروض مستفرقه
 بلک وی بی فرضکړن ژبو وان نصف کوښته مسئله عول به یو کو زوجة مرثما
 زوج ۲-۱ وام ۶-۱ هم دو اخ ژام ۳-۱ هم اخک ژ دی وباف ۲-۱ ویا
 ژ باقی اصل مسئله ژ شایه وی عول به بال نها ژبو زوج شی ژبو ام یک الخ اعانة
 ۲۲۷ هم وکښا دوخوه ژاب (هم) خو هک ژام (هم ام) هم عمه «[م ت]» اکر ژ
 زوج ما زوجتک حر [هم] سید متقی وی (هم) ولدک رقیق او ولد حجاب زوجة
 تا که ژ ربع بال ثمن و هاب حکم ولد قاتل و کافر ژیان ربع ژبو زوجتیه «هم» بی
 باقی ژبو متقیه نو شی ژبو ولد یتیم (بخلاف فان صورتا) یو کو ژیک ما ام واپ
 و دو براه ژبو ام سده بی باقی ژبوایه توشی ژبو برائینه دساوها به اکر یتیمه ام وجد
 هم عدیک اولاد ام «اگر ژیک ما» ام و اخک ژاپوينا ویا ژاب دکل جد هم
 اخک ژام ژبو ام سده بی باقی دما پنا جد واخ شقیقه «اگر ژیک ما»
 ام و اخک ژاپوينا و زوج ۲-۱ هم اخک ژاب ژبو ام سده ژبو زوج نصف هم
 ژبو شقیقه ژ نصفه ساقط ده اخ ژاب ژبو استغرافا فروضا تمام ترکه شرح ترتیب ۷۳
 (م ت) کور کورنا کربنه عصبة کچا میت هم کور کور کور نا کربنه عصبة کچا
 کور دجه و کوفرض ژبو وی هیه والا د کربنه عصبة ژر عدم مساواتا و یتناوان (و هارنگه)
 حلال براه ژدی و باقی دکل خو هسا ژ باقی هم براه ژ باقی دکل خو هسا
 ژدی و باقی ژر عدم مساواتا فان دکه ژتتا بال میت فتح و اعانة ۲۲۳ (م ت)
 ابن بنت د کربنه عصبة یعنی للذکر مثل خطا لاثین هم کور کور اکر چفار ژر

هره دکرینه عصبه کچا کور دجه وکو فرض ژبو کچا ابن نه بوکو دکل دونه
 ز صلب افانا حجابات ابن دکن ویا بنتک صلب هم بنتا کورک آخرکو افرتر ژوی
 کچ به «اماجه وکو» فرض ژبو وی هیه وکنها پک کچا صلب هم پک کچا ابن
 ژبو کچا صلب نصفه هم ژبو بنتا ابن سده هم بی باقی ژبو ابن ابن ابنه اما اخ
 زام او خواخوخواه ناکرینه عصبه بلک لک دماپنا واندا به مساوی یجوری ۸۴ «(م)
 برا ژبو بنتا» دکرینه عصبه خوهید ژبو بنتا «هم اخ ژاب» خواخ ژاب دکرینه
 عصبه وکنها زوج مرثما زوجة «هم اخ واخک ژاب» (م ت) کور کور هروکی
 کوریه لکن دکل پک بنت ژبو وی بدو مثل وی ښه جده هروکی امه لکن تو چارا
 لک ژبو وی ښه ژ غیر سدس جد ژ هروکی باقیه لکن او حجابا براید ژدی وبائی ویا
 ژباقی ناکه اخ ژاب هروکی اخ ژبو بنتا لکن دکل اختا ژبو بنتا دومثل وی ژیراینه
 فتح المعین ۲۳۱ «هم بنت هم» بنتا ابن چه پک چه زیده تر خوهید ژبو بنتا هم ژاب
 دکرینه عصبه (م ت) خوهید ژبو بنتا دکل بنت هم بنتا ابن براو خوهید ژباقی ساقط دکن
 چواکو براه ژدی وبائی براه ژ باقی ساقط ده هم اختا ژاب لک عصبه یونا بفان حجب
 دکه کورید برأ مطلقا چه کور براه ژدی وبائی چه ژباقی چواکو براه ژ باقی حجابا وان
 دکه اعانه ۲۲۳ (مثلا ژیک مادونه هم دوخوه ژبو بنتا هم دوکور براه ژبو بنتا ویا دو براه
 ژاب اصل مسئله ژ ثلثیه صحیح ده ژ شش تو شی ژبو کور برأ وبراه ژ باقی ښه
 «(م توزان)» چارهنه کوا وارثیه دین نکو خو ویا یان او خو ویا خو نا کرینه عصبه
 «وکنها اعمام» هم کوروان هم کور برأ «هم عصبات مولایه» یان کور وقرینه سیده وکنها
 کور معتقه نکو کچ وی «فصل» (م ت) اگر مسئله دافرض نبون وی اصل مسئله
 عدد رؤس وارثا به بوکو خالص کور ویا براه ویا اعمامن اما خالص ژن هنگا چید به بوکو

شی ژوان عبدك مثلا آزاد بكن نكو دغیر ویدا (م ت) وی بی مقدر کرن هر مرك
 بدوژنا اكر وارث مير وژنين «فائده» (م ت) حكمتا كو نصيب ذكرورا بدو قدر
 نصيب انايايه اووكو هتلك ژ صفاتا خاص بوان كو او ژبو انشاء نين وكنها نصرتا دين
 وجهاد و تحملا عقل بان ديتاقل و صلاحيتا ژبو امامة و قضاء وغير وان هم ژبووان دوحاجة
 هبه كو حاجتا قساوی و زوجتا وی بخلاف ژنا بلک اوجارنا غنی دين بزواج خوه اعانة
 ۱۳۲) اكر د مسئلتدا هبه فرضك وكنها يك مرژما زوجه هم ۸-۱ فی ابن ويك كيچ
 «ويا دوفرض متاقل» يان وكي هف وكنها ژنك مرژما زوج ۲-۱ واخت ۳-۱
 اصل مسئله وی ژ غرض وی فرضه هم وكنها دوخوی ژاب ۳-۲ هم دوخوه ژدی
 ۳-۱ مسئله ۳ ص ۶ (م ت) مخارج فريضا اقل نصف ژاينين «هم ثلث وثلثان» ؛
 ثلثيه «هم رابع» ژاربعته «هم سدس» ژستبه «هم ثمن» ژ ثمانية (م ت)
 اكر د مسئلتدا دوفرض مختلف هبون وی اصل مسئله ژ غرض اكر وانبه اكر
 دمايندا هر دو فرضا تداخل هبه بوكو فتا ديه بی اكر بافتتا قدر اقل ژوی دوجارا
 ويا زیده تر ويا اقل ديه مثل اكر بزیده کرنا مثل اقل اسر جارك ويا زیده وكنها
 ائين وثلاثة دكل ششا ويا شي دكل نها مثلا اصل مسئله وی ژ ششا به بوكويك مرژما
 [كچك ۱-۲] ر (ام) ۶-۱ و [أب عصبه] اصل مسئله ژ مخرج اكر به كو ششه
 ژبو كيچ شي ژبو ام يك ژبو أب ددو ويا «اصل مسئله» او قدركو حاصل ديه ژ ضربا
 يك ژوان دوفقاي اخرا اكر دمايندا واندا توافق هبه بوكو هر دو عددا افتا دكه
 عدك ثلث ژ غير واحد كو ائينه وكنها سته وثمانية افتا وان دكه ائينين يان باسقا طأ
 اقل ژ اكر پاشن بی باقي ژی اقل باقری يك جار ويا زیده افتا بكه وكنها شش دكل
 دها انوار ص ۸ «[توژان]» چه وقتا تداخل هبه هر توافق هبه وكنها شي دكل ششا

لور اومتوافقن بئلی نیکو بعکس و کنها شش دکل نها لورا او متوافقن بئلی تداخل
 نداینه لورا شش ژ نها دو جارا نائی آقین « اصل مسئلنوی » زیست چاربه بضریا
 ثلثا دهنشادا ویا بضریا چارا دششادا « ویا اصل مسئله اوقدر » کو حاصل ده
 بضریدانا یک ژوان دتمام بی آخردا اگر دماپنا وانباتین هیه بوکو اغانا وان دکه
 واحد وکنها ثلاثة واربعه « مثالوی وکنها زوجة مرزما زوج ۴-۱ و دوکچ ۳-۲
 وئی آپ مص ۳۶ « مسئله توزان » اصول تمام دین هفت اثنان و ثلاثة واربعه وست
 وثمانیه وانی عشر واربعة عشرون « توزان » مسئله نائی عول کرن الانک نقصان
 ماثنا سهام خندان فرضا نکو ژبو تمام کرنا نصب عصباتا جوا کو مبتدی و ساظن دکن
 (م ت) (عول ده) ژ اصولا ستة حتى سبعة وثمانیه وتسعة وعشرة (هم عول ده)
 اثنی عشر حتى ثلاثة عشر وخمسة عشر وسبعة عشر « هم عول ده » اربعة عشرون
 بیک عول کو سبعة وعشرونه « مثال وان افن بتریب » بوکو ژنک مرزما زوج ۲-۱
 هم دوخوه ژاب ۳-۲ اصل مسئله ژ ششایه تام تقسیم کرن وی عول بیه بال هفتا
 ثی ژبو زوج چار ژبو هر دو خوها « ویا ژنک مر » ژما زوج ۲-۱ وام ۶-۱ و
 دوخو ژاب ۳-۲ اصل مسئله ژ ششایه وی بی عولکرن بال هشتا ثی ژبو زوج چار ژبو
 خوهید ژ باقی یک ژبو دی « ویا ژنک مرزما زوج ۲-۱ » هم « دخوه ژاب ۳-۲ »
 هم « دوخوه ژدی اصل » مسئله ژ ششایه وی بی عولکرن بال نها ثی ژبو زوج چار
 ژبو خوه ژاب ددو ژبو خوه ژام ویا ژما زوج ۲-۱ و خوهک ژابوینا ۲-۱ هم
 خوهک ژ باقی هم خوهک ژدی هم ام ۶-۱ شرح ترتیب ۶-۱ « ویا ژنک مرزما زوج
 ۲-۱ هم دوخوه ژاب ۳-۱ هم دوخوه ژام ۳-۱ هم ام ۶-۱ » اصل مسئله «
 ژ ششایه بی عولکرن بال ده ثی ژبو زوج چار ژبو دو خوه ژاب ددو ژبو دوخوه

ژام يك ژبو ام (م ت) تي نافدان اف مسئله بام الفروخ ترتيب ۴۶ «مثلا عولا دوز
 دها بال سيزدها» زوج مرژما «زوجه ۴-۱ و ام ۶-۱ و دوخوه ژاب ۳-۲»
 اصل مسئله ژدو زدهايه وي بي عولكرن بال سيزدها ژبو زوجه شي هشت ژبو خوه ژاب
 هم ددو ژبو ام «مثلا عولا بال پازدها» زوج مريه ژما «زوجه ۴-۱» (هم) دوخوه
 ژاب ۳-۲ هم دوخوه ژام اصل مسئله ژدو زدهايه وي بي عولكرن بال پازدها شي ژبو
 زوجه هشت ژبو خوه ژاي چار ژبو خويده ژام «مثلا عولا بال هفت دها» يك مرژما
 زوجه ۴-۱ هم دوخوه ژاب ۳-۲ هم دوخوه ژام ۳-۱ هم اصل مسئله ژدو
 زدهايه وي بي عولكرن بال هفت دها شي ژبو زوجه هشت ژبو خويده ژاب هم چار ژبو
 خويده ژام هم ددو ژبو ام (هم وكنها زيک مائي زوجات ۴-۱ هم دوجدات ۶-۱ هم
 چار خويده ژام ۳-۱ هم هشت خويده ۳-۲ ژاب اصل مسئله ژدو زدهايه صحيح
 ده ژ هفت دها اف مسئله تي نافدان بام الارامل هم تي كوتن كوژ رچلك مابه هفت ده
 ژن هم هفت ددو ديتار مثلا هريك ژوان ديتارك ارنه بيه شرح ترتيب ۴۷ «مثلا عولا
 پست چارا بال پست هفتا» يك مرژما زوجه ۸-۱ و دوکچ ۳-۲ و باق ۶-۱ هم
 ام ۶-۱ اصل مسئله ژيست چارايه وي بي عولكرن بال پست هفتا شي ژبو زوجه
 هم شازده ژبو هر دوکچا هم هشت ژبو دي و باق هريك چار چار «فائدة»
 (م ت) اکر ژنك مرژما زوج ۴-۱ هم ام ۶-۱ هم پنج ابن هم چار کچ عصبه
 اصل مسئله ژدو زدهايه شي ژبو زوج ددو ژبو ام هفت ژبو کور وکچا لوان تقسيم نابه
 لورا او هفتن رؤس چار دهن نصيب و رؤس وان متوافقن بسم مه رؤس وان ردكرن
 بال سبع کو ددويه پاشي ضربدا ددو زدها دا بو پست چار ژوي صحيح ده «مسئله
 توزان» اکر سهام شستن لسريك صنف ژ خدان فرضا تو نظر که اکر ميانه هبه

دماينتا سهام ورؤس واندای بی ضربدان عدد رؤسا داصل مسئلتدا دکل عول ا کر
عائلته «مثلا بی عول» وکنها ژنک مرژما «زوج ۱-۲ هم» دورا اصل مسئله
ز ددو یاه بک ژبو زوج هم بک زبورالوان تقسیم نابه وی بی ضربدان ددو ددو یادا
دین چار ددو ژبو زوج هم ددو ژبو هر دورا «مثلا عول» وکنها ژنک مریه ژمابه
زوج ۲-۱ وی خوۀ ژاب ۳-۲ اصل مسئله ژشایه وی بی عول کرن بال هشتا ژبو
زوج بی چار ژبو هر بی خوۀ لوان تقسیم نابه دماينتا نصیب ورؤس واندای مایته
هیۀ وی بی ضربدان بی دهفتادا کو عدد رؤسایه دبه بیست بک نه ژبو زوج وددوزه
ژبو هر بی خوۀ «ا کر توافق هیۀ» دماينتا سهام ورؤس واندای بی ضربدان
وفقا رؤسا داصل مسئلتدا وکنها ام ۳-۱ هم چار آپ مسئله ژشایه صحیح دبه
ژشایه بضربدانا وفقا رؤس آپا کو ددونه دئیادا «توزان» ا کر سهام شکستن لمر
دوصفا زخدان فرضا وی بی مقابل کرن ماینتا سهام کل صفا هم عدد رؤس وان
(ا کر دماينتا واندای توافق هیۀ) وی بی رد کرن رؤس وان بال وفق والاوی بی ترک کرن
بحال وی ژاو پاش «ا کر قائل هیۀ» دماينتا رؤس واندای وی بی ضربدان بک ژوان
دکل مسئلتدا دکل عول ا کر عائلته (وکنها) ژنک مرژما زوج ۲-۱ هم بی خوۀ
ژاب ۳-۲ هم بی جدات ۶-۱ اصل مسئله ژشایه بی عول کرن بال هشتا پاش
صحیح دبه زیست چاراه هم وکنها بی خوۀ ۳-۲ ژاب هم بی جدات ۶-۱
هم بک عم (ا کر تداخل دماينتا رؤس واندای هیۀ) وی بی ضربدان ا کثر وان داصل
مسئله دا وکنها بی خوۀ ژاب ۳-۲ هم شش جدات ۶-۱ هم آپک اصل مسئله ژشایه
صحیح دبه ژسه شش «ا کر توافق دماينتا» رؤس واندای هیۀ وی بی ضربدان وفقا
بک ژوان دتمام بی آخردا پاش وی بی ضربدان حاصل وی داصل مسئلتدا وکنها

چار جدات ۶-۱ هم شش آپ صحیح ده ژ هفتی ددویا (اگر ماینتا دماینتا رؤس
 وانداهیه وی بی ضربدان) تمام یک دنی آخردا پاش حاصل وی بی ضربدان داصل
 مسئلتدا «مثال وکنها» بی جدات هم هفت آپ صحیح ده ژ صد و پست
 ششا و هارنکه حکم «اگر سهام شکستن» اسر بی صفا ویا چارا نکو زیده لورا
 او موجود نابه «مثالا کسرا اسر بی صفا دکل مائتله» وکنها بی جدات ۶-۱
 هم بی خوه ژاب ۳-۲ هم بی آپ عصبته صحیح ده ژ هشت دها اما دکل
 مذاخله وکنها «بی جدات ۶-۱» هم نه خوه ژاب هم شش آپ اصل
 مسئله ژشایه صحیح ده ژ صد و هشتا بضریدانا ششا دوقفا نها دا کو بی ده ده هشت
 ده پاش بضریدانا حاصل کو هشت دهن داصل مسئلتدا گوشه ده صد هشت بطریقا
 اختصار لورا شش و نه متوافق بالثلث ۳-۱ وی بی رد کردن نه بال ثلث کوئینه پاش
 بی ضربدان دشتاداد ده هشت ده پاش وی بی ضربدان داصل مسئلتدا گوشه ده
 صد هشت «اما دکل موافقه» ژیک ماشش جداد هم نه خوه ژاب ۳-۲ هم
 چار آپ صحیح ده ژ دوسد و شازدها بضریدانا ددویا دشتاداد ده دوزده پاش بضریدانا
 بی حاصل دوقفا نهادا کوئینه ده سه شش پاش بضریدانا وی داصل مسئلتدا گوشه
 ده ۲۱۶ «اما دکل ماینتا رؤسا» ژیک مانی جدات ۶-۱ هم پنج خوه ژاب
 ۳-۱ هم دوآپ مسئله صحیح ده ژ ۱۸۰ بضریدانا ددویا دنیاد ده شش پاش
 بضریدانا پنج دشتاداد ده سه پاش بضریدانا وی داصل مسئله دا کو شش ده صد و
 هشتی «توزان مثالا انکسارا اسر چار صفا دکل مائنتا رؤسا» ژیک مادو زوجة
 ۴-۱ هم چار جدات ۶-۱ هم شاز ده خوه ژاب ۳-۲ هم هشت خوه ژدی
 ۳-۱ اصل مسئله زده زدهایه عائنته بال هفت دها صحیح ده ژ سه چارا بضریدانا

ددویا دمستلندا دکل عول یان بردکړنا رؤس هرثی صنف آخر بال وفا وانله کو
 نصفه ژبو جنتا هم نمته ژ بوخوه ژاب هم ربه ژبو خوه ژام کو تمام وان ددو ددونه
 وی بی ضریدان یک ژ وان داصل مستلندا دکل عول کو هفت دهن دبه سه چار
 « اما دکل مداخله » یان تداخل هبه دماینا رؤس اصناف وارنا (زوج مرؤما دو
 زوجة ۴ - ۱ هم شش جدات ۶ - ۱ هم پست چار براه ژام هم سه شش کور آپ)
 دماینا نصیب ورؤس جداتدا توافق هیه بللنصف وی بی ردکړن رؤس وان بال
 ثبا دماینا نصیب ورؤس براه ژام ژ توافق هیه بالربع وی بی ردکړن رؤس وان بال
 ششا نصیب ورؤس کور آپاژ متوافق بالثلث وی بی ردکړن رؤس وان بال دو زدها
 مستلندا وان ژ صحیح دبه ژصو چل چارا بضریدانا دو زدها ددو زدهانا (اما دکل
 موافقة) ژ زوج ۳ ماچار زوجات ۴ - ۱ هم دوز ده جدات ۶ - ۱ هم چل براه ژدی
 ۳ - ۱ هم چل دو کور آپ عصبه (م ت) وی بی ردکړن رؤس جدات بال نصف کوشه
 « هم رؤس براه ژ بال ربع کودهه هم رؤس کور آپاژ بال ثلث کو چار دهن اصل مسئله
 ژدو زدهایه صحیح دبه ژ پنج هزار چلا بضریدانا وفا چارا دششدا دبه دوزده پاش
 بضریدانا وی دوقفا دهادا دبه شصت پاش بضریدانا وی دوقفا چار دهادا دبه چار صدر
 بست پاش بضریدانا وی داصل مستلندا کودوزده دبه پنج هزار وچل (اما دکل ماینة)
 ژیک مادو زوجة ۴ - ۱ هم ثی جدات ۶ - ۱ هم پنج خوه ژام ۳ - ۱ هم هفت
 خوه ژاب ۳ - ۲ اصل مسئله ژدوز دهایه ثی عولکړن بال هفت دها صحیح دبه ژی
 هزار پنج صدو هفتی بضریدانا رؤس هر صنفک دی آخر داکو دبه دو صدو پاش
 بضریدانا وی داصل مسئله دا دکل عول کو هفت دهن دبه ثی هزار پنج صد هفتی
 (هم مثالا لاتین افه) ژیک ماچار زوجات ۸ - ۱ هم پنج جدات ۶ - ۱ هم هفت

کچ ۳-۲ هم نه آب سهام وان ژ هزار دوصدو شصتیه صحیح دبه ژسه هزار دوصدو
جل (م ت) تسمینا فی مسئله دکن! بمسئلتنا امتحان فی کونن ژبومه هیه میتک عدد
هر فرقک ژ وارث وی کفر ژدهایه هم صحیح دبه مسئلتا وان زیده ژسه هزاریه صورت
وی جوانه «(هم مثالا مباينة افه ژ)» هم فی نافدان افی مسئله بمسئلتنا دینارویه الکبری
و مسئلتا شرحیه و رکابیه و شکابیه (بوکو ژ زوج ما زوجة ۸-۱ وام ۶-۱ و دویست
۳-۲ هم دوزمه برا ویک خوه کل وان ژاب) اصل مسئله ژبست چلرایه صحیح دبه
ژششصدی شرح ترتیب ص ۷۰ «(فصل م ت)» زمان جد جمع بو دکل خومور
نه ژام لورا جد خوه و براه ژام ساقط دکه تو نظرکه اکر خدان فرض دکل وان نین
هیه ژبو جد قنچ ژ ژدو امرا کو مقلسمنا دکل وان بوکو یک برایه ویا اخذا ثلثا
جمع مال بوکو فی برانه پاش کوچد ثلث اخذ کرنی باقی دمایینا خوه و براه دایه ژبو
ذکوروا بقدر پارادو ژنا (م ت) اکر خدان فرض دکل وان هیه ژبو جد هیه
یا قنچتر ژنی امرا کو اخذا «سدس جمع» مال «و یا ثلثا» قدر مانی بشت
اخراجا فرضا ویا «مقاسمة» دکل وان «مثالا سدس» خبر به ژبو جد
بوکو ژیک مادوکچ ۳-۲ هم دورا هم جد ۶-۱ اصل مسئله ژششایه صحیح
دبه ژدو زدها «مثالا ثلث» و کنها ژما زوجة ۴-۱ هم جد ۳-۱ مایقی بیه هم
فی براه اصل مسئله ژ چلرایه یک ژبو زوجة یک ژبو جد بی باقی ژبو براه نه لکن
مسئله صحیح دبه ژدو زدها «مثالا مقاسمة» بوکو ژما زوج ۲-۱ و برا یک هم
جد اصل مسئله ژ ددویا به صحیح دبه ژ چلرا بضرب دانا رؤس هر دوان د اصل
مسئلتنا داژبو زوج ددوی باقی ژبو جد و براییه (م ت) چارنا توشیه نامینه بشت
اخراجا فرضا و کنها ژیک مرژما دوکچ ۳-۲ و دی ۶-۱ و زوج ۴-۱ و جدوی

بی فرض کرن ژبو جد سندس هم وی بی زیدہ کرن دعولدا حتی پازدها اصل مسئلہ
 ژ دوزدهایه وی بی عولکرن بال سیزدها هم ژوی بال پازدها هم جارنا دمنه کیمر
 ژ سندس وکنا بمنه دوکچ ۳-۲ هم زوج ۴-۱ وجد وی بی فرض کرن
 ژبو جد سندس وی بی عولکرن مسئلہ اصل وی ژ دوزدهایه هشت ژبو کچاشی
 ژبو زوج هم ددو ژبو جد بعولکرن مسئلہ بال سیزدها هم جارنا دمنه ژبو جد قدر سندس
 وکنا «دوکچ ۳-۲» هم ام وجد هم براء وخوهن جد اخذبکه وی قدری هم ساقط دین
 براء وخوه اصل مسئلہ ژ شایه چار ژبو کچا هم ددو ژبو جد وام ژبو هر یک یک توشی،
 نینه ژبو خوه ویرالورا اصحاب وان فروضا حجابوان کرنه (م ت) اولادا بوننا چند کرچه اش
 وی عد بکن اولاد اب لمر جد ژبو نقصان کرنا نصیب وی پاش کوجد نصیب خوه
 هلد اکر داولاد ابوننا دا ذکر هبه توشی ژبو اولاد اب نینه والایو اخذ بکه
 اختک واحد نصفاً ترکه هم ددو دو ثلث ترکه «مثالوی» ژیک ماجد ۳-۱ هم
 برایک ژ ابوننا هم برایک ژ اب مسئلہ ژشایه بعدد رؤسا ژبو جد پارک ددو ژبو براء
 ژابوننا (هم وکنا براء وخوهک ژابوننا هم براء وخوهک ژاب وجد) مسئلہ ژهشتایه
 یاخبر ژبو جد ثلثه وی بی ضربدان شی دهشتادا دبه پست چار ژبو جد هشت بی باقی
 ژبو اولادا بوننا توشی ژبو اولاد اب نینه لکن مسئلہ صحیح دبه ژ هفتی ددو یا اکر
 ژیکما دوخوه ژابوننا هم خوهک ژاب هم جد او هر دو حجابی خوه دکن پشت
 حسابکرنا لمر جد نصیب وان لوان تقسیم نابه عدد رؤس وان بی ضربدان د اصل
 مسئلنا اصل مسئلہ عدد رؤسایه مسئلہ ژنجایه لکن صحیح دبه ژدها هم جارنا زید
 دبه ژبریک خوه شیشیک او ژدبه ژبو ولد اب چه ذکر چه اش «مثالوی» وکنا
 یک خواها ژابوننا ۲-۱ هم دوخوه ویا برایک ژاب هم جد وی بی تقسیم کرن

مال پنج قسما بقدر عدد رؤسا ددو ژبوجد هم دو قسم نیف ژبو خواها ژاویونا هم بی مانی
ژبو وند ایبه کو نصفه ژبو هر يك ربعك یان بقدر عدد رؤس وان کو پنج پاش تقسیم
کسر دکنه د نصیب هر دو خوهید ژاب کو نیفا نیقه کو ربعه خرج وی اربعه هم د نصیب
اختا ژاویونا کو نصفه محرج وی اثنانه دماینا محرج هر دواندا تداخل هیه وی بی ضربدان
مخرج اکثر داصل مسئله دا کو پنجه دبه پست تی نافدان اف مسئله بمثلتا عشرینیه ژبو
جد ددو ضربدانی دچارا دا دبه هشت هم ژبو خوه ددو نیف ضربدانی دچارا دادبه ده
هم ژبو هر دو خواها ژ ربعك ضربدانی دچارا دا دبه ددو (م ت) جد دکل خوهك
خالص هروکی برایت به ثانی فرض کرن ژبو خواها توشی* الا دمثلتا اکدر بتدا لونی
نافدان باکدریه لورا ثنا میت ژ قبیلتا اکدر بتا یوه ویا نافی زوج اکدر یوه ویا غیروان
یوه «کو ژنک مره» ژما زوج ۲-۱ هم ام ۳-۱ هم جد ۶-۱ هم خوهك ژاویونا
۲-۱ ویا ژاب «بی بی فرض کرن ژبو خوه نصف هم وی بی عولکرن مسئله ژشنا
بال نه پاش وی بی ضم کرن نصیب وی کوئینه بال سد ساجد کویکه وی بی پاره فکرن بی
جهایان بار هر دوان چارن ناه تقسیم کرن لسر رؤس وان کوئینه مبیانه دماینا نصیب
و رؤس و انداهیه وی بی ضربدان عدد رؤس وان د مسئلتا عائلتا کوتهن دبه پست
هفت ژبو زوج نه ژبو ام شش هم ژبو جد هشت هم ژبو خوه ژچار لالذکر مثل حظ
الانثین (م ت) تی نافدان اف مسئله بحزبه بوکو ژیک مادیا دیاوی هم دیا دیا
بافی ژبو وان يك سدسه هم دیا باقی باقی هم جد کو باقی باقیه هم تی خوه متفرقات
جدتا ثلثه هم خواها ژام ساقطن بمجد اصل مسئله ژشایه يك ژبو جدتا پنج ژبو جد
وهر دو خواوی بی ضربدان رؤس وان کو چارن داصل مسئله دا کوشن دبه پست
چار هم باختصار دودو دها ژبو جدتا ددو پنج ژبو جد پنج ژبو خواها ژاویونا خواها

اب محجوبه (م ت) اگر یکی وصیه کر کو ثلثا مال من بدنه زید هم خساوی بدنه
 مهر مثلا واریند وی ژ کامل بون جاژ دیران وارث ژ زوجه ۸ - ۱ وام ۶ - ۱ و این
 و یک کچ بون اقا چار فرض کتنه مسئله دماچنا ثلث وسدسدا تداخل هیه دماچنا ششا
 وهشتا دا توافق هیه دبه پست چار دماچناوی پچادا تباین هیه دبه صد و پست ثلثاوی
 ۴۰ خساوی ۲۴ ثلثاوی ۱۵ سدساوی ۲۰ ژبو این وینا ژ دمین پست یک اگر عدد
 موسی له ویا زوجه ژیک زیده بون ویا اولاد زیده بون کسر کته لسر وان وی بی عمل
 کرن دواندا چوا کو بوریه

« باب الجدة والاختوة »

قال عليه الصلاة والسلام اجرکم علی الجدة اجرکم علی النار و قال علی رضی الله
 عنه من أحب ان یقتحم جرائم جہنم فلیقض بین الجدة والاختوة (وقال عبد الله
 بن مسعود) سلونا عن کل شیء ودعونا من الجدة والاختوة فالاحیاء ولایاء شرح ترتیب
 « فقول » اذا اجتمع الجدة اب الالب وابوه وان علا مع ولد الالب والام او الالب
 وهو الاخ فله حاتان احدهما ان لا یكون هناك من یرث بالفرض وهو معنی فان
 الجدة یقاسم الاختوة و یعصب انانهم و یكون کو احد منهم للذكر مثل حظ الانثیین
 شرح ترتیب ۹۰ « مسائل ذالك » جد واخ او اختان النصف للجد والنصف للاخ
 او الاختین « جد واخ واخت » من حصة للجد سهمان وللأخ واخته ثلاثة فالمقاسمة
 ههنا خبر له (جد واخوان او اخ واختان او اربع اخوات) فالمقاسمة والثلاث سواء (جد
 وثلاثة اخوة) للجد الثلث وهو خبر له من المقاسمة والباقي بین الاخوة فهي مسئله من ثلاثة

وتصح من تسعة وكذا (جد واخوان واخت) فلجد الثالث والباقي بين الاخون
والاخذ للذكر مثل حظ الانثيين اصلها من ثلاثة وتصح من خمسة عشر للجد خمسة
والاخذت سهمان ولكل اخ اربعة « الحالة الثانية » ان يكون هناك من يرث بالفرض
فله فرضه ثم للجد الاكثر من المقاسمة او ثلث ما يبقى بعد الفرض او سدس جميع المال
وهذا معنى قوله وتارة يأخذ ثلث الباقي الى قوله بحاله مثال ذلك « زوجة ٤ - ١ وجد
وأخت » لزوجة الربع والباقي للجد والاخذ للذكر مثل حظ الانثيين وتعرف هذه
المسئلة بالمرتبة لاتفاقهم على ان اصلها من اربعة شرح رحي ص ٩٢ « وفي هذه المسئلة
ونظرها » المقاسمة للجد خير له من ثلث الباقي وسدس المال « زوجة ٤ - ١
وجد واخوان » للزوجة الربع والباقي بينهم اثلاثا للمقاسمة وثلث الباقي ههنا سواء
وهو خير من السدس ولو كان الاخوة في مسئلتنا هذا اكثر من اثنين فرض له اى الجد
ثلث الباقي اذ هو خير له « بنت ٢ - ١ او زوج ٢ - ١ وجد واخوان » « لبنت والزوج
النصف وثلث الباقي للجد فالمقاسمة وسدس المال وثلث الباقي كاه سواء » (زوج ١ - ٢
وام ٦ - ١ وجد ٦ - ١ واخوان) « او اربع اخوات للزوج النصف وللام السدس
وللجد السدس اذ هو ههنا خير له ويبقى سدس للاخوة وهذا معنى قوله وتارة يأخذ
سدس المال وليس عنه نازل بحال يريد عن السدس وهو صحيح كما قال ان له الاوفرما
ذكرناه ولو لم يبق للاخوة شئ سقطوا « مثاله » [زوج ٢ - ١ وام ٣ - ١ وجد ٦ - ١
واخ فللزوج النصف وللام الثلث وللجد السدس ويسقط الاخ ولو كان بدل الاخ اختين
او اكثر فعلى ما ذكرناه للزوج النصف وللام السدس وللجد السدس وترجع الام ههنا
الى السدس لان الاخنتين يحجبان الام من الثلث الى السدس فهما ههنا عصية ولا يفرض
لهن لان منهب زيد لا يفرض للاختين مع الجد الا فى الاكثرية لانه لم يبق لهما فى الاكثرية

شيء وهما حصل للاختين السدس فيها في هذه المسائل عصبية في مذهب زيد بأخذان
الباق وهو السدس وقد تقدم عن الأصحاب أنه ليس في النساء عصبية إلا الاخت مع البنت
والمعتقة ونحن عن ههنا عصبية وقد اشترنا إليه كما سبق وإن لم يبق بعد ذوى القرض
إلا أقل من السدس أولم يبق شيء فرض للجدة السدس أو اعطيت المسئلة «مثاله» «زوج
٤ - ١ وبنت ٢ - ١ أو بنتين ٣ - ٢ وأم وجد واخ أو اخت» للبنت النصف وللزوج
الرابع وللأم السدس ويفرض للجدة السدس أصلها من شيء عشر وتعمل إلى ثلاثة عشر ولا شيء
للإخ وكذا إن كانت اختاً لأنها عصبية مع البنت وإن كن المات اثنتين أو أكثر فرض لهن
ثلثان واعطيت المسئلة إلى خمسة عشر فيكون أصلها من شيء عشر وتعمل إلى خمسة عشر
وعلى هذا فقص نصب انشاء الله تعالى إذا تم هذا (فقلوه بعد ذوى القرض الأرزاق أراد بالأرزاق
الوصايا ومعناه أنه إذا خرج ما وصى به المات من المال يجعل كأنه لم يتخلف للورثة إلا الباقي
بعده وذلك بعد قضاء الدين كما بينا في أول الكتاب) «(وأما تصحيح مسألة الوصية والميراث
فإنه إذا وصى بشيء جعلنا الموصى به زائداً على المسئلة فكأنها عالت به حتى يدخل النقص
على جميع الورثة مثاله إذا أوصى بالثلث والمسئلة من أربعة جعلنا المسئلة من ستة للموصى
له إنسان وإن كان من ستة جعلناها من تسعة للموصى له ثلاثة فإن كان من ثلث أو وصى
بالرابع جعلنا هاهن أربعة للموصى له سهم والباقي للورثة وإن لم تصح المسئلة إلا من تسعة
كثلاث «أخوة لام ٣ - ١ وستة أخوة لأب» فأطاب ماله ثلث ورابع وذلك أثناعشر
للموصى له بالرابع ثلاثة وللورثة تسعة وعلى هذا المنهاج إن عدك وسأول طلب بكى كورثك ورابع
تداهبه شرح رحي ص ٩٨

«(اعلم أنه إذا اجتمع)» أولاد الأب والأم وأولاد الأب مع الجد فحكم الجد لا يستبر
بل هو كما كان وأما تجدد المعادة ومعنى ذلك أن الأخوة للأب والأم بعد أن الجد بالأخوة
للأب ينتقص عن القاسمة إلى الثلث أو إلى ثلث ما بقي بعد ذوى القرض أو السدس ثم إذا

أخذ فرضه يرجع الأخوة للآب والأم و يأخذون ما بأيدي الأخوة للآب إن كان أولاد الآب والأم ذكوراً أو ذكوراً وإناثاً أكثر من واحدة فإن كان واحدة أخذت مما بأيدي الأخوة للآب تمام النصف فإن فضل على النصف شئ فهو لأولاد الآب يتقاسمونه بينهم للذكر مثل حظ الأنثيين وهذا معنى قوله واحكم على الأخوة بعد العدة الآخرة ذكرناه في باب الذكور والإناث « مسائل ذلك جد واخ لأبوين وام واخ لآب » للجد الثلث وللأخ للابوين ما بقى هذا سبيل المعادة وليس للأخ للآب شئ له مع فقد الجدة فكذلك مع وجوده ولأن الأخ للام والام يعاديه ثم يأخذ ما وقع له « جد واخ لآب وام واخ لآب » من خمسة للجد سهران لأن المقاسمة ههنا خير له وللأخ للآب والام سهران وللأخت سهم ثم يأخذ الأخ للآب والام سهم ما بأيدي الأخت فيصير له ثلاثة [جد واخ لآبوين واخ واخ لآب] من ثلاثة للجد الثلث سهم لانه خير من المقاسمة وللأختين للابوين ما بقى ولا يقال لهن ثلثان لانه لا يفرض لهن مع الجدة [جد واخ لآبوين واخ لآب] اصلها من خمسة للجد سهران لأن المقاسمة ههنا بخير له وللأخ سهران وللأخت سهم ثم احكم على الأخوة حكمك فيهم عند عدم الجدة فتأخذ الأخت تمام النصف كاملاً من الذي معها ومع الأخ وللأخ ما بقى فتصح المسئلة من عشرة للجد اربعة وللأخ والاخ ستة للأخت منها خمسة نصف المال ويبقى للأخ سهم وتعرف هذا مسئلة بمشرية زيد [ولو كان ولد الآب] اختين فكذلك لكن تصح من عشرين لانه يبقى لهما سهم منكسر عليهما فاضرب رؤسهما وهما اثنان في العشرة يكون عشرين وتعرف هذا المسئلة بمشرية زيد [جد واخ لآبوين واخ واخ لآب] من ستة فالثالث ههنا والمقاسمة للجد سواء فيكون له للجد سهران يبقى اربعة للأخت للابوين وللأخ للآب واخته ثلاثة اسهم فتأخذ الأخت مما في ايدي اولاد الآب سهمين تمام النصف

يبقى لهما سهم بينهما للذكر مثل الأنثيين وتصح من ثمانية عشر للجد ستة وللأخت
 للأبوين تسعة وللأخت للاب سهمان وللأخت سهم زوجة ٤-١ وجد ٣-١ وأخت ٢-١
 لأبوين وإخوان لاب أو أربع أخوات لاب من أربعة للزوجة الربع سهم وللجد ثلث
 الباقي سهم لانه خير له من المقاسمة وللأخت الباقي سهمان ولا شيء للأولاد الاب لأنها
 تأخذ مما في أيديهم تمام النصف أم ٦-١ وجد وأخت لأبوين وإخوان وأخت لاب من
 ثمانية عشر سهم للام السدس ثلاثة وللجد ثلث الباقي خمسة وللأخت للأبوين تسعة
 ولأولاد الاب سهم منكسر عليهم فاضرب خمسة في ثمانية عشر يكن تسعين للأخت خمسة
 وأربعمون وللأم خمسة عشر وللجد خمسة وعشرون ولا ولد الاب خمسة وتسمى هذه
 تصنيعة زيد وقس على هذه جميع ماورد من المسائل اذا تم هذه فقوله وارفض بنى الام
 مع الاجداد وهو صحيح كما قال انه يسقط ولد الام مع الجد كما تقدم في باب حبس
 فاذا خلف [رجل جدًا وأخا لأبوين أو لاب وأخًا وأختًا لام] المال بين الجد والأخ
 للأبوين أو للأب نصفان ولا يدخل ولد الام في ذلك ارثًا ولا معادة لأنهم يسقطون بالجد
 فوجد أنهم معه كعد مهم وقوله واسقط بنى الاخوة بالاجداد صحيح ظاهر كما تقدم
 في العصبان لا يرث الا بعد مع الاقرب فافهم جميع ذلك وقس عليه فانه باب واسع
 ذوانوع واحوال

فصل في شرح الاكدرية

- * والأخت لا فرض مع الجد لها * فباعد مسئلة كلها *
- * زوج وام وهى تمامها * فاعلم امة علامها *
- * تعرف بإصاح بالاكدرية * وهى بان تحفظها حره *

فيفرض النصف لها والسدس له * حتى تعول بالفروض المجمله *

ثم يعودان الى المقاسمة * كما مضى فاحفظه واشكر ناظمه *

فيا عدا بمعنى الاستثناء بمعنى الا وينصب المسقن بعدها موقوله وهي تمامها
يعنى الجد والاخت والعلام معناه العالم جدا والهاء زائدة فيه للمبالغة كما تقول النسابة
والقوامة وقوله ياصاح معناه ياصاحي ولا يجوز ترخيم المضاف الا في هذا وحده فانه
سمع من العرب مرتحاً وقوله حرية حرى بمعنى حقيق وجديد والهاء ضمير التانيث
اى هي حقيقة بان يحفظها وهذا كما قال لم يفرض زيد للاخت مع الجد الا في هذه
المسئلة وهي كما ذكر الرّحبي (زوج ١-٢ وام ١-٢ واخت لابوين ١-٢ او لاب
وجد ١-٦) فللزواج النصف وللأم الثلث وللجد السدس لانه اقل حقه ويفرض للأخت
النصف لانه ليس هناك من يسقطها فنكون اصلها من ستة وتعول الى تسعة ثم يجمع
فرض الاخت والجد وهو اربعة فيقسم بينهما للذكر مثل حظ الانثيين لانه لا يمكن تفضيلها
على الجد وهي معنى قوله ثم يعودان الى المقاسمة الى اخره وعدد رؤسهم ثلاثة لا ينقسم
عليهم اربعة فاضرب ثلاثة في تسعة فذلك سبعة وعشرون للام ثلث عائل وهو ستة
وللزواج نصف عائل وهو تسعة وللأخت والجد اثنا عشر للأخت اربعة وللجد ثمانية
وهذا مذهب زيد بن ثابت والشافعي وذهب ابو بكر وابن عباس رضي الله عنهم الى ان
السدس الباقي للجد وتسقط الاخت ومذهب عمر وابن مسعود للزوج نصف وللأخت
النصف وللأم السدس وللجد السدس وتعرف هذا المسئلة بالاكدرية كما ذكرها رحم الله
(واختلف لاي معنى سميت بالاكدرية) فقيل لان عبد الملك ابن مروان سأل عنها رجلا
اسمه اكدر فنسبت اليه وقيل لان امرئة من اكدر يقال لها اكدرية توفيت من هؤلاء
فنسبت اليها وقيل لانها كدرت على زيد اصله لانه لا يميل مسائل الجد وقد اعطاهما
ولا يفرض للأخت مع الجد وقد فرض لها هكنا [قاله الاصحاب] ولو كان بدل

الاخـت اخـا سـقط فـلوكـانـتا اخـتـين او كان في الاكـدريـة بـنت فـقط ذـكر نـامـه جـمـيع ذـالك
 في البـاب قـبله و لو كانا اخـون فـلها السـدس لـانـهما يـحـبـبان الـأم الـى السـدس و يـأخـذـانـه
 اذ انـتم هـذا قـلت فـقـول الا صـجاب لـانـعـول مـسـائل الجـد مـحمـول عـلى انـهم ارادوا اذـا و رث
 الاخوة مـعـه و ذـالك انا نـجـد مـسـائل الجـد تـعـول في مـواضـع كـثـيرة كـذا اذـا اجـتمع مـع الجـد
 مـن له التـلـثـان و الـرـبـع (كـزـوج ٤ - ١ و ابـنـين ٣ - ٢) او زـوج و بـنت ابـن او التـلـثـان
 او السـدس و الـرـبـع كـان اجـتمع مـع الجـد في المـثـال المـذـكـور [ام او اجـتمع] مـع الجـد مـن له
 التـلـثـان و السـدس و الـثـنـي كـزـوجـة و ام مـعـها ابـنـان او بـنت و بـنت ابـن و اشـبـاه ذـالك كـثـيرة
 فـان الجـد يـفـرض لـه السـدس في هـذه المـسـائل جـمـيعـها و تـعـول المـسـئـلة بالـجزء الزـائـد في هـذه
 و يـسـقـط الاخوة لـانـهم عـصـبة و كـذا الاخوة لـانـهم مـع البنـات عـصـبة و الله اعـلم [و قال
 في شـرح التـرتـيب] و لا يـفـرض لـلاخـت مـع الجـد الا في مـسـئـلة الاكـدريـة و هـي زـوج ٢ - ١
 و ام ٣ - ١ و جـد و اخـت ٢ - ١ لـابـون او لـابـ اصـلـها مـن سـتـة لـان فـيـها نـصـفا و ثـلـثـا و مـخـرجـا
 هـما مـتـبايـنان و مـسـطـحـهـما ما ذـكر لـلزـوج نـصـفـها و للـأم ثـلـثـها يـبقـى سـهم يـأخـذه الجـد فـلا
 تـسـقـط الاخـت عـند الـجـمـهـور بـل يـفـرض لـها النـصـف ثـلاثـه و تـعـول الـى تـسـعة ثـم يـجـمـع الجـد
 سـهمـه الـى ثـلاثـه و يـقـسـمـان الـاربـعة بـالعـصـوبة اثـلـثـا فـاضـرب ثـلاثـه في تـسـعة فـتـصـح
 مـن مـبـعة و عـشـر مـن الـزـوج تـسـعة و الـام سـتـة و للـجـد ثـمـانيـة و للاخـت اربـعة (فـأـدـة)
 فيـقال خـلف رـجـل اربـعة مـن الـورثـة اخـذ احـدهـم ثـلث المـال و الثـانـي ثـلث الباقـي و الثـالث
 ثـلث باقـي الباقـي (الجـواب) هـذا الاكـدريـة فـان الزـوج اخـذ تـسـعة هـي ثـلث المـال و الـام
 سـتـة هـي ثـلث الباقـي اذ هـو ثـمـانيـة عـشـر و الاخـت اربـعة هـي ثـلث باقـي الباقـي اذ هـو اثنـيـع
 عـشـر و الجـد ثـمـانيـة هـي الباقـي (قـلت) فـان و جـد شـئ مـن اولـاد الابـون و اولـاد الاب
 جـمـيعا فـالحـكم سـبق سـواء و جـد مـعـهم صـاحب فـرض او فقـدا لا ان و لد الابـون يـعـدون

على الجد ولدا لاب في الحساب لينقص بسهم نصيبه فاذا اخذ الجد نصيبه اخذ الباقي
ولدا لابوين و سقط ولدا لاب « كجد واخ شقيق واخ لاب » للجد الثالث والباقي
للشقيق (اوجد واخ لابوين واخ لاب) للجد الحسن والباقي للشقيق (اوام وجد
واخ لابوين واخ لاب الام السدس وللجد حسا الباقي وللشقيق الباقي) او زوجة وجد
واخ لابوين واخ لاب) للزوجت الرابع وللجد حسا الباقي وللشقيقة الباقي (او زوجة
٤ - ١ وجد وشقيقة واخوين لاب) وللجد ثلث الباقي فرضا و يسقط ولدا لاب في الكل
الا اذا كان ولدا لابوين شقيقة واحدة وفضل عن نصفها شيء فهو لولد الاب انتهى
فن صورها العشرية (وهي جد واخ شقيقة واخ لاب) تصح من عشرة للجدارية والأخت
حسة وللإخ سهم (وهي جد وشقيقة واخ لاب) تصح من عشرين للجد ثمانية
وللشقيقة عشرة وللأختين لأب سهان (ومن صورها مختصرة زيد رضى الله عنه) وهي
(ام ٦ - ١ وجد وشقيقة واخ اخت لاب) تصح بالاختصار من اربعة وخمسين للام
تسعة وللجد خمسة عشر وللشقيقة سبعة وعشرون ولولدا لاب ثلاثة سهان للذكر وسهم
للأخت (ومن صورها) تسعين زيد رضى الله عنه (وهي ام وجد وشقيقة واخوان
واخت لاب) تصح من تسعين للام خمسة عشر وللجد ثلث الباقي وهو خمسة وعشرون
ولولد الاب خمسة (فيقال) رجل مات وخلف ثلاثة ذكور وثلاثة اناث وخلف تسعين
دينارا فاخذت احدى الأناث دينارا واحدا وليس ثمة دين ولا وصية (والجواب)
هذه تسعين زيد و صاحبة الدينار الأخت الاب (ولنا ملقيات) آخر من غير هذا الباب
منها النصيفان واليتمتان (وهما زوج ١ - ٢ وشقيقة ١ - ٢ او اخت ١ - ٢ لاب) ومنها
الفروان والمعيرتان وهما زوجة وابوان (او زوج وابوان) للام فيهما ثلث الباقي
(ومنها الحمازية) وهي زوج وام او جددة و اثنان فاكثر من اولاد الام وعصبة

شقیقه من الاخوة او من الاخوة والاخوات یشارك العصبه الشقیق ولدالام فی ثلثهم ویقسم
 بینهم بالسویه ولهذا تعرف بالشركة ایضا ومنها الغراء وهی زوج ۲-۱ و اختان
 ۳-۱ لام و اختان ۳-۲ لابون و اختان لاب (تعول لتسعة) و منها المروانیة) وهی
 زوجة ترك زوجها عشرين دینارا و عشرين درهما فورثت دینارا و درهما فبقال ان
 عبدالملك ابن مروان سئل عنها فقال ان صورتها (اربع زوجات ۴-۱ و اختان ۳-۱
 لام و اختان ۳-۲ لاب وام) فللزوجة خمس المال للعلو وهو اربعة دنانیر و اربعة
 دراهیم لكل زوجة دینار و درهم فسمیت المروانیة لذلك (مسئلة) وی بی نیقی کرن
 سه ژ دینار و درهما ده شیعت کو اصل مسئلته هم ده ژوان بی کراندن سدس
 او ژ ده شیعت سدس ژبو زوجتا دوزده نصف هم دوزده سدس دكفه كو ده هشت
 ژبو هريك دینارك و درهمك ژبو اختیار ژام شاذ ده نصف هم شازده سدس دكفه هم
 ژبو اختیار ژاب ژ سه دو نصف هم سدو سدس دكفه كو مجموع وان ده چل دینار
 و درهم (فصل م ت) مانع ارثیه برن چارن (بی اول قله) (بی ثانی كفره) (بی ثالث
 عبد بونه) (بی چارا) نه معلومونا بش كتننا موتایك ژوان لسر موتایي اخر حتی كوز
 وی ارثیه بیه قاتل ارثیه نابه اكرچه نكره ضامن هم ارثیه نابه مسلمان ژكافر هم حرری ژ
 ذمی هم بعلكس ژكافر ژكافر ارثیه ده بوكو اصل فرع خو قتل كر ویا بحقی مورث
 قتل گریه ویا بجددان ویا بغير وی ویا بخطأ ویا بعمدا بسبب بوكو شهادتی لسردا
 بماء وكو واجب ذكر قصاص ویا بیرکی كولا بو مورث وی كت تدا والحاصل قاتل
 ارثیه نابه چه وقتا كو مدخلا وی دقتلدا هیه بجه طرزی به اوارثیه نابه (م ت)
 زمان نه قصدا تقسبا تركه كر لسر وارثا پشت كفش كرنا نصیب وان تو نظر كر
 كلو دتركه دا كسر هیه ویا نه اكر كسر نه تو ضرب بده نصیب هر وارثك پشت

تصحيحاً مسئله دجیع تركتا كو كرنه پړوي حاصل كېږته چه قدر اوی تقسیم بكه
لسر وی عدد كو مسئله ژ صحیح بڼه اوی خارج ژ قسمه نصیب وی وارثه مثلاً
(يك مرزما زوج ۱-۲ وام ۱-۶ اخین ژاب ۳-۲ هم اخین ژام) تركه ژ شصت
زیر ویا مجید ویا قروشه مثلاً اصل مسئله ژ ششایه صحیح ده ژ عولا بال دها مه
شصت تقسیم كړ لسر دها خارج وی بو شش پاش مه نصیب زوج كو نیمه ضربدا
دشصتا حاصل وی بو صدو هشتی مه لسر دها تقسیم كړنی حاصل ژ قسمه بو هشتده
اوه نصیب زوج پاش مه نصیب ام ژ ضربدا هروكی وی تقسیم كړنی خارج بوشش
پاش مه نصیب اخین ژاب ضربدا هم تقسیم كړنی خارج بو پست چار نصیب
اخین ژام ژ كډالك مه ژ عمل كړبو دوزده (ویا) توری تركه تقسیم بكي لسر
اصل مسئله كو دفتر دا (دهه) بی خارج ژ قسمه ده شش تو وی شش
ضرب بدی د نصیب هريك ژ وارثا چه ژ حاصل به اوه نصیب وی وارث (مثلاً)
مه ششاً ضربدا دڅی كو نصیب زوج به بو هشت ده پاش مه او ضربدا د نصیب ام دا
كو بكه بو شش بی اولاد ام ژ مه ضربدا بو دوزده پاش مه او ضربدا د نصیب اخینا
دا كو چارن بی حاصل بو پست چارنی ماڼی وها قیاس بكه (اكر ژ يك ماڼی زوجات
۱-۴ هم چار خوهیده ژام هم دوخو هید ۳-۲ ژاب تركا میت ژ مثلاً هفتی پنج
زیر بو مستاتا وان ژ دوز دهايه صحیح بڼه ژ عولا بال پاز دها مسئله دكل تركه
متوافقن بچړك ژ پازده جراً مه مسئله و تركه ردكړن بال وفاقاً وان كو يك و پازدهن
لسر طریقاً اول قی ضرب بدی نصیب هريك ژوان دوففا تركه دا كو پنج اوی حاصل
بوی دفع بكي بال وی وارث (لسر طریقاً ثانی) قی تقسیم بكي وفاقاً تركه كو پنځ
لسر وفاقاً مسئله كو بكه خارج ده پنج پاش تو ضرب بدی وی پنج دپارا هريك ژ
وارثا ژ مسئله اوی دفع بكي بال ویشه (م ت) اكر د تركه دا مثلاً كسر هېوتی مخرج

وی کسر کو نصف ویا ثلث ویا ربع ۱-۴ ویا غیر وانه مثلا ضرب بدی د صحیح
 ویدا هم کسر و کاملاً ضم بکی بال بی حاصل پاش تقسیبا وان بکی لسر وارثا هروکی
 تقسیما صحیح (مثلا) ژ یک ما زوج ۱-۲ هم دواخت اصل مسئله ژ ششایه صحیح
 بویه ژ عولا بال هفتا ترکه ژ مثلا ده زیر نیف بو مخرج کسر ددونه مه ضربدا ددهادا
 بو پست مه وی کسر ژ ضم بال واقعه کر بو پست یک نصف پاش مه لسلتا وان
 تقسیم کر ژو زوج نه نصف کت کو ده چار نیف هم ژبو هر خو هک شش نصف
 کت کو ده ثی (م ت) مرتد ارثیه نابه هم ارثیه ژناه برن مال وی فییه هم رقیق ارثیه
 نابه اگرچه مکاتب به اما اووی کو بعضک وی حر اوارثیه نابه لکن ارثیه ژوی تی
 برن (م تو بران) ارثیه نابه منفی بلعان هم ولد ژناه الاژ دیا خو هم ژ اولاد وی
 یان دی ارثیه نابه ژوان الا هم اولادام (م ت) زمان ددوی کوز هف ارثیه
 دبرن بهترا مرن ویا دغربندا ویا بحرق ویا بندق ویا بهدم هم نهانه زانین کلو کیزان
 بر مریه یک ژوان ارثیه نابه ژ یک وی بی کراندن مال وان ژبو وارث مائی (اگر
 غرقو احک هم خو هک) ژ اخ ما زوجة ۱-۸ و بنت ۱-۲ هم ژ خو ما زوج ۱-۴
 و بنتک ۱-۲ وی بی فرض کرن کانه اخ مریه ژ زوجنا خو هم خو مریه ژ زوج و بنت
 فقط «مسئله تو بران» وی بی تقسیم کرن مال مفقود یعنی اوی خبرا وی قطع بویه
 د سفردا ویا دقتا لدا ویا بشکستنا کبابوی لسر وارثا زمان حاکم حکم کر بموتلوی
 بشاهدا ویا بأجتهاد زمان کو بوری مدتک و ساکو امثال وان ندمان دغالبدا اما بشیا
 حکم حاکم وی بی هشتن او ماء و کو مفقود ارثیه ژ غیر بریه (م ت) وی بی خو
 کرتن دحق وارث مفقود ژبو حاضرینا بأسوه یعنی چه کس کو ساقط به بفقود اگر
 حی به ناه دائن ژبو وی تو شی هم چه کس کو حق وی نقصان به بفرضایات ویا

موتاوی وی بوی طرزی بی فرضکرن هم چه کس کو حق وی نقصان نابه مجبات
و موتاوی وی بی دان حق وی « (مثالا فرضکرنای حی) » یو کو زوجة مره
ژ زوج ۱۰۲ مفقود هم دو خوه ژاب هم اېک عصبه حاضر ژبو خواها چاره ژ هفتا
یان مسئله عائلته توشی نېته ژبو هم « (اگر مفقود) » بی فرضکرن میت ژبو خواها
ددویه ژشیا هم بی باقی ژبو همیه وی بی فرضکرن حی لورا یا اسوه اوه ژبو حاضرینا
«هم بوکو یک» مرژما اخ ژاب مفقود هم اختک ژابوینا هم جدک حاضر اگر مفقود
حی به ژبو اخ ژابوینا ثلثانه هم ژبو جد ثلثه اگر مفقود میت به وی مال دما پینا واندا
بسویه به یان و کھف وی بی فرضکرن د حق جددا حیات هم دحق اخدا موت
« هم مثالاوی بوکو » ژنک مرژما کورک مفقود هم بنت هم زوج ۱۰۴ بکل حالا
طریقا نصیحا فان مسئلتا اوه کوتو تصحیح یکی مسئله لسر تقدیرا موت جاورک هم
لسر تقدیرا حیات جاورک پاش ضرب بدی اصل یک ژوان دتمام بی آخر دا اگر دماینا
واندا تباین هیه ویا ضرب بدی وفقا یک ژوان دتمام بی آخر دا اگر دماینا واندا توافق
هیه پاش چه کس کو ارثیه به لسر هردو تقدیرا وی بی ضربدان هردو نصیب وی
ژ هردو مسئلتا دتمام بی آخر دا اگر دماینا واندا تباین هیه ویا دوقاویدا اگر دماینا
واندا توافق هیه وی بی دان ژبو وی اقل تر ژ هردو قدر کو حاصل به ژ هردو
ضربا « (مثالا وان) » بوکو ژنک مرژما دو خوه ژاب ۳ - ۲ هم اېک هم زوج مفقود
اگر زوج حی به مسئله ژ هفتابه دکل عول والا ژشیا نه موافقه نېته دماینا واندا یان
هر دو مسئلتا وی بی ضربدان شی دهفتادا به پست یک ژبو هردو خواها د مسئلتا
حیاتا چارن ضربدها دشیادا به دوزده هم نصیب اختا ژ مسئلتا موت دو سھمن ضربدها
دهفتادا به چارده وی بی دان ژبو وان اقل کو دوزده هم وی بی هشتن اوی باقی

کونهن ژاو پاش اکر هاته زاین حیانا زوج وی بی دفعکرن بالقیه اکر چی بیو
دوسم زنها ژبو خواهه بی مائی ژبو آیه کوهفن (هم وکنه) ژنک مرژمادی هم
زوج هم دو خوه ژاب ۳ - ۲ هم کورک مفقود اکر کورچی به مسئله ژدوز دهانه
اکر میت به ژشش عائله بال هشتا دماینا اصل هر دواندا کو دوزده و هشتن توافق
هیه بریع کو ددو و شینه وی بی ضربدان ربعا یک دتنام بی آخر دا ده بست چار ژبو
ام دمسلا حیانا دوسم ضرایداشه دوقفا مسسلا موت دا کو ددونه ژششا ده چار
هم ژبو وی دمسلا موت دا سهمک ضربدانی دوقفا مسسلا حیانا کوئی نه زده زدها ده
ئی وی بدنه وی ئی هم ژبو زوج دمسلا حیانا ئی به ضربدانی دوقفا مسسلا موتدا
ده شش هم نصیب زوج دمسلا موتدا ئی به ضربدانی دوقفا مسسلا حیانا ده نه وی
بی دان ژبو وی شش نه کونه وی بی هشتن بی باقی « مسئله تو بزبان » اکر یک
مرژما حل اکر منفصل بویا وی بیویا وارث مطلقا و کنها حلا زوجتیه به بان
زوجتا میت ویا وی بیویا وارث لسر تقدیرا ذکوره و کنها حلا زوجتا اخ
هم زوجتا جسد ویه ویا وی بیویا وارث لسر تقدیرا انوقه [و کنها ژنک]
مرژما حلا زوجتا باقی هم زوج ۲ - ۱ هم اختا ژاوینا اکر تو وارث نین ژ غیر
حل وی بی هشتن مال اکر وارث ژغیر وی هنه لکن حل حجابا وان دکه مطلقا
و کنها اولاد ام نه هم حل ژمیتیه ویا حل حجابا وان دکه لسر بعضک تقادیرا و کنها
اولاد اویونا به هم حل ژ میتیه نه دانن ژبو وان توشیه [والا اکر ژبو وان قدرک]
هیه وی بی دان ژبو وان عائللا اکر امکانا عول ده (مثلاوی) و کنها مرک مرژما
زوجتا حامله هم دی و باقی ژبو زوجة هیه ئن عائللا هم ژبو باقی وام قوسس عائللا
وی بی مقدر کرن حل بدو کچا ۳ - ۲ (م ت) مسسلا وان ژ بست چارایه وی
بی عول کرن بال بست هفتا ئی ژبو زوجة هم هشت ژبودی و باقی هم شازده دمیتن

ژبو حل (م ت) اكر نصيبك مقدربنه ژبو وارث ظاهر و كنه اولاد مينه ناه
 صرفكرن بال وان توشه لورا نظيط كرن ژبو عدد حل ينه هم وي بي خو كرتن
 دحق ختاه و باقي وارثا بيقين هم وي بي هشتن اوي مشكوك فيه حتى ظاهر به حال
 (توزان) هنكا حل ارثيه دبه اكر منفصل به حتى دكل حياتا مستقره و الافلا
 (مثالاوي ژنك مر) ژما زوج ٤ - ١ هم اب هم ولدك خشي ژبو زوج ربعه ژبو اب
 سدسه هم ژبو ولد نصفه كوشته وي بي هشتن بي باقي (م ت) لسر تقديرا خشي
 ذكر به مسئله ژ دوز دها به شي ژبو زوج هم ددو ژبو اب بي باقي كو هفته ژبو خشي
 اكر پاش بيان بو ذكر وي اوي بدنه وي اكر بو اش وي بي ردكرن لسر وي واب
 او يك باقي ژ او پاش اكر حل فصل بو حتى دوقكدا كو دهاته زانين وجودا وي
 لنك موت وي بي عولكرن بمقتضاه وي اكر حل فصل بو ميت ويا زنده تر ژ چار
 سالا ويا شش مه و زنده تر هم ژبو وي يان زوجه هبو زوج دو طاند يو كو حل ژغبر
 وي بو حل ارثيه ناه الاوكي متفق بن لسر وجودا حل وقتا موت (مسئله توزان)
 جارنا يك شخص ارثيه دبه بفرض هم بعصبه بون (و كنه ژنك مر) ژ ما دوكور اب
 كو يك ژوان براه وي بو ژدي اصل مسئله ژ ششاه صحيح دبه ژدو زدها ددو ژبو
 كور اب كورايه بفرض هم پنج ژ بعصبه بون اكر دقي مسئلتا دكل هر دوان
 كجك مابو ژبو كچ نصف بي مايي دمايننا واندا بشقين لورا كچ حجبا جهه فرض دكه
 دمينه عصبه بون (مسئله توزان) زمان هبو ژبو وارثك دو جهه ارثيه برن بهر دوان
 ارثيه ناه يك اوي ارثيه ببه بوي جهه كو حجبا جهه آخر دكه ويا قط ناه حجكرن
 ويا حجباوي اقل تره « مثالاي اول » بو كويك دباخو و طاند يشبهه كجك ژبو پاش
 او يك مر او كچ خواها و بيه ژ ام هم كچا و بيه لكن جهه كچي حجبا جهه خوه ني دكه

(مثالانی ثانی) و کنها دیا کو خوخوا و بیہ ژ بائ بو کو بک و طاند کچا خوہ
 بشپہ ژ ی بو کچک او کچا ہائہ و طاندن دیا کچا خوہ ہم خوخوا و بیہ ژ بائ جہہ
 کچی تی نہ حجب کرن بتو حالا (مثالانی ثالث) و کنها یک مر ژ مادیا دیادی کو
 او ژ خوخوا ی بوژ بائ بو کو بک و طاند یہ کچا ثانی ولدک ژبو او ولد مرژ مادیا دیاوی
 کو خوخوا ژ بائ و بیہ اوی ارثیہ بہ بیجہ جدتی لورا حجابوی کیمہ لورا ام بتن
 حجابوی دکہ (فصل م ت) زمان بعضک ژ وارثا مرین یشیا قسمتا ترکہ تو نظر کہ
 اگر وارث میت ثانی منحصرن داوی باقی داهم مختلف نیون استحقاقا وانوی بی فرض کرن
 کائہ میت ثانی نبوہ (بو کو یک مرژما چند براہ ہم چند خوہ ویا کورو کچ پاش یک
 ژمر ژاوی باقی) اگر وارث میت ثانی نہ منحصرن داوی باقیدا ہم استحقاق مختلف
 یون وی بی تصحیح کرن مسئلنا میت اول ہم مسئلنا میت ثانی ہم وی بی نظر کرن
 دلصیب میت ثانی ژ مسئلنا میت اول اگر نصیب وی بی تقسیم کرن لیسر مسئلنا وی
 ژخو قجہ (مثالوی و کنها ژنک مرژما زوج ہم دو خوہ ژاب پاش قبل القسمہ یک
 ژخوہ مرژما کچک ہم او خوہ (مسئلنا اولی) ژ ہفتاہ دکل عول (مسئلنا ثانیہ)
 ژ ددو یاہ ہم نصیب اختا میت ژ مسئلنا اولی ددو نہ لیسر تی تقسیم کرن (م ت) اگر
 توافق ہیہ دماپنا نصیب میت ثانی ژ مسئلنا اولی ہم مسئلنا ویدا وی بی ضربدان وقفا
 مسئلنا وی دمسئلنا اولی دامثالا موافقہ و کنها ژنک مرژما زوج ہم ام (ہم فی برا
 اصل مسئلہ) ژ ششایہ صحیح دہہ ژ ہشت دہا ژبو زوج نہ ژبو ام ثنی ژبو براہ شش
 پاش زوج مرژش کورا مسئلنا وی ژ ششایہ دماپنا نصیب وی ژ مسئلنا اولی کونہ
 ہم مسئلنا وی کو ششہ توافق ہیہ بالثلث وی بی ضربدان وقفا مسئلنا وی کو ددودنہ
 دتمام یا اولی دا کو ہشت دہن دہہ سہ شش پاش چہ کس کو شیشک ژبو وی ژ مسئلنا

اولی هبه اوی اخذ بکه ضربدائی دوقفا مسئلنا نائیدا هم چه کس کو شیئک ژبو وی
 هبه دمستلنا نائیدا اوی اخذ بکه ضربدائی دوقفا نصیب میت ثانی ژ مسئلنا اولی کو ثبینه
 ژبو ام ژیا اولی ثبته ضربدائی دوقفایا یا ثانیة کو ددونه دبه شش ژبو هر برابک ددو
 ضر دانی ددویادا ژیا ثانیة دبه دوز ده ژبو کورا ژ مسئلنا ثانیة شش ضربدانی دوقفا
 نصیب میت ثانی ژ مسئلنا اولی کو ثبینه دبه هشت ده (اگر تباین هبه) دما پینا نصیب
 وی یان ژ مسئلنا اولی و مسئلنا موتا ویدا وی بی ضربدان جمع مسئلنا میت ثانی
 دیا اولی دا پاش کهیزته چه مقداری صحیح دبه ژوی ژ او پاش چه کس کو ژبو وی
 شیئک ژ مسئلنا اولی هبه وی اخذ بکه ضربدائی دوی ماء وکو هاتیه ضربدان دمستلنا
 اولی داهم چه کس ژبو وی هبه شیئک ژ مسئلنا میت ثانی وی اوی اخذ بکه ضربدائی
 دفصیب میت ثانی ژ مسئلنا اولی (مثلا ماینتا) هر دو مسئلنا بو کو مرک مر ژما
 زوجة ٤ - ١ هم ثی آب پاش قبل القسمة ددو ژوان یک قتل کرن ژما زوجة ٤ - ١
 هم دو خوه ٣ - ٢ ژ باقی هم آبک (مسئلنا اولی ژ جارابه) مسئلنا میت ثانی ژ دوز
 دهایه هم نصیب میت ثانی ژ مسئلنا اولی بکه تو موافقة پینه دما پینا نصیب وی هم
 مسئلنا وی کو دوز دهن وی بی ضربدان مسئلنا میت ثانی کو دوز دهن دمستلنا میت
 اول کو چارن دبه چل و هشت ژبو زوجة ژ مسئلنا اولی یک ضربدائی ددو زدهادا دبه
 دوزده هم بی هر دو آب ژوسا هم هبه ژبو زوجتا آب مقتول دمستلنا نائیدا ثنی ضربدائی
 دیکدا کو نصیب مقتولیه ژیا اولی هم ژبو هر دو خواها هشت ضربدائی دیکدا هم هبه
 ژبو آب یک ضربدائی دیکدا (هم مثلاً موافقة افه ژ) بوکو ژ یک ما زوجة ٤ - ١
 واخک مسئلنا وی ژ جارابه پاش اخ ژمر ژما ام واینک مسئلنا فی ژ ژشایه نصیب

وی ژ مسئلتا اولی مسئلتان یا امرناوی متوافق بالثلث ثلثا نصیب میت ثانی یکہ ثلثا مسئلتا
وی ژ ددو نہ وی بی ضربدان ددو دچار ادا دہ ہشت ہر دو مسئلہ ژوی درست دین ژبو
زوجہ ژ مسئلتا اولی یکہ ضربدائی دوقفا یا ثانیہ دا کو ددویہ دہ ددو ژ بو ام ژیا
ثانیہ یک ضربدائی دوقفا نصیب اخ میت دہ یک ژبو ابن ژ پنج ضربداء دیکدا
او ژ دہ پنج (مثالك آخر) ژ یک ما دوجسدہ ۶ - ۱ ہم دواخت ژاوینا
ہم دو براء ژ ام مسئلتا وان ژ ششایہ تی عولکرن بال هفتا درست دہ ژ
چار دہا پاش بشیا تقسیم اخت ژمر ژاوبد باقی مسئلتا اخت ژ ششایہ صحیح
دہ ژ دوز دہا دمل پنا دوز دہا و نصیب وی کو چارن ژ بی اول کوئٹہ
موافقہ ہیہ بالریع وی بی ضربدان و قفا دوز ہا دوقفا چاردهادا دہ چل ددو
ہر دو مسئلہ ژوی صحیح دہ ژبو جدتا ژیا اولی ددو ضربدائی دوقفا یا ثانیہ
دا کوئٹہ دہ شش ہم نصیب وان ژیا ثانیہ ژ ددو ضربدائی دوقفا نصیب میت کو یکہ
دہ ددو ژبو جدتا دہ ہشت ژبو اخت ژیا اولی چارن ضربدائی دثبا دہ دوزدہ پارا
اخت ژیا ثانیہ شش ضربدائی دیکدا دہ شش ژبو وی دہ ہشت دہ ژبو ہر دو براء
ژ ام ژ مسئلتا اولی چارن ضربداء دثبا دہ دوزدہ ہم ژیا ثانیہ ژ چارن ضربدائی
دیکدا دہ چار ژبو وان ہر دوان دہ شازدہ لسرائی قاعدہ بی مائی ژ قیاس یکہ (مثالا
تباین افہ ژ) ژیک مسا زوج وعصبنتک مسئلتا وی ژ ددویا نہ پاش زوج مر ژما بنت
و اخک مسئلتا وی ژ ددویا نہ تباین دماپنا نصیب و مسئلتا ویدا ہیہ وی بی ضربدان
ددو دمسئلتا اولی دا دہ چار ہر دو ژوی درست دین ژبو عصبہ ژیا اولی یک ضربدائی
د ددویادا دہ ددو ژبو بنت ژیا ثانیہ یکہ ضربدائی د نصیب میت کو یکہ دہ
یک ژبو اخ ژوسا (ہم مثالا وی افہ ژ) ژرچک ما زوجہ ۸ - ۱ و بنتک ہم ٹی
ابن ژ وی زوجہ مسئلتا وان ژ ہشتا یہ ژبو بنت یک پاش بنت مر ژما ام ۶ - ۱ او ٹی

براء مسئلنا وی ژ شایه درست دبه ژ هشت دهاوی بی ضربدان هشت ده دهشتا دبه
صدو چل بچار هردو ژوی صحیح دین ژبو ام ژیا اولی نصیبک ضربدائی دتنام یا ثانیه
دا کو هشت دهن دبه هشت ده هم ژبو ام ژیا ثانیه ثینه ضربدائی داوی ددست میت
دا کو بکه دبه ثی (ژبو ام دبه پست یک) ژبو هر ثی کورا ژیا اولی شش ضربدائی
دهشت دهادا دبه صدو هشت ژبو کورا ژیا ثانیه باز دهن ضربدائی دتصیب میت دا کو
یکه دبه بازده ژبو کورا دبه صدو پست ثی (لیر فی طرز قیاس بکه بی مانی ژ)
مثالوی کو ثی برن بشتیا تقسیم وی بی تصحیح کرن مسئلنا وی هروکی یا میت ثانی
لورا هردو مسئله اولی بونه یک (افی ثالث) بویه بی ثانی وی بی عمل کرن دویدا هروکی
دهر دوی اولی دا دسا وهایه اکر یک چارا ویا پنجا ویا زیده تر برن بشتیا قسمة مثالبد
وی ثینه مثاللا اول ژیک ما زوجة ۴ - ۱ وجدة ۶ - ۱ و عم مسئلنا وی ژ دوز
دهسایه باش عم ژمر ژما ام ۶ - ۱ هم شش خوهید ۳ - ۲ متفرقات دواخت ژ اب
تو شیه ژیرا نینه ژبو هردو اخت ژبوینا ثلثانه هم ژبو هردو خوه ژ ام ثلثه مسئلنا وان
ژ ششایه وی بو عولکرن بال هفتا بی تقسیم کرن نصیب وی ژیا اولی لیر مسئلنا وی
اکر باش (زوجة مرژما ام و کور آپ مثالا) مسئلنا وی ژ ثیایه ژبو ام پارک ژبو
ابن عم ژدویار پارا زوجة تقسیم دبه لیر مسئلنا وی صحیح دین هر ثی مسئله ژوی قدر کو
صحیح بویه ژوی یا اول (مثالا ثانی) ژ یک ما بنتک ۲ - ۱ و اختک ۲ - ۱ ژ اب
مسئلنا وان ژ ددویانه باش اخت ژمر ژما دوکچ ۳ - ۲ و عم مسئلنا وان ژ ثیایه
پارا اخت ژیا اولی بکه نانی تقسیم کرن لیر مسئلنا وی هر دو مبیاین وی بی ضربدان
ثی د ددویا دبه شش ژوی صحیح دین هردو مسئله ژبو بنت ژیا اولی ثینه ضربدائی
دیکدا دبه ثی ژبو هردو کچا ژ دویارن ژبو عم ژ پارک باش عم ژمر ژما زوجة

واین اخ مسئلتاوی ژ چارایه نصیب وی یکه مبیخته دماپنا واندایه وی بی
 ضربدان مسئلتا اولی دیا ویدا دبه پست چار ژوی هر ئی مسئله صحیح دین ژبو
 بت ژیا اولی ثنیه ضربدائی دچارادا هم ژبو هر دو بتاژ ددو ضربدائی دچارادا
 دبه هشت ژبو زوجتسا عم ژ یك ضربدائی دیکدا دبه يك هم ژبو ابن اخ ژ
 ئی ضربدائی دیکدا دبه ئی (مثالا ثالث) ژ يك ما ام ۳ - ۱ و عم مسئلتا
 وان ژ ثنیا نه پاش عم ژمر ژما جدت و اخك مسئلتا وان ژششانه مسئلتا وی و نصیب
 وی متوافقن بالنصف وی بی ضربدان وقفا مسئلتا وی بان هم کو شنه دثیادا دبه
 نه ژبو ام ژیا اولی يك ضربدائی د وقفا یا ثانیة دا کو شنه دبه ئی (ژبو جدت) ژیا
 ثانیة يك ضربدائی دوقفا پارا عم دا کو يك دبه يك (ژبو اخ ژ پنجن) ضربدائی
 دیکدا دبه پنچ پاش ام ژمر ژما (زوج ۲ - ۱ و ام ۶ - ۱ هم ئی خوهد متفرقات)
 مسئلتا وان ژششایه عول دبه بال نها پارا ام شنه او مسئلتا وی متوافقن بالثك وقفا
 پارا وی یکه و قفا مسئلتا وی شنه وی بی ضربدان ئی دنهادا دابه پست هفت
 ژوی هر ئی مسائل صحیح دین ژبو جدتسا عم ژیا اول يك ضربدائی دوقفا یا ثانیة
 دا کو شنه دبه ئی ژبو برام وی ژ ژیا اول پنجن ضربدائی دثیادا دبه پازده ژبو اختا
 ژاوبنا ژیا ثانیة ژ ئی نه ضربدائی دوقفا پارامیت کو یکه دبه ئی ژبو زوج ژ وسا
 ژبو ام ژیا ثانیة یکه ضربدائی دیکدا دبه يك ژبو اختا ژاب ژ وسا ژبو اختا ژ ام
 ژ وسا (هم مثالا تباین افه ژ) مثلا ژ يك ما زوجتك حامله هم دورا پاش زوجة ولدی
 كودك آتی راست هاتن میت زوجته دكوت حی بویه پاش مره اكر هر دورا تصدیقا
 وی گرن افا رچلكه مره ژ زوجة واینك مسئلتا وان ژهشتایه پاش ابن مره ژ مایه
 ام ۳ - ۱ و دو عم مسئلتاوی ژثنیا هر دو مسئله صحیح دین زیست چار ژیر مبیاننا وان

(م ت) اگر هر دون تكذبا ژنك كرن قول قول وانه دكل يمينا وان مسئله
 صحيح دبه ژ هشتا اكر يك تصديق هم يي اخر تكذبا ژنك كرن وي مكذب صوند
 بخوه تمام حق خواخه بكه لنك تكذبا هر دوان نصيب هر يك ژ وان ثنيه ژ هشتا
 پاش كو ژبو مكذب ثني خارج بو يي باقي پنج مادما پينا مصدق و زوجيه بنسبه
 نصيب وان لنك تصديق هرو وان نصيب زوجة دهن ژ پست جارا ثني ژ زوج ارثيه
 بيه هم هفت ژ ژاين نصيب عم مصدق ژ هفتن يان ژ پست يكا پنج دما پينا في عم
 و زوجيه لسر هر دوان تقسيم نابه وي يي ضربدان هفت ده كو پاروان داصل
 مسئله داکو هشتن دبه صدوسه شش پاش ژبو مكذب ثني ضربداني دما و كو هاتيه
 ضربدان دمستندا كو هفت دهن دبه پنج يك يي باقي هشتي پنج وي پينه تقسيم كرن
 لسر هفت دها كو هر سيمك پنج دكفه ژ بو زوجة ده جارا پنج دبه پنج ژبو مصدق
 هفت جارا پنج دبه سه پنج نصيب مكذب زیده بو لسر يي مصدق بشازده سها
 (م ت) اگر دفي مسئله دا ژ زوجة بنتك بو اكر او تصديقا زوجة بكن صحيح دبه
 هر دو مسئله ز چل هشتا بضر دانا مسئلنا بنت كو ثنه دمستلنا اولي داکو شاز
 دهن اكر تكذبا وي بكن صحيح دبه ژ هشتا اكر يك ژ وان تصديق بكه هر دو
 صحيح دن ژ دوصد چل هشتا لورا لنك تصديقا وان ژبو زوجة شش ژ چل هشتا
 بضردان نصيب وان ژ مسئلنا اولي كو ددونه دمستلنا م بت ثاني كو ثنه دبه شش
 زوجيه يه هم هشت ژبا مومة بضر دانا نصيب وي ژ مسئلنا ميت ثاني كو بكه و نصيب
 ميت ثاني ژ مسئلنا اولي هشته ژ شاز دهاني باقي دما پينا هر دو برادا ژبو هر يك هفت
 ده د مسئلنا تكذبا وان ژبو زوجة ددونه ژ هشتا هم ژبو هراخك ثني ثني دمستلنا
 تصديقا يك ژ وان ژبو مكذب ثنيه ژ هشتا پنج باقي ژبو مصدق و زوجيه بنسبه پار

وان ژ چل هشتا ژبو ژنك چار دهن كو شش و هشتن بار هر دوان ژوی سه يكه
او مياين مسئله يه كو هشته وي بي ضربدان سه يك د هشتا دا دبه دوصد چل هشت
چواكو بوربه ژبو مكذب ژوی نود ثي به بضرايدانا نصيب وي كو ثنه دوی ماء و كو
هآيه ضربدان د اصل مسئله داكو سه يكه بي باقي كو صد و پنجې پنجه وي بي تقسيم
كرن لسر سه يكا ژبو هر يك پنج دكفه ژبو ژنك چارده جارا پنج دبه هفتي ژبو
مصدق هفت ده پنج دبه هشتي پنج نصيب مكذب زیده بو لسر بي مصدق بهشت سهيا
شرح ترتيب ثانی (فصل في بيان الردّ تو بزّان) دكشف القوامض دا كوتيه (ردّ ضدّ
عوليه لورا عول زیده كربه كرنه دعدد پارا هم نقصان كرنه ژ قدر وان ردّ ژ نقصان
كرنه ژ عدد پارا هم زیده د قدر واندا (تو بزّان ردّينه لسر زوجة) و زوج با اتفاقا
حو عليه (تو بزّان) زمان دكل خوی فرضا زوج وزوجة نبون هم اوی رد لسر دبو
يك شخص بو بوكو يك مر ژما كچك ويا كچا كور ويا اختك ويا ام ويا جدتك
كل تركه ژبو ويه بفرض هم برّد اكر اوی در لسر دبه يك صنفه وكنها چند اولاد
امنه ويا چند جدان ويا چند كچن اصل مسئلتا ردّ وي عدد روئس وانبه
تو بزّان اكر اوی رد لسر وان دبه دو صنفن وكنها ثي كچن و دو جدان اصل
مسئلتا وان ژ ششايه چار ژبو كچا يك ژبو جدنا كسر دكفه لسر هر دو صفا روئس
وان مياين هفت يك بي ضربدان دتمام بي اخر دا دبه شش پاش او شش پنه ضربدان
د نصيب هر دو صفا ژ مسئلتا وان كو پنجه دبه سه ژبو كچا پست چار ژبو جدتا شش
(نو بزّان) اكر اوی رد لسر وان دبه ثي صنفن وكنها ثي خوهيد متفرقات ژ هر ثي
جهتا اصل مسئلتا وان ژ ششايه ثي ژبو خوها ژدی و باث سدك ژبو خوها ژ باث
هم سدك ژبو خوها ژدی وي تركه بي كراندن پنج پارا بعد د نصيب وان هم

وکنها دو جده و بنت و بی بنات این اصل مسئلنا وان ژ ششایه نصیب وان ژ پنجه کسر
دکغه لسه دو مسئلنا وی عدد روئس وان دهقدا بی ضربدان دن شش پاشی ضرب
بدن وان دلصیب واندا دبه سه ژبو بنت هشت و ده هم ژبو هر يك ژ صنفیدمانی
شش والحاصل وی بی جمع کرن سهام هر دو فرقا ویا هرئیا ژ اصل مسئلنا وان
هروکی کو ردندا بنه وی بی اعتبار کرن اصل ژبو مسئلنا رد (توزان) اصول مسئلنا
رد کو زوج و زوجة تدایون چارن (يك ژ ددونه) وکنها جدتك و براتك ژ ام اصل
مسئلنا وان ژ ششایه لکن نصیب وان ددونه تركه بی کراندن دما پنا و اندا بشین
يك ژ ثنیه وکنها ام دكل دو وادام اصل مسئلنا وان ششه یاروان ژ ثنه وی تركه
بی کراندن بی پارا يك ژبو دی ددو ژبو اولاد وی (يك ژ اصولا ژ اربعة) وکنها
بنت و امه اصل مسئلنا وان ژ ششایه نصیب وان ژ چارن تركه وی بی کراندن بچار
را قسما بی ژبو بنت يك ژبو دی هم وکنها خوهك ژ دی و باقی هم خوهك ژ باقی
اصل مسئلنا وان ژ ششایه نصیب وان ژ چارن بی ژبو خوا ژ ابوینا يك ژبو خوا
ژ اب يك ژ اصولا ژ خسته وکنها خوهك ژ دی و باقی هم ام اصل مسئلنا وان ژ
ششایه بضریدانا فرضا دهقدا پاشی نصیب وان ژ پنجن ژ ششایه تركه بی کراندن پنج
قسما ژبو خوه بی ژبو دی ددو (هم وکنها ام و ددو کچن) (هم وکنها ام و بنت و بنتك
این به) اصل مسئله دواندا ژ ششایه نصیب وان ژ پنجن وی تركه بی تقسیم کرن بقدر
نصیب وان ژ مسئله اگر بی کسر تقسیم بو قنجه وکنها افی مسائلن و الا وی بی
تصحیح کرن چواکو بوره (مسئله ژ يك ما دوجده هم اخك ژ ام) اصل مسئله ژ
ششایه نصیب وان ژ ددونه كمر دکغه لسه جیدتا عدد روئس وان بی ضربدان
د نصیب واندا دین چار ددو ژبو جیدتا ددو ژبو اخ مسئله ام هم بی براء ژ ام اصل

مسئله ۳ ششایه نصیب وان ۳ ششایه نصیب و روئس وان مابین عدد روئس وان بی
 ضربدان د ششایه دا کو نصیب حیوانه ده نه ژوی صحیح ده اکر برا جاربونا وی
 توافق دما بینا نصیب و روئس واندا بویاوی و فقا روئسا بهاتا ضربدان هم وی صحیح بویا
 ۳ ششایه بودی ددو ژبو هر یک ژوان یک (مسئله ۴ جرات ده براه ژام) مسئلتا وان
 ۳ ششایه نصیب وان ۳ ۳ نه کسر کته لیسر هر دو صفا روئسید هر دوان متوافقن
 بنصف وی بی ضربدان و فقا روئس یک مقام بی آخردا ده پست پاشی وان ۳ ضرب
 بدی د نصیب واندا کو ششایه ده شصت پست ژبو جراتا هم چل ژبو براه ژبو هر یک
 چهار (مسئله ۵ جرات هم ۳ براه ژام) اصل مسئلتا وان ۳ ششایه نصیب وان ۳ ۳
 دما بینا سهام و روئس واندا تباین هیه روئس ۳ متاهلن وی بی ضربدان یک ژوان
 د نصیب واندا ده نه ۳ وی صحیح ده (مسئله ۶ بتک هم دو جده) اصل مسئلتا وان ۳
 ششایه نصیب وان ۳ چارن کسر دکفه لطف جراتا عدد روئس وان بی ضربدان د چار
 دا ده هشت ۳ وی صحیح ده ژبو جده ددو ژبو بت ۳ شش (مسئله ۷ جرات هم ۳
 بنات) اصل مسئله ششایه نصیب وان ۳ پنجه کسر واقع بویه لیسر دو طرفا متاهل هیه دما
 بینا روئس واندا بتیک بی ضربدان د بجادا ده بازده ۳ ۳ ژبو جراتا دوزده ژبو بناتا دسا
 و هیه (اکر ۳ یک مائی جرات هم ۳ بنات این) مسئله ۳ ششایه نصیب وان
 ۳ پنجه کسر واقع بویه لیسر دو صنف متاهل وی عدد روئس یک ۳ وان کو ششایه بی
 ضربدان د نصیب و اندا کو پنجه ده بازده ژبو بت نه ژبو هر یک ۳ صنف مائی ۳
 تو یزان اکر د مسئلتا یک ۳ هر دو زوجتا هبو ژبو وی هیه پاروی ۳ مخرج فوضا
 وی مخرج (ددونه اکر ۳ زوجتا نصف هیه) و یا مخرج (چاره اکر ژبو وان ربع هیه) هم
 مخرج وی (هشته اکر ژبو زوجتة ثمن هیه) پاشی وی بی تقسیم کرن بی باقی لیسر وارثا

پشت درختنا پلوا وان فرض ورد اگر اوی تی رد کرن لسر شخصک ویا صنفکه
 اصل مسئله او (خرجه وکنها وارث زوج وام) مسئله ژاتی نیه ژبو هر يك يك هم
 (وکنها زوج و بنتکه) و یا فی بناتن مسئله ژ چارایه ژبو زوج يك ژبو هر يك ژبناتا
 يك هم (وکنها زوج و دو کچ) اصل مسئله ژ چارایه کسر دکفه لسر بنتاوی بی
 ضربدان رؤس وان د چارادا دبه هشت ژبو زوج ددو ژبو هر يك ژ وان ثی هم و
 وکنها زوجة و بنتک ویا هفت بناتن اصل مسئله ژ هشتایه ژوی صحیح دبه ژبو زوجة
 يك ژبو بنتک ویا هفت بناتا هفت هم (وکنها زوجة مایه هم فی کچ) ویا پست يك کچ
 کسر دکفه لسر رؤس کچا وی بی ضربدان رؤس وان کوئینه ویا و فقا رؤس
 پست پکا کوئینه د اصل مسئله داکو هشت دبه پست چار ژبو توافقا نصیب وان
 دکل رؤس وان بسج ژوی صحیح دبه (نو بز ان اگر اوی تی رد کرن لسر وان ژ
 صنفک زیده ترن هم تقسیم دبه بی باقی پشت اخرجا فرضا زوجینا اصل مسئله غرج
 فرضا وانه (وکنها مایه زوجة و ام هم دولد وی) اصل مسئله ژ دوز دهایه نصیب وان
 ژ چارن ژوی صحیح دبه (م ت) دکشف النوامض داکو نیه عدد اصول مسائل کو
 يك ژ زوجینا تدا هبه شش اصلن (يك ژ ددونه) وکنها مایه زوج و ام (يك چارن)
 وکنها زوجة و ام هم دو ولد ام (يك ژ هشته) وکنها زوجة و بنته مسئله ژ هشتایه يك
 ژبو زوجة بی باقی ژبو بنت (يك ژ شاز دهن) وکنها زوجة و خواها ژ دی ویا فی هم
 خواها ژ باقی مسئله ژ ششایه سهام وان ژ چارن ضربداه داداصل مسئلا زوجة دادبه
 شازده ژبو زوجة چار ژبو اختا ژ باقی ثی ژبو اختا ژاویسنانه ۹ (يك ژ اصولا سه
 ددونه وکنها زوجة ۸-۱ و بنتک ۲-۱ هم بنتک ابن اصل مسئله ژ هشتایه نصیب وان
 ژ چارن ضربداه دهشتا دادبه سه ددو ژبو زوجة چار ژبو بنت پست يك ژبو بنتا ابن

هفت (هم وکنها) زوجه و بنت و پنج جدات مسئله زهشتایه نصیب وان ژچارن وی بی
 ضربدان دهشتادا دبه سه ددو ژبو زوجه چار ژبو بنت بیست یک ژبو جدتا هفت کسیرکشیه
 لسر وان رؤس وان وی بی ضربدان دسه ددو بادا دبه صدو شیصت ژبو زوجه بیست ژبو بنت
 صدو پنج (یک ژ اصولا چله) وکنها زوجه ۸ - ۱ و بنت ۲ - ۱ و بنتا ابن وجد
 تک ۱ - ۶ مسئله زهشتایه نصیب وان ژ پنج ضربدام دهشتا داد به چل ژبو زوجه پنج
 ژبو بنت بیست یک ژبو هر دوی ماه هفت هفت (هم وکنها زوجه ۸ - ۱ و بی کچ ۳ - ۲
 و دوجه ۶ - ۱) مسئله زهشتایه نصیب وان ژ پنج ضربدام دهشتادا دبه چل نصیب
 بنات وجدتا میان وان مه رؤس وان دهشتا ضربدا یونه شش باش مه ضرب دا دجل
 دا بو دو صد چل ژبو زوجه سه ژبو هر بنتک بیست هشت ژبو هر جدتک بیست یک
 اکر توی مائی ژ قیاس یکی لسر قان مسئلتا تی زبان ان شاء الله تعالی تمت جبر الثانی
 من شرح ترتیب ۱۱۷ تم الفرائض ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم

لطیفه دو رجل وروشتن نان دخارن دکل یک ژوان پنج هم دکل بی آخر ژ ثی
 نان هویک ثالث زهات دکل وان نان خار باش بی ثالث هشت درهم داوان د مقابل
 نان واندا خوی پنج نانا کوت پنج درهم ژبوتیه اوی ژکوت نیف درهم ژبو من نیف
 ژبوتیه محاکا وان چولنک امام علی رضی الله عنه اوی حکم کر بدرهمک ژبو صاحب
 فی ناهم بهفت درهم ژبو خوی پنج نانا لووا اکر هشت نان بکن ثلث دبه بیست چار
 ثلث بضربدانا رؤس وان دهشتا داد به بیست چار ثلث او ان مساوی نان خارنه هریک
 ژوان هشت ثلث خارنه ژبو خوی فی نانا کونه ثلثن یک ثلث مایه ژر خوی پنج نانا
 کو بازده ثلثن هفت ثلث مایه دبه هشت زیده اوی ژ رجل ثالث خارنه هریک ژهرردو
 رجلا وی بقدر کوی ثالث ژنان وی خارنه اوی ژوان درهم اخذ بکه زهت ثانی ۱۷۹

(فائده توبزان) لازمه لیسر اهل مذهب شافعی کو او تقلید بامام حنفی بکن داخراجا
 قیمة قوتیدا وگردنا قیمة لیسر مذهب شافعی مثلاً اوکس کودده اوی قیمة ده مدا ژکم
 بده یک فقیر بوکو بزهوی افقا کفارة دهیمنا ژبر فلان کس من داته اوز قبول بکه پاش
 هیه وی بکه بوکو بزه من هیه نه کر قبول بکه مثلاً وها بکریمن دنیف خودا حتی
 کو کفارة یمین وی خلاص بکن (ویا بیست مدا ژبر بیست یمینا ویا چل مدا ژبر چل
 یمینا بده مستحق) بوکو بزه افقا چل مدتم من ژبر چل یمین فلان کس داته مثلاً یانی
 اوی عدد یمینا بقدر عدد مدا بزه هم کراندن ژده جارابه نه کوکیم (اگر اوی دده
 وکیل وارث) ویا وکیل میت به اوی بزه من داته ابقدر مد ژبر میت موکل خوی
 فلان کس قبول بکه لکن او ناده یک مسکین دومدا ژبر یک کفارة لورا کفارة یک
 شینه نکو کیم لورا واجیه داتنا یک کفارة بال یک مستحق نکو کیم پاش اوی کراندن
 تمام بکن بدعاء بوکو بزه (تقبل الله) ورحمنا وایاه بحرمه الفاتحة (فاتحة ۳ اخلاص ۳
 صلوات ژبو میت وغیر وان (ترجمة نفع الانام فی بیان اسقاط الصلاة والصیام تألیفا
 شیخ سلیمان ابن شیخ عبدالله الاسعردی) .

(فدیة بکیلو وگرام وحقه ودرهما لمذهب شافعی)

گرام	کیلو	درهم	حقه
۷۷۷	۲	۶۶	۲
۳۱۰	۸۳	۳۸۰	۶۴
۹۲۰	۲۴۹	۳۴۰	۱۹۴
۸۶۰	۴۹۹	۲۸۰	۳۸۹
۷۶۰	۹۹۹	۱۶۰	۷۷۹

حقک هزار و دوصد هشتی دوغرامه ۱۲۸۲ بحساب کود تقویمادا تقیسنه
 کیلو یک ی صدو دوزده درهمه ۳۱۲
 صد کیلو ۱۰۰ هفتی ۵ شت حقه ۷۸ دبه درقادا یانشی هیه تصحیح بکه
 بی مائی وها حساب بکه بی برای انشاء الله .

احسانك زخدى كرهون بزنان
لكن زانيناوى فرضه ژبو جاهل وزانا
فخر اوه تدبير بكن ژبو جاهل وزانا
زجهل وضلالة اوان خلاص كن
بمعجب تكبر او مبتلا
منع دكن ز تعلم جاهل وزانا
وان اهل واتباع امي دميچن لدنيا
يسهل بي مصرف بطرلك ارزاني
پاش ليبي وي ارشاد العباد چند پر
چه طاعتى يكي وي مقبول خدايه
ژبو مرضا جهل عجب شفايه
بي خوندى زطريقا مستقيم نابين مائل
خوزيا بوي كسي كوزاني هم ژبركر
اوي حلال حرام زهقدو فرقكه
اركان وضوء وغسل تمام ژبركه
وي بزانه اذان اقامة تسبيحا مجارك
وي دغسل ونميزا ميتا دابه عالم وسيدا
پاش لائقه بيه امام قوم
خدى بده وي نجات فوزو هم فلاح
جنة مسكن وي به دنيف حور وغلانا
ژا كلا حرام منع بكه جاهل وزانا
حقا كو او عالم نه جاهل وزانه
شفيع عاصيا روژا قيام محشر
حتى قبر كسپا علم بكن بلز وجهد
حاشا خالص معنای شرعا شريفه
بلك عمل وسلوكا بطريقا دينه
ورنه جوهر ژلسوكا بقالاني بپايه
لسوكا مرشكا دقه ناني فروتن

اي كسي كوهون امي وزنان
كرچين نه محتاج و نه علم وزانا
بعلم پيخرنكه اي كسي عالم وزانا
وان هشيا ربكن حتى دين خوه ناسكن
اكثر خوندي بي كوناى ملانه
بعلين استهزاء بهانا
اوي دكل علم بمرن هرن فناء
كرنه دقي ربادين خوه قنچ بزاني
اول بخونه قرأنا عظيم ز ازر
طريقا حق وي ز تراخوبايه
نه ارشاد العبادة بلك اودوايه
لورا زشرع هيه تدادو هزار مسائل
كورمانجييه شرين تره زشكر
چاكن قنچ بخونه لي نظركه
پاش حبا زانين لوى اثركه
هم وي اركان سنة نميزا مبارك
وي بزانه نميزا جماعة هر دوعيدا
هم وي بزانه فرضا ذكاة وصوم
هم وي بزانه اركان وآداب نكاح
هم وي بزانه حال ضحية وعققتا صبيانا
هم وي بزانه بي حلال ز انواع حيوانا
اكر مسائل وي تمام قنچ بزانه
لورا فرمان كرده حضرة پيغمبر
ژوقانچوك در زمان مهدي
كرين كورمانجييه نه فصيح ولطيفه
ز شرع قط مقصد فصاحته نينه
كرهون قبول بكن با حق وهايه
ژبو معاندا فائده اوه نه كوئن

(اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدَتَا مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَامٍ تَسْلِيماً كَثِيراً بِقَدْرِ عَظَمَةِ ذَاتِكَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَحِينٍ) انتهى ذكر بعضهم انها بمئة الف صلاة وقال بعض المارفين ان هذا قصور فان عظم ذات تعالى الله لانها له فينبغي ان تكون وراء ذلك فتاوى محمد رئيس في حاشية ومنها (اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدَتَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَاصْحَابِهِ وَازْوَاجِهِ وَزُرِّيَّتِهِ وَاهْلِ بَيْتِهِ عِدَّةَ مَدْيَنٍ صَلَاةً دَائِمَةً بِدَوَامِكَ) انتهى قال العلامة سيدي الصغير ابن منيار من قرئها مرة فكأنما قرأ دلائل الحبرات اربعين مرة انتهى فتاوى محمد رئيس ص ٧٠ ومنها (اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدَتَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِمَا عَلَى الْفَاتِحِ لِمَا أَغْلَقَ وَالْخَاتِمِ لِمَا سَبَقَ وَالنَّاصِرِ الْأَشَقِّ بِالْحَقِّ وَالْمُهَادِي إِلَى صِرَاطِكَ الْمُسْتَقِيمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَاصْحَابِهِ حَتَّى قَدَرِهِ وَمَقْدَارِهِ الْعَظِيمِ) انتهى ذكر بعضهم انها تعدل سبائة الف صلاة) ومنها (اَللّٰهُمَّ يَا بَرَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَاجِرِ سَيِّدَتَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مَاهُو أَهْلِهِ) وقد ورد في الحديث عن جابر رضي الله عنه ان من قالها صباحاً ومساءً آتت سبعين كتاباً الف صباح ولم يبق حق لنبية الا اداء وعفيله ولوالديه وحشر مع آل محمد

(فائدة جلية وأذا كان في امر وسمع ما يكره فلا تطير قال صلى الله عليه وسلم من رده الطيرة عن حاجة فقد اشرك . وكفارة ذلك ان يقول اَللّٰهُمَّ لَاخِرُ الْأَخْيَرِ وَلَاأَوَّلُ الْأَوَّلِ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ » أ ط « ص ١٨٧ تحفة اللـ اكرين (توزان) چه كس مسلمان ژ مقصدا خوف كره ژو هزين و يادينا هندك اشيا يعنى اوانا بدويم ونا مبارك و سبب عدم حصول مقصدا خوه بزان او ژ مشركا محسوبه بزه منكرا (نظم)

ما توفوا خلق را
باش ژ وانرا تقرير دك
هنكف ژى ژميشك ضعيف
يا غايت احمق بجنون دين
از ژ حاضر يوما وى وقت لحزى
حتى قيامه ناي شرمى و خجالة
چند كتاب كوتنه احمد خانى
نو بهارا فصيح الفاظ شكرين
بكور مانجى تاليفا ملاحظيله
بكور مانجى كوتيه مولودا پيغمبر
فهما معنائى ژوى غايت مليحه
خدى عالمه بحقيقة و صواب

اى كس غي تونه كوه دريژى
يا توفهم دك ژ حروف عربى بفتحى
نه بژه نائل وى بى بضاعة فقيهم
يا غايت عالم محتاج نينى
خوزيا وقتا تودك اعتراضى
ته بى بديا ژمن عجيب احباب
مكر كور بكور مانجى زانى
يوسف وزليخا و عمو زين
زانى تونهج الانام جليله
نه شين باه خندان قلب منور
كريچه كرمانيجه نه فصيح
ورنك تويژه وان جواب